

Подршка избеглицама и интерно расељеним лицима (ИРЛ)

Република Србија

Број уговора: EuropeAid/129208/C/SER/RS

Приручник о правној помоћи

Датум: 01.08. 2011.

Овај пројекат финансира Европска
Унија

Садржај

ПОГЛАВЉЕ 1 - УВОД	3
ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА ПРАВНЕ ПОМОЋИ	4
УТВРЂЕНИ НИВОИ ПРАВНЕ ПОМОЋИ	5
ПОГЛАВЉЕ 2 – ПРОЦЕС ПРУЖАЊА ПРАВНЕ ПОМОЋИ	7
ЕВИДЕНТИРАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА ОД ПОДНОСИОЦА ЗАХТЕВА ЗА ПРАВНУ ПОМОЋ	9
КРИТЕРИЈУМИ ЗА ПРУЖАЊЕ ПРАВНЕ ПОМОЋИ	11
ПРИХВАТАЊЕ/ОДБИЈАЊЕ ПРЕДМЕТА	14
ПОГЛАВЉЕ 3 - МЕТОДОЛОГИЈА	14
ПОГЛАВЉЕ 4 – ПРАВНИ ЗАХТЕВИ И ПИТАЊА У ПОГЛЕДУ ИМОВИНЕ	21
ПОГЛАВЉЕ 5 – ПОДНОШЕЊЕ ПРИЈАВЕ ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈУ (ЗАКОН О ЗАБРАНИ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ)	29
ПОГЛАВЉЕ 6 - МЕДИЈАЦИЈА	33
МЕДИЈАЦИЈА И ПРЕГОВОРИ КАО ОРУЖЈЕ АДВОКАТА	33
СТРУЧНА ОДГОВОРНОСТ	34
ЗАТВАРАЊЕ ДОСИЈЕА	42
ПОГЛАВЉЕ 8 – СТАТИСТИКА/РЕГИСТРАЦИЈА КЛИЈЕНТОВИХ СЛУЧАЈЕВА	44
ПОГЛАВЉЕ 8 – ПИТАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ И ПУТОВАЊЕ НА КОСОВО И МЕТОХИЈУ	51
ПОГЛАВЉЕ 9 - ПРАВА ИРЛ НА ИМОВИНУ	52
<i>Право на приватно власништво</i>	52
ПОВРАЋАЈ ИМОВИНЕ	53
ПРАВО НА ОДГОВАРАЈУЋИ СМЕШТАЈ	55
ПРАВО НА ОДЛУКУ ДА СЕ НЕ ВРАТИ У МЕСТО ПОРЕКЛА	56
НАКНАДА ШТЕТЕ	58
ПРАВО НА СЛОБОДУ КРЕТАЊА	61
ДОКУМЕНТАЦИЈА СА ПОДАЦИМА О ГРАЂЕВИНСКОМ ЗЕМЉИШТУ И ИМОВИНИ	62
ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА И ДРУГА ОМЕТАЊА ИМОВИНСКИХ ПРАВА ПОЈЕДИНАЦА	63
ПРАКТИЧНИ ПРИЛОЗИ	65
БРОЈЕВИ ЗА КОНТАКТ СА КАНЦЕЛАРИЈАМА ЗА ПРАВНУ ПОМОЋ	85
ПРИЛОГ – ФОРМУЛАРИ И ШАБЛОНИ	90

Поглавље 1 - Увод

Овај приручник је сачињен у облику практичног водича који би био од помоћи правницима приликом пружања правне помоћи [internally displaced persons](#) ([интерно расељеним лицима](#)) (ИРЛ) са Косова и Метохије¹ тиме што садржи искуства стечена у оквиру неколико других постојећих или бивших програма за пружање помоћи у погледу реституције имовине, доступности правде и сличних проблема које имају ИРЛ са Косова.

Када се овај документ чита на интернету, информације које се налазе иза приложених и подвучених линкови написаних плавим словима постају доступне ако се притисне тастер Ctrl и кликне на дати линк.

Нацрт оквира овог приручника сачињен је у складу са домаћим и међународним законима и пратичним методама пружања помоћи тим угроженим групама. Та методологија је приказана и у [Начелима реституције станова и имовине избеглицама и расељеним лицима \(Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons](#), (Пинеиро начела - Pinheiro Principles)². [Водећа начела УН о интерном расељавању \(UN Guiding Principles on Internal Displacement\)](#) (Водећа начела - Guiding Principles)³ такође наводе да су **државни органи** одговорни, у оквиру своје јурисдикције, за обезбеђење заштите и хуманитарне помоћи расељеним лицима.

Ситуација ИРЛ на Косову и Метохији разликује се од ситуације многих других ИРЛ по томе што, у овом случају, Држава има ограничено правно овлашћење и утицај на простору одакле потичу ИРЛ. Међутим, у овом случају, Држава **може** да помогне тим ИРЛ у остварењу њихових права сарађивањем, учешћем, па, чак, и пружањем подршке пројектима правне помоћи као што је овај.

Пинеиро начела се директно односе на ситуације као што је ситуација на Косову и Метохији где УН имају извршну власт Државе, којима се наглашава да се то привремено овлашћење УН односи на очување примарне одговорности за примену међународних закона за заштиту људских права, што је и приказано у Начелима.⁴

Основна разлика у погледу овога у овом приручнику, у поређењу са већином других, је у томе што се посебна пажња поклања конкретном пружању правне помоћи кроз **заступање** ИРЛ на суду и пред другим институцијама на Косову и Метохији, што и чини разлику између правне помоћи која с пружа ИРЛ у оквиру овог пројекта и друге правне помоћи коју Србија пружа овој групи.

¹ Свако помињањр Косова и Метохије у овом приручнику је у складу са Чланом 182 Устава Републике Србије. Свако помињање Косова значи цео регион покрајине, укључујући Метохију

² Док. УН E/CN.4/Sub.2/2005/17, Начело 22.3

³ Садржи се у Прилогу документу УН E/CN.4/1998/53/Add.2 од 11/02/1998.

⁴ Приручник УН о реституцији станова и имовине избеглицама и расељеним лицима, стр. 19.

Постојећа ситуација у погледу права на имовину која имају ИРЛ са Косова

Према подацима UNHCR, приближно [205.000 ИРЛ](#) са Косова и Метохије живи у Србији⁵, поред приближно [21.000 “интерних” ИРЛ](#) који живе на Косову⁶ или приближно [16.000](#) расељених са Косова и Метохије који живе у Црној Гори.⁷ [Косовска имовинска агенција](#) навела је на свом вебсајту да је поднето преко 40.000 тужби за враћање имовине, од чега је решених тужби преко 21.000. У 2004. ИРЛ су поднела око 21.000 тужби за накнаду штете због уништене имовине, при чему је већину тих тужби обуставило Одељење правде УНМИК-а до септембра 2008. Неке од тих обустављених тужби су покренуте пред неким општинским судовима. Важно је напоменути да се знатан број тужби за накнаду штете не односи на тужбе поднете КИА, јер се многе односе на имовину која је уништена после доласка НАТО снага у јуну 1999. године.

Места на којима се често тражи решавање захтева

Већина ИРЛ и даље нема приступ институцијама на Косову, како из објективних, тако и из субјективних разлога, како би могли лично решити питање своје имовине. Резултат тога је доношење неколико мера за време мандата УНМИК-а у циљу решавања питања немогућности остварења тог права; једна од тих мера је оснивање [Канцеларија за везу са судовима \(Court Liaison Offices\)](#) у областима, како би се угроженим етничким групама олакшао приступ судовима. Међутим, ова услуга се не пружа правним заступницима који раде за ИРЛ. Осим тога, Косовска имовинска агенција је имала канцеларије у Београду, Крагујевцу и Нишу, али су оне затворене у јуну 2008. и остале затворене дуже од једне године, а онда су поново отворене под окриљем УНХЦР.

Мали број НВО пружа ограничене облике правне помоћи ИРЛ у решавању имовинских проблема (нпр, у прибављању докумената). Изузев Пројекта пружања правне помоћи, ниједан други нема мандат конкретно за пружање помоћи у имовинским питањима.

Практична примена правне помоћи

Важећа структура садашњег Пројекта правне помоћи заснива се на моделу правне помоћи који је успоставио Дански савет за избеглице 2008.⁸ **Мандат** садашњег Пројекта је да пружа правну помоћ и информације ИРЛ са Косова и Метохије, као и избеглицима из Босне и Херцеговине и Хрватске. Заступање се пре свега обезбеђује на судовима и квази-судским органима Косова и Метохије, применом локалних и међународних закона, конвенција и начела.

Сваки покушај примене свеобухватног програма правне помоћи ИРЛ и избеглицима мораће да испуни неколико основних услова:

- Успостављање канцеларија на терену у Србији у областима у којима има знатан број ИРЛ и избеглица;

⁵ Интернет страница UNHCR Србија www.unhcr.org.yu/utills/File.aspx?id=326 укључујући и податке по општинама

⁶ Интернет страна за интерно расељавање [http://www.internal-displacement.org/idmc/website/countries.nsf/\(httpEnvelopes\)/E2928D405B865F3D802570B8005AAAF37?OpenDocument#sources](http://www.internal-displacement.org/idmc/website/countries.nsf/(httpEnvelopes)/E2928D405B865F3D802570B8005AAAF37?OpenDocument#sources)

⁷ Интернет страна Председника Црне Горе <http://www.predsjednik.cg.yu/eng/?akcija=vijest&id=2389>

⁸ Основан од стране Европске агенције за реконструкцију која је применила Програм правне помоћи институцијама Владе Републике Србије које се баве избеглицима и ИРЛ

- Редовни одласци на терен да би се дошло до оних којима је тешко да дођу до основаних канцеларија за пружање правне помоћи;
- Успостављање процеса прихватања, укључујући критеријуме подобности правне помоћи и идентификовање врста правне помоћи која се може пружити;
- Успостављање транспарентног и уједначеног процеса пријављивања укључујући форме и процедуре којима ће се заштитити и клијент и давалац правне помоћи;
- Идентификација основних врста проблема које имају ИРЛ и избеглице;
- Идентификација разних институција са мандатом да се баве специфичним питањима;
- Сагледавање и решавање потенцијалних проблема у погледу безбедности заступања клијената на Косову и Метохији;
- Разумевање посебних потреба за чување тајности клијентове документације и професионализма током целог поступка вођења случаја;
- Детаљна евиденција статистичких података о броју случајева и затвореним предметима;
- Припрема и ширење информативне кампање да би се допрло до угрожених група;
- Слободан приступ судовима, катастру и другим службама на целој територијиу Косова и Метохије.

Утврђени нивои правне помоћи

Овај Пројекат је установио (3) три прогресивна нивоа правне помоћи која се нуди ИРЛ и два нивоа за избеглице. Сваки ниво садржи другачији комплет активности. Ти нивои су приказани у наставку текста:

Правне информације/правни савет

Основне правне **информације** може одмах пружити службеник Правне помоћи без претходне сагласности, укључујући и питања која излазе из оквира мандата Пројекта правне помоћи. То су информације које се дају клијенту о одговарајућем месту где ће поднети документа/тужбе или информације о конкретном судском поступку. Адвокат Правне помоћи ће, колико год је могуће, помагати у остваривању директног контакта са одговарајућим институцијама/организацијама. Клиент који контактира канцеларију за правну помоћ и тражи основне правне информације треба само да попуни [образац за пријаву \(application form\)](#) за потребе интерне правне помоћи.

За правни **савет** је потребно шире разумевање правног проблема подносиоца тужбе, што подразумева саветовање клијента о питањима као што су доступност правних лекова, припрема за суђење, правне опције, тактика (нпр, кога тужити, шта треба тражити, по којим основама, код којих институција итд.).

Правна помоћ

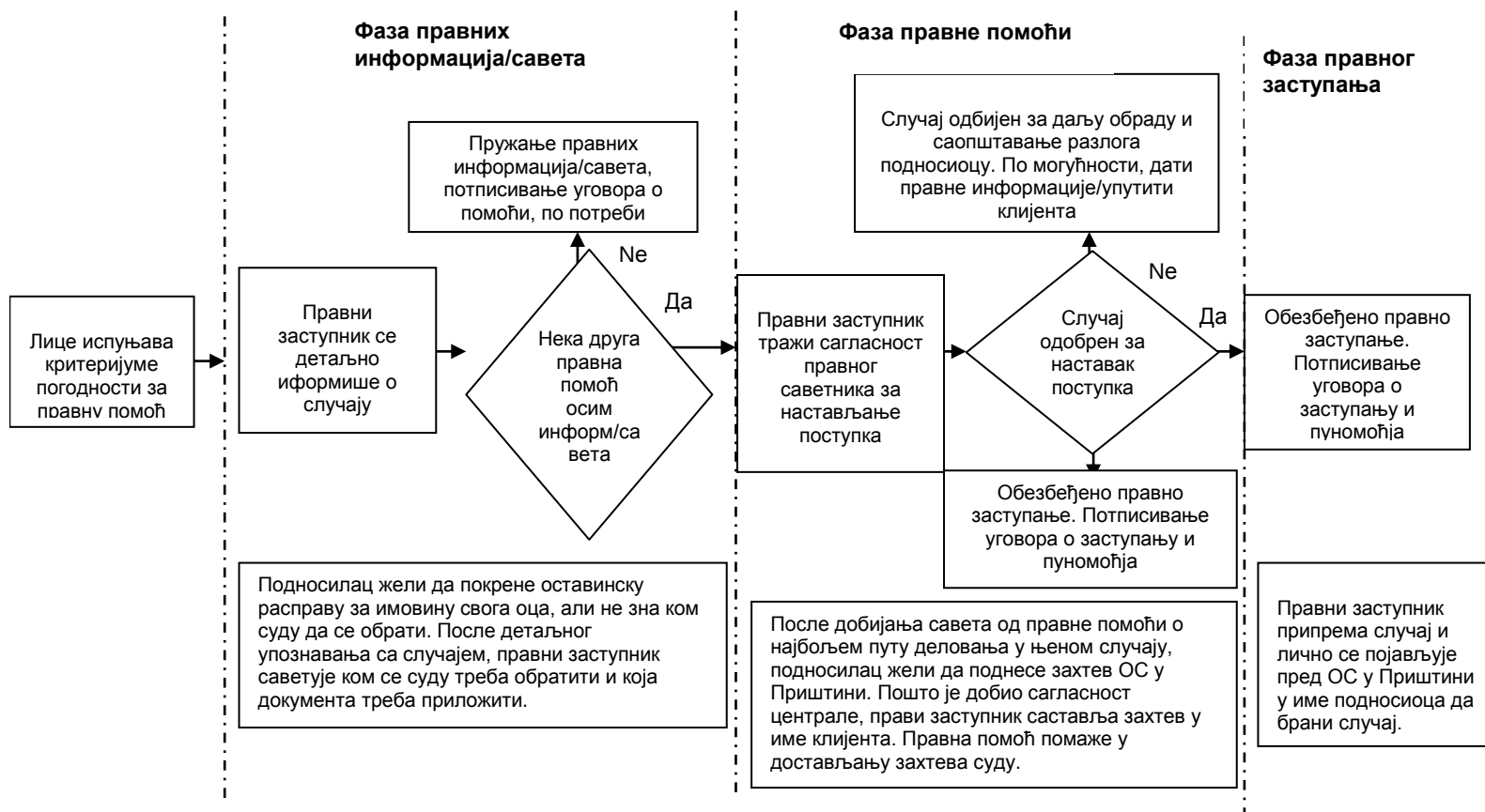
За правну помоћ је потребно конкретно посредовање – успостављање односа између клијента и адвоката Правне помоћи. Тим се обухвата директна помоћ у састављању и подношењу захтева, тужби, писама, као и прикупљања доказа/документације. Када је јасно да је потребна правна помоћ, адвокат Правне помоћи припрема **кратко саопштење о случају** у коме наводи чињенице и питања у вези са случајем и захтев Вођи тима за одобрење за пружање правне помоћи. Када се добије то одобрење, потписује се [Уговор о пружању правне помоћи \(Legal Aid Service Agreement\)](#) у коме се описује конкретна помоћ коју треба пружити клијенту.

Заступање на суду

У зависности од случаја, обезбеђује се и заступање на суду, пред првостепеним судовима, Врховним судом Косова и Метохије и другим органима телима. Критеријуми за прихватање заступања случајева на суду укључују могућност случаја да се успостави преседан и вредност (значај) случаја. Када добије сагласност Вође тима, адвокат Правне помоћи може да заступа клијента на одобреном нивоу.

У циљу заштите адвоката Правне помоћи од обавезе да заступа клијента на нивоима који су неприхватљиви за Пројекат, за сваку фазу заступања мора се добити сагласност о заступању. На пример, може се дати сагласност за заступање у правној помоћи на нивоу општинског суда, али ће требати посебна сагласност за заступање пред окружним судом.

Дијаграм процене и нивои пружања правне помоћи

Поглавље 2 – Процес пружања правне помоћи

Поступак пружања правне помоћи састоји се из следећих главних фаза: захтев за добијање правне помоћи, анализа пријаве, процена важности случаја, прихватање/одбијање случаја, пружање правне помоћи, затварање случаја. Свака фаза има неколико потфаза које су објашњене у одговарајућим поглављима.

Захтев за добијање правне помоћи

Правну помоћ мора формално да затражи лице које, у зависности од правног питања и ситуације у којој се то лице налази, може, али не мора да постане клијент. У случајевима који излазе из оквира овог програма, лица која траже помоћ обично се упућују другим организацијама са одговарајућим мандатом и обратно, разне организације и институције упућују правне случајеве у овај програм ако се не уклапају у њихов мандат или капацитете. Овај програм (видети у наставку текста) сарађује са великом мрежом организација које могу да му редовно шаљу клијенте из редова ИРЛ/избеглица. Осим тога, овај програм помаже у настављању процеса – као што је регистрација ИРЛ од стране УНХЦР – са циљем да се олакша решавање правних случајева који често трају годинама.

Људи могу да се пријаве за правну помоћ **лично**, преко вебсајта Пројекта, телефоном, укључујући и бесплатни **телефонски позив**, при чему се овим два последњим могућностима даје предност зато што омогућавају адвокату да клијенту објасни шта да понесе на први празговор.

Већина захтева за правну помоћ ће стићи директно од лица која су сазнала за услуге Правне помоћи преко информативног материјала који је припремио Пројектни тим, кроз медије или из других извора.

За **лично** достављање захтева за правну помоћ, лице може да дође у било коју канцеларију правне помоћи и да попуни пријаву за добијање правне помоћи. Осим тога, одлази се и на терен у целој Србији, чиме се олакшава лицима која не могу да дођу до канцеларија правне помоћи да ту помоћ и добију.

Захваљујући сарадњи коју Пројекат има са [Министарством за Косово и Метохију](#), са НВО и другим организацијама, изванредан број случајева којима је правна помоћ потребна, већ му је **упућен**. То је учињено или у оквиру мандата пројекта, као у случају Министарства за Косово и Метохију или неким другим путем, на пример НВО. Осим тога, Дански Савет за избеглице је све случајеве и њихову документацију пренео на садашњи Пројекат, јер се његов рад завршио. Када се потврди да је случај који је упућен на правну помоћ у оквиру мандата овог Пројекта, клијент, чији је случај, ће се контактирати да потврди да је пренос документације урађен уз његову/њену сагласност и да званично потпише пренос његовог/њеног случаја, као и сагласност за заступање. Прецизни подаци о томе одакле случај долази (тј. из које организације) морају се документовати у предмету да би се, по потреби, могло код претходне организације проверити која су то горућа и друга питања у вези са тим предметом. Уз то, ово је од помоћи и у процени успешности партнерства са спољашњим организацијама.

Најчешће организације у које се лица упућују

Захтеви избеглица из Хрватске за документа --- [IDC](#) 011-245-2199

Захтеви ИРЛ само за документа --- [Praxis](#) 011-344-4486

Захтеви избеглица из Босне --- Balkan Center for Migration (Балкански центар за миграције) 011 322 0987

Захтеви избеглица из Хрватске за правну помоћ – Center for Peace Legal Advice and Psychosocial Assistance (Центар за правну и психолошку помоћ) +385 32 413 319

Долажење до лица којима је правна помоћ тешко доступна

Много је примера када клијент није у могућности да дође до било које основане канцеларије правне помоћи из здравствених, финансијских и других разлога. Сваки пружалац правне помоћи има превасходну орговорност да се побрине да ова услуга буде доступна потенцијалним подносиоцима захтева. Посебну пажњу треба посветити угроженим категоријама људи чија их ситуација и конкретне потребе обично спречавају у приступању правној помоћи.

У циљу решавања оваквих питања приступа правној помоћи, правници из Пројекта, кад год је то могуће, **одлазе на терен**. За време трајања пројекта, било је неколико планираних одлазака на терен у утврђеном временском периоду баш у циљу омогућавања приступа правној помоћи. Осим редовних одлазака на терен, планирају се и *ad hoc* одласци по потреби. Свака канцеларија правне помоћи се подстиче да ступа у контакте са лицима задуженим за контакте у вези са ИРЛ/избеглицама тамо где ИРЛ/избеглице могу да имају тешкоћа у приступању било којој канцеларији правне помоћи и на тај начин им олакшавају тај приступ.

Клијент је старије интерно расељено лице које живи у колективном центру у Крагујевцу и које тражи помоћ у преузимању пресуде општинског суда у Приштини зато што сам не може да оде на Косово. Да би се то решило, адвокат узима од клијента пуномоћје за подизање пресуде.

Од помоћи може да буде и **мрежа општинских повереника за избеглице**, јер су они редовно у контакту са ИРЛ/избеглицама и раширени су по целој Србији. Координирањем напора са локалним повереницима у различитим општинама, општинским органима, па чак и расељеним општинама са Косова и Метохије, адвокат може да закаже састанак са расељеним лицима приликом одласка на терен. Додатна корист од овога је и унапређење мандата тих организација.

Неопходно је и директно информисање тих циљних група **стратешким ширењем** информативног материјала, као и селективним појављивањем у медијима, јер се тако допире до лица која нису у директном контакту са повереницима или другим организацијама. Такође треба делити штампани материјал организацијама које могу бити у контакту са ИРЛ и на тај начин их обавестити о томе шта је Пројекат и шта он Пројекат може, а шта не може.

Организације са којима би Пројекат сарађивао

[Eneca](#)

Фонд за микроразвој

Ромски центар за демократију

[Grupa 484](#)

[UNIJA - Union of IDP Associations](#)

Центар за права мањина

Удружење Рома из Беле Паланке

[Initiative for Development and Cooperation](#)

[Ecumenical Humanitarian Organization](#) (Иницијатива за развој и сарадњу, Екуменска хуманитарна организација)

Пријава преко телефона

Веома често, људи траже само основне правне информације/савете који се могу дати преко телефона, бесплатним позивом на број Пројекта. Тај број је доступан тим лицима било када током радног времена. Поступак пријема и обраде тих захтева објашњен је под насловом „пружање правне помоћи преко телефона“ у наставку текста.

Евидентирање информација од подносиоца захтева за правну помоћ

У том слиску је састављен [образац захтева](#) у који се уписују важни подаци подносиоца захтева/клијента и случаја. Осим података који се траже у том обрасцу, испитивач треба да прикупи највећи могући број података о случају. Важни разлози за прецизно и тачно евидентирање података о подносиоцу захтева/клијенту су:

- Желите да будете сигурни да ћете лако поново моћи да ступите у контакт са клијентом,
- Потребан вам је прецизан запис о чињеницама, јер ће оне бити правни основ за ваш случај и процену правних питања,
- Прикупљање доста података је добар почетак организоване документације.

Тај први запис треба да садржи што је више могуће следећих информација од којих се већина налази у обрасцу захтева, тј:

- **Контакт подаци подносиоца захтева/клијента.** Убудуће ћете највероватније морати да са тим лицем контактирате телефоном или писмено. Зато је најбоље записати све контакт податке – на пример, ако лице има две адресе или два броја мобилног телефона, записати обе/оба. Ако лице има електронску адресу, записати и њу. Ако нема адресу, записати адресу рођака или пријатеља.
- **Име подносиоца захтева/клијента.** Треба записати и име и презиме подносиоца захтева, а ако има више од једног клијента (на пример супружници), или подносилац захтева користи нека друга имена (надимак или друго име), записати сва имена.

- **Датум рођења.** На овај начин се олакшава идентификација, нарочито ако наиђете на два клијента са истим именом.
- **Датум првог контакта.** То може бити датум на жалби или датум када вас је подносилац захтева први пут позвао или када вам је предмет упутила нека друга организација.
- **Референтни број.** Предмет може да има референтни број ако вам га је послала нека друга организација или ако вам га је по задатку дало МКИМ. То треба записати за случај да вам се нека друга организација обрати у вези са случајем и обрнуто.
- **Рокови.** Ако сте предмет добили по задатку, вероватно ће имати неки рок који ћете ви записати. Запишите и евентуалне преклуживни рок у којима ви или подносилац захтева морате да предузмете мере.
- **Адвокат.** Онај који је примио жалбу и који је задужен за њено праћење.
- **Етничка припадност.** Овај податак се узима само ради статистике. Подносилац захтева/клијент не мора да одговори на ово питање.
- **Језици.** Ова листа ће вам помоћи да припремите информацију за клијента, јер ће вам скренути пажњу на то да вам је у неким случајевима потребан преводилац.
- **Име/назив туженог или супротне стране.** Име и презиме лица или назив организације. Подносилац жалбе мора да идентификује једног или више тужених. Ако је тужени фирма, наводи се њен назив. Ако је то владина агенција, онда се као тужени наводи име запосленог (ако је познато), назив канцеларије и организације.
- **Врста случаја.** Ово је потребно због референце у периоду праћења случаја, али и као помоћ у идентификовању правних трендова.
- **Случај се упућује.** Ако упућујете случај другој организацији, запишите назив те организације којој шаљете предмет.
- **Опис околности случаја.** Информација о случају се може прекопирати. Треба нагласити значајне детаље случаја.
- **Датум следеће мере.** Увек треба уписати датум следеће планиране мере да случај не мирује. Случај који дуже време мирује не решава клијентов проблем. Ако није потребно предузимање никакве додатне мере, то треба и написати.
- **Слични случајеви.** Дешава се да постоје слични случајеви истог клијента или случајеви сличних особина са сличним проблемима на датој територији. Ту информацију треба истаћи ради проналажења делотворне стратегије за решавање системских проблема.
- **Слични проблеми.** Као што је поменуто код сличних случајева, идентификовање сличних проблема помаже у будућем планирању методологије за њихово решавање.

Основни подаци о клијенту се морају записати чак и у случајевима када је већ пружена основна информација/савет. Подаци прикупљени у тим случајевима могу се ограничити на идентификацију лица (име и презиме, подаци о уговору и резиме случаја).

Приликом **одређивања да ли је правна помоћ пружена после састанка са клијентом**, може се поставити тест питање „да ли је то лице у бољем положају после састанка са адвокатом“. Ако је одговор „да“, онда је том лицу пружена правна помоћ и требало би да постоји неки запис о томе да се то лице обратило Правној помоћи. Осим тога, ово је од помоћи ако се то лице некада у будућности врати. Веома је важно узети контакт податке од клијента, јер ће, можда, некад бити потребно да се са њим ступи у контакт. Ако клијент нема телефон, онда треба уписати број телефона рођака или пријатеља преко кога се може доћи до клијента.

Пружање основних правних информација или савета неком лицу највероватније не захтева доношење многих докумената (ако су она уопште потребна). Захтев за

правну помоћ се, као и сва одговарајућа документа, мора чувати у фасцикли у којој се налазе слични случајеви, поређани хронолошким редом. На почетку фасцикле треба написати **индекс** предмета, јер тако фасцикла постаје прегледна. Тај индекс треба да садржи и име клијента и број предмета, а све случајеве треба поређати хронолошким редом. На првој страни сваког захтева за правну помоћ треба написати број предмета.

Индекс на почетку фасцикле о информисању/саветовању			
Предмет бр.	Име клијента	Датм подношења захтева	Правник (адвокат)

Критеријуми за пружање правне помоћи

Мандат Пројекта је ограничен на пружање правне помоћи интерно расељеним лицима и избеглицама који доказано имају финансијске потребе. Приликом одлучивања о приоритету лица којима се пружа правна помоћ, адвокат ће морати да одреди да ли су испуњени следећи **лични** услови и услови **везани за случај**:

Лични услови

Приликом одлучивања о томе да ли подносилац захтева испуњава личне услове за добијање правне помоћи, адвокат анализира следеће информације:

- Подносилац захтева мора бити расељен са Косова и Метохије, из Хрватске или Босне.
- Подносилац захтева није у стању да сам реши свој правни проблем, а и ограничен му је приступ правди.
- Подносилац захтева мора бити у подређеној ситуацији, укључујући:
 - Неадекватне животне услове (тј. живи у колективном центру, изнајмљује стан итд.)
 - Статус запослености и приходе
 - Број издржаваних чланова
 - Број чланова домаћинства који имају приход
 - Здравствено стање.

Услови везани за предмет

Правна ствар и правна услуга који се захтевају морају потпадати под подручје примене услуга правне помоћи која се може пружити у оквиру Пројекта:

- Предмет мора да се односи на спор на Косову и Метохији или да захтева помоћ некога из Хрватске или Босне;
- Предмет мора да има **вредност**. Он мора да има неку перспективу успеха или правне сврхе. У оквиру своје анализе, адвокат ће видети и да ли је предмет дуготрајан. Ово је детаљније објашњено у оквиру објашњења неозбиљне тужбе.

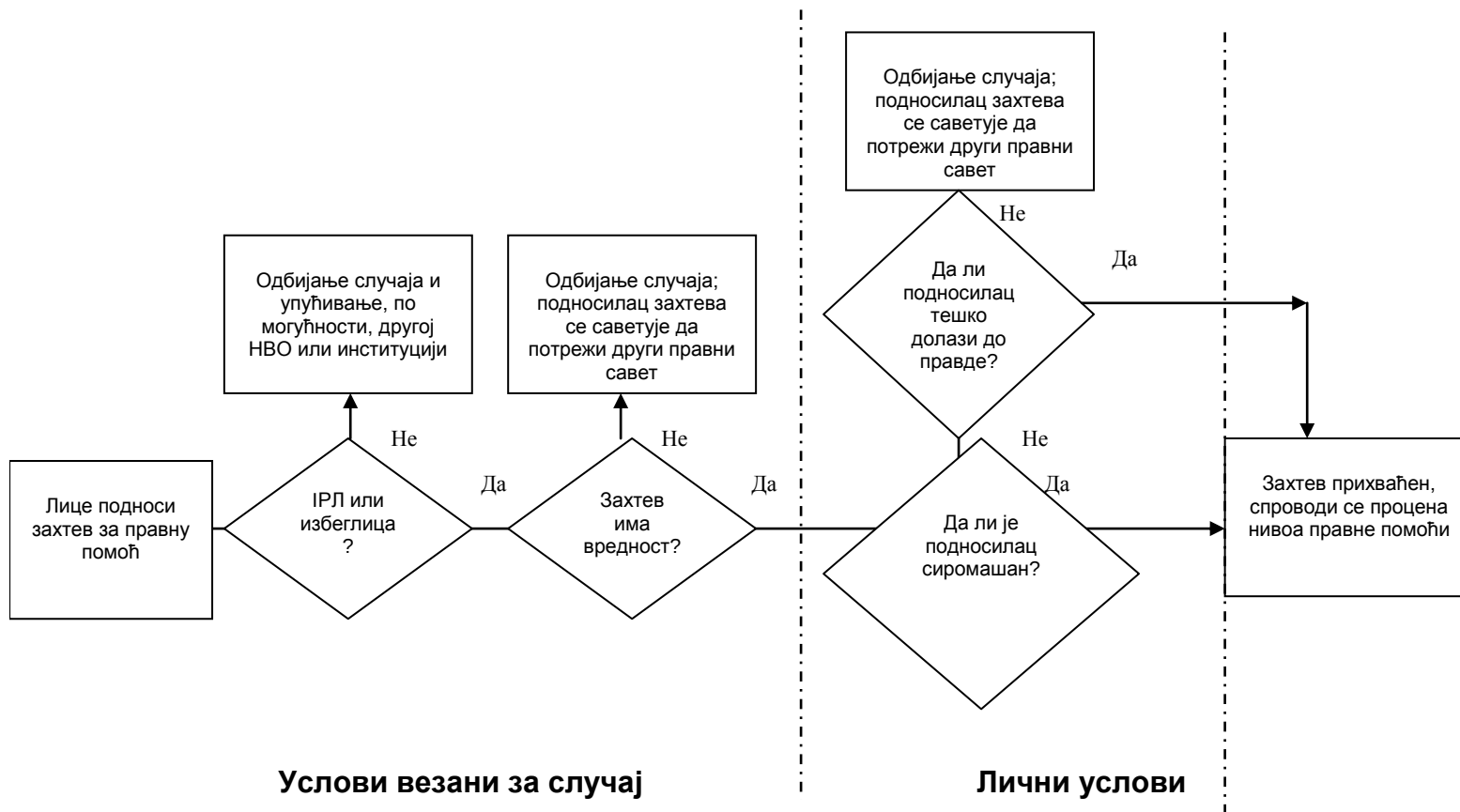
Неозбиљн/нервирајућа тужба је тужба без икакве правне вредности. У неким случајевима, оваква тужба се може поднети у лошој намери, тј. са намером да се узнемирава оптужени. Она је у потпуности без икакве правне вредности и не може се подржати никаквим аргументом за проширење, измену или корекцију постојећег закона;

Неозбиљне тужбе не само да одузимају време судовима, већ могу клијенту да донесу трошкове. Судови имају моћ да губитничкој страни наплате судске трошкове, те се ово може завршити тако што се наплата судских трошкова тражи или од клијента или од пружаоца правне помоћи који би могао то време и новац да употреби на решавање озбиљних тужби.

Адвокати морају да буду сигурни да случајеви које узимају имају вредност и да избегавају оне које би судије могле да прогласе неозбиљним. То није увек лако, јер многи клијенти имају стварне проблеме и траже да се они поново размотре, а нису адекватно информисани о томе како да се такав случај води. Задатак адвоката је да клијента информише о његовим/њеним правима и правним путевима за такво поновљено разматрање. Трошкови извођења безвредних тужби пред суд неће имати негативне финансијске последице само за клијента и Пројекат, већ ће се одразити и на професионалну репутацију адвоката, Пројекат правне помоћи и пројекте које финансира ЕУ. Дијаграм процеса приказан је у наставку документа.

Процена погодности клијента/случаја за Правну помоћ

Процена адвоката пошто прими захтев за правну помоћ

Прихватање/одбијање предмета

Изузев информација/савета, који се могу дати без успостављања агенцијског односа са клијентом, за пружање правне помоћи или за заступање се мора тражити сагласност адвоката. Ту сагласност даје руководећи адвокат пошто прегледа чињенице предмета и клијента. Овим поступком се адвокат изољује од критике од стране подносиоца захтева и обезбеђује успешна и непристрасна анализа вредности случаја.

Све подносиоце захтева за правну помоћ треба обавестити о томе да ли адвокат прихвата случај, а запис о томе се уноси у извештај о праћењу случај и базу података за потребе извештавања. Ако се случај прихвати, од подносиоца захтева се тражи да потпише [Уговор о пружању правне помоћи](#) у коме се наводи врста услуга које ће адвокат пружати.

У **случају одбијања правне помоћи**, подносилац пријаве ће, кад је то могуће, бити упућен негде другде. Адвокат Правне помоћи има списак са контакт подацима организација којима се подносилац захтева може упутити, укључујући и даваоце правне помоћи, међународних организација у Србији, владиних агенција, судова и НВО. Списак неких од тих организација приказан је на крају.

Поглавље 3 - Методологија

Уводно писмо клијенту

Када заступа клијента, адвокат мора да буде сигуран да **све** марљиво записује. Тиме се штите и клијент и адвокат и обезбеђује јасноћа свим странама. Адвокати имају најмање десетак различитих случајева који су у току, а неки клијенти и нису баш образовани, те је важно да се сви подаци о врсти услуге која ће се пружити ставе у писану форму. На тај начин адвокат зна шта је договорено, а клијент тачно зна шта адвокат може да учини за њега, а шта не. То је најбоље извести у уводном писму клијенту у коме се званично наводе, обичним језиком, које услуге ће се пружити и све друго што је релевантно, а што сте можда рекли у разговору. Осим тога, то писмо је и тачан запис уколико се случај предаје другом адвокату.

**УЗОРАК УВОДНОГ ПИСМА КОЈИМ СЕ КЛИЈЕНТ
УПУЋУЈЕ ДРУГОМ АДВОКАТУ КОЈИ СЕ БАВИ
ДРУГОМ МАТЕРИЈОМ**

(ИМЕ КЛИЈЕНТА)
(АДРЕСА КЛИЈЕНТА)

(ДАТУМ)

Поштовани (ПУНО ИМЕ КЛИЈЕНТА)

Било ми је задовољство да се упознам са Вама(ДАТУМ). Овим писмом Вас само подсећам да ћемо моћи да Вас заступам у погледу Вашег имовинског захтева. Молим Вас да имате у виду да нећемо моћи да Вас заступам по питању (НАВЕСТИ ПРЕДМЕТ) или било ком другом предмету који није наведен у уговору о пружању услуге који сте склопили Ви и Пројекат правне помоћи (ДАТУМ).

То што Пројекат правне помоћи није у стању да Вам помогне у погледу било ког другог питања које није у вези са имовинским захтевом не значи да тај случај није важан. Ми дајемо мишљење само о имовинским случајевима и ниједним другим и у томе Вам помажемо.

Ми смо безуспешно покушавали да нађемо другог даваоца правне помоћи да Вам помогне у решавању Ваших других захтева. Уколико желите да предузмете правне мере у вези са Вашим захтевом који се не односи на имовину, требало би да се обратите приватном адвокату. Он/она ће можда моћи да Вас посаветује о вредности случаја и о томе како да се Ваш случај покрене. (ПО МОГУЋНОСТИ, ПРЕПОРУЧИТИ НЕКОГА КО МОЖЕ ДА ПОМОГНЕ КЛИЈЕНТУ И ТУ ИНФОРМАЦИЈУ УПИСАТИ ОВДЕ ЗАЈЕДНО СА КОНТАКТ ПОДАЦИМА.)

Хвала Вам.

С поштовањем,

(ИМЕ АДВОКАТА)
Правна помоћ
(КОНТАКТ ПОДАЦИ)

Саветовање клијента

Када неко лице дође и затражи правну помоћ, оно сматра да је његов/њен проблем веома озбиљан и зато тражи помоћ. Сви случајеви, без обзира да ли су велики или мали, морају се узети озбиљно. Које су основе саветовања клијента? Заправи, ви дајете клијенту информације које он/она треба да зна да би донео/донела информисану, интелигентну одлуку о наставку поступка. Или, другим речима речено, треба клијенту да дајете оно што бисте и **ви лично** волели да знате пре него што се уложите доста времена, бриге и напора када се упустите у било какав важан подухват.

Успешно саветовање подразумева добијање свих релевантних података од клијента, укључујући све јаке и слабе тачке његовог случаја. Клијенти су често егоцентрични по питању свог случаја и забораве да дају информације уколико им се оне не траже током правилно обављеног разговора.

- **Напомене о успешном саветовању клијената**

Време. Сви клијенти увек питају “колико ће случај да траје?” Мада не можете да им дате тачан одговор, требало би да сте у могућности да дате процену о дужини трајања поступка решавања спора. Шта би могло да продужи решавање? Шта ће супротна страна вероватно урадити да се решавање проблема убрза или успори? Ваш клијент треба да цени реалну процену и да схвати факторе те процене. Ниједан клијент не жели да му кажете да ће се нешто решити брзо, а онда се открије да ће процес трајати много дуже него што сте му обећали.

Усмерите разговор. С обзиром на то да се обим посла правне помоћи стално повећава, нећете имати неограничено много времена да разговарате са клијентом. Зато, одмах на почетку организујте разговор. Одмах реците клијенту шта ћете радити, како желите да вам опише проблем, како ће вам бити задовољство да му дате савет или да од њега добијете информације о томе шта може да се уради и зашто он/на треба да пита све што га/је интересује за време тог разговора, а ви ћете на крају одговорити на та питања. Уколико клијент одлута од теме, љубазно га вратите на њу.

Будите стрпљиви. Добар адвокат је увек добар слушалац. Без обзира на већ речено, запамтите да морате да одржите фину равнотежу између „кретања ствари“ и покушавања да budete обзирни у погледу клијентових потреба да избади из себе све фрустрације или да „исприча своју причу“. Тиме не само да омогућавате да клијент саопштава релевантне чињенице и података, већ дозвољавате клијенту да испољи своја осећања. Имајте у виду да је некада нашим клијентима потребно само да их неко саслуша.

Потрудите се да добијете потпуне чињенице. Сачекајте да вам клијент објасни проблем, па онда почните да га саветујете. Немојте одмах да ускачете и дајете одговор пре него што је клијент имао прилику да све објасни зато што савет не треба да се заснива на делимичним чињеницама. Обавезно питајте, распитујте се и сондирајте све док клијент више нема чињеница. Слушајте и кад мислите да је клијент завршио, питајте «Има ли још нешто?» Затим, и тек онда почните са саветовањем. Нема ничег горег од одласка на суд да бисте тамо сазнали чињенице које је клијент заборавио да вам каже.

Дајте потпун савет. Увек саслушајте шта клијент пита или тражи. Када је клијент у потпуности обавештен о времену потребном за обраду случаја, као и о опцијама/могућностима који му стоје на располагању, он тада може да доноси информисане одлуке о мерама које ће се предузимати.

Наредни састанци. Некада је потпуно саветовање намогуће у кратком временском року. Ако сте имали на располагању само 15-20 минута за разговор са клијентом, закажите му следеће састанке да бисте прикупили податке, дали му потпуни савет, поставили додатна питања или га обавестили о томе како напредује решавање проблема. Можда ће требати да на следећи сасстанак клијент донесе додатна документа или да још неки људи потпишу уговор о пружању услуге.

Вођење записа. Водите тачне записе. То значи да ћете записати када сте се састали са клијентом, шта је рекао, која документа је донео, у чему је проблем, који савет сте му дали, о каквом току поступка сте се договорили, кога сте звали, коме сте писали (или слали мејл) и све то ћете бележити после сваког телефонског или физичког разговора. Копирајте релевантна документа тако да можете да их читате кад вам треба.

Саветовање преко телефона

Канцеларије Правне помоћи редовно добијају питања преко телефона о услугама које пружају, али клијенти траже и правне информације. У случајевима када неко лице тражи основне информације (нпр, гда да поднесе захтев), прихватљиво је да му се и

дају те основне информације или основни савет. Обећања да ће му се пружити правна помоћ или заступање, а то је други и трећи ниво правне помоћи, не би требало давати преко телефона.

Приликом давања правних информација/савета, важно је записати име клијента и попунити захтев за пружање правне помоћи. Детаљни подаци о датом савету се морају записати у случају да су потребни наредни састанци или да треба поново позвати клијента.

Напомене о успешном телефонском саветовању:

- Немојте се никада јављати на телефон са „Хало“, већ „Пројекат правне помоћи ЕУ, изволите“;
- Кажите особи са ким прича;
- Сазнајте име клијента који тражи информације;
- Запишите време позива;
- Односите се са поштовањем према клијенту и његовог проблему;
- Водите детаљну белешку за време разговора;
- Упознајте се са проблемом о коме вам прича клијент;
- За време разговора користите отворена питања (нпр, ко, шта, где) да бисте добили детаљније објашњење проблема;
- Информишите клијента о услугама које пружате и информацијама које може добити;
- Ако случај захтева анализу докумената или виши ниво правне помоћи, закажите састанак са тим лицем на коме ћете разговарати о проблему;
- Ако случај излази из мандата Пројекта, потрудите се да клијента упутите на меродавну институцију. Списак организација се налази на крају.

Подношење случаја локалним судовима на Косову и Метохији

На основу природе тужби које се подносе и статуса клијената који се заступају, може се очекивати да ће бити тешкоћа око подношења тужби локалним судовима на Косову и Метохији. То, између осталог укључује: питања безбедности, одбијање да се прихвате документа из Србије, одбијање да се документа издају на српском језику, а, у неким случајевима, можда и пристрасност/предрасуда, па чак и сукоб интереса.

Задатак адвоката је да буде заинтересован у заступању свог клијента и да то ради најбоље што може, чак и у најекстремнијим условима. То значи да елиминише могућност грешке пред тим судовима и да редовно прати статус случаја. Даваоци правне помоћи морају бити сигурни да имају важеће пуномоћје приликом подношења тужби локалним судовима у име клијената. Мада судови за сада прихватају таква документа сачињена у судовима централне Србије, они их неће прихватити ако долази из било којих судова измештених са Косова и Метохије. Недавно је било случајева када су судови на Косову и Метохији одбили да прихвате пуномоћје оверено у било ком суду у централној Србији.

Адвокатима треба да пређе у навику да траже, у писаном облику, присуство судског тумача који ће преводити на рочиштима, али и преводити записнике на српски. У важећем закону има неколико одредби које гарантују права страна у поступку на

употребу језика.⁹ Ипак, многи случајеви су били одложени због тога што услуге тумача нису тражене унапред.

Судски трошкови/трошкови предмета и ко их плаћа

У већини случајева, правна помоћ ће покрити трошкове подношења докумената суду у име клијента који не може да их плати.

Према важећем закону Косова и Метохије, у неким случајевима се тражи плаћање судске таксе (нпр, када подносилац тужбе тражи новчану надокнаду). Исти тај закон омогућава суду да ослободи подносиоца тужбе плаћања такси ако подносилац тужбе може да докаже да је сиромашан.

Претходно је *Закон о судским таксама* (Сл.Гласник САПК 12/79) (члан 17) предвидео да се изузећа од обавезе плаћања судске таксе праве на основу правила предвиђена одредбама *Закона о оспоравању поступка* (Сл.Гласник САПК 4/77). Он прописује да надлежни судови треба да одлучују о захтеву странке за изузеће на основу података о њеном финансијском стању (члан 172, пасус 1).

2008. године, УНМИК је саставио нацрт [Административне наређења \(Administrative Directive\)](#) по којој би [Судско веће Косова \(Kosovo Judicial Council\)](#) (СВК) ујединачило судске таксе на Косову и Метохији.¹⁰ У новембру 2008. године, СВК је објавило [административно упутство \(Administrative Instruction\)](#) о судским таксама. Поглавље 7 овог прописа се конкретно бави ослобађањем од наплате судске таксе за сиромашне људе. Поглавље 7.2(б) је посебно интересантно по својој формулацији *“судија коме је случај додељен мора да претпостави да особа не може да плати таксу ... Та особа мора да достави доказ да прима правну помоћ од Канцеларије за правну помоћ Косова.”* Ово се односи на правну помоћ која је формално успостављена Уредбом УНМИК-а 2006/36, међутим, било би мудро да адвокат правне помоћи заступа став да прималац правне помоћи у оквиру Пројекта треба да има иста законска права на заштиту као и лица која примају инстутционалну правну помоћ.

Именовање међународних судија за решавање предмета

Више пута су клијенти тражили да се њихови случајеви воде пред међународним судијама. Разлози за овакве захтеве се првенствено тичу неповерења у објективност локалног судства.

Приликом доношења одлуке о томе да ли да се тражи именовање међународног судије за неки случај, разматрају се аргументи за и против.

За

- Непристрасна анализа случаја
- Професионално мишљење
- Ограничено застрашивање судије факторима споља¹¹

Против

- Дуго чекање на превод (недеље/месеци)

⁹ Члан 5 *Закона о реализацији једнакости језика и писма народа и народности*, Службени Лист САП Косова, бр. 48/77, поглавље 5 УНМИК-ове Уредбе 2006/25 *О оквиру судског система на Косову*.

¹⁰ УНМИК Уредба 2008/4 поглавље 2.

¹¹ Видети, Извештај ОЕБС-а; Застрашивање судства: Безбедност судија и тужилаца, април 2010

- Међународне судије не познају локалне законе
- Чест премештај међународних судија ван мисије
- Спорије одвијање случаја
- Тешко се долази до судија
- Тешкоће у превођењу на рочиштима

Захтевање међународног судије је директан процес који је описан у Уредби УНМИК-а 2000/64, поглавље 1.1 и Уредби 2000/6. Мада се ти закони односе на кривичне случајеве, судови су њима обухватили и грађанске случајеве, с обзиром на сличне притиске које локалне судије трпе у грађанским као и у кривичним случајевима. Препоручује се да се захтев поднесе у име клијента и да се, по могућности, приложи писмо подршке од стране било кога ко би могао да убеди суд да прихвати именовање међународног судије (нпр, међународна организација/званичник, локални судија/тужилац). Један од нових закона о захтевању да међународни судија суди у случају је Закон бр. 03/L-053 о јурисдикцији, избору случајева и додељивању случајева судијама и тужиоцима ЕУЛЕКС-а на Косову и Метохији.

Неће сваки захтев за међународним судијом који ће саслушати случај бити одобрен, имајући у виду ограничени број међународних судија и жељу да се развије капацитет локалног судског система. Коришћење аргумента да случај предуго траје није довољна основа за то. Мора да постоји добар разлог за захтевање међународног судије; добри примери су: међу-етнички спор, организовани криминал, отворена пристрасност локалног судије. У том писму се могу цитирати неки пореседани уколико су околности сличне околностима вашег клијента;

- Случај Сами Луштаку у коме је међународни судија донео пресуду општинског суда у Приштини да се исели нелегални узурпатор станар, случај број 461/2004;
- Општински суд у Клини, продаја на превару имовине интерно расељеног лица, случај број 48/04
- Општински суд у Истоку, продаја на превару имовине интерно расељеног лица, случај број 165/2006

Ако имате клијента који има случај пред међународним судијом, онда ће од велике помоћи бити ако документа која се предају Суду буду на енглеском, мада закон дозвољава да таква документа буду на српском/албанском. Осим тога, пред судијом би требало да се појави адвокат који говори енглески како би могао да јасно представи случај без опасности да дође до грешке у преводу до које може доћи ако то ради преводаца. На тај начин ће поступак бити бржи од осталих.

Пример предности коју имају они који говоре језиком судије

У Приштини постоји адвокат кога често ангажују када се случај додели неком судији који говори француски. Он може судији да изложи случај без помоћи тумача. Исто важи и за једног његовог колегу који говори енглески. Насупрот њима, један од малобројних Срба адвоката на Косову тражи тумача сваки пут када жели да разговара са судијом, јер није у стању да са њим разговара лично или незванично.

Подношење случајева Саветодавном одбор за људска права

УНМИК-ов [Саветодавна Комисија за људска права \(Human Rights Advisory Panel\)](#) (ХРАП) може да се позабави случајем тек пошто су употребљени сви доступни лекови

за наводно кршење људских права. ХРАП има мандат да саслуша жалбе на кршење људских права које је починила мисија УН на Косову. **Рок за подношење жалби ХРАП-у био је 31.03.2010. и не примају се нове жалбе. Међутим, жалбе које су поднете пре овог рока ће бити обрађене.** Жалбе су морале бити поднесене у периоду од шест месеци од датума пријема коначне одлуке. Саветодавни одбор ће прво испитати прихватљивост жалбе. Ако сматра да је жалба прихватљива, испитаће њену основаност и донети мишљење. Мишљења Саветодавног одбора ће садржати и налаз о томе да ли је дошло до повреде људских права. По потреби могу да садрже и препоруке.

Мишљења Саветодавног одбора се достављају специјалном представнику Уједињених Нација. Специјални представник УН одлучује о томе да ли ће и како реаговати на та мишљења и препоруке Саветодавног одбора. Одлуке и мишљења Саветодавног одбора, као и одлуке специјалног представника УН ће се објавити. Претходни пројекти правне помоћи су били успешни у смислу да су добили позитивну одлуку Саветодавног одбора.

Практичне напомене које треба имати у виду приликом представљања случаја
Саветодавном одбору за људска права

Језик

Комитет је нагласио да има ограничена средства. Прихватаће захтеве и документа на српском, албанском и енглеском. Међутим, преводјење документације ће успорити обраду захтева и до неколико недеља/месеци. Зато је боље да се захтеви подносе са пратећом документацијом преведеном на енглески, чиме се процес убрзава.

Убеђујућа моћ и мишљење суда

Судије Саветодавног одбора за људска права указују на то да би цитирање чланова и преседана Европске конвенције о људским правима о претходним сличним случајевима свакако било од помоћи случају који им је предочен. Адвокати треба помену такве случајеве у свом обраћању и да јасно наведу које право је прекршено према Европској конвенцији за људска права.

Релевантни преседан пред Саветодавним одбором за људска права који би био од помоћи адвокатима који пружају помоћ ИРП је случај Милигорић и остали. Важно је напоменути да су одлуке Саветодавног одбора само саветодавне и да Одбор нема овлашћење да те одлуке спроводи.

Подношење тужби против КФОР-а

У случајевима имовине коју је заузео КФОР, процес постаје веома компликован због имунитета од било каквог правног процеса који КФОР има у складу са [Уредбом УНМИК-а \(UNMIK Regulation\) 2000/47](#). Сваки контингент поштује своја правила о тужбама за надокнаду за узурпирану имовину од стране КФОР-а. Лица са тужбама против већих контингената (као што су француски, амерички, немачки) мораће да поднесу тужбе директно тим снагама у њиховим главним базама.

Клијенткиња је поднела захтев у седишту француског КФОР-а по питању заузимања њене радње од стране француских снага. Захтев је послат у Париз где се доноси одлука о компензацијама. Ако клијенткиња добије неповољну пресуду, може да се жали трочланом (3) већу које се састоји од једног локалног лица, представника француског КФОР-а и представника француске Владе. То веће је саветодавно и мора бити анонимно да би се његова одлука могла послати у Париз. На жалост, представник француске Владе је по дужности обавезан да следи упутства своје централе у Паризу.

Клијенти који имају притужбе против мањих контингената (нпр, чешког) мораће да поднесу тужбе у седиште КФОР-а које се налази у „Филмском граду“ у Приштини. Канцеларија се налази у зграда „Измир“ и налази се на улазу у центар. Све информације о тужбама поднетим КФОР-у могу се добити на телефон 038 503 603, локал 2793, мобилни 044/310-185. Остала питања правне природе могу се поставити правној служби КФОР-а на локал 2087.

Било је доста негативних искустава у раду са контингентима КФОР-а (нпр, грчким, немачким) који обично одбијају да плате. Било је случајева и када су контингенти плаћали компензацију носиоцу права на имовину (нпр шпански, британски).

Препоручује се да, када су прекршена права клијената, а КФОР одбија да преузме одговорност за своја дела, адвокат поднесе жалбу амбасади тог одговорног контингента у Београду надајући се да ће моћи да направи политички притисак. Копију те жалбе треба послати одговарајућим организацијама за заштиту људских права (нпр, [Amnesty International](#), [Human Rights Watch](#)).

Успешна примена Европске Конвенције о људским правима

Препоручује се да се приликом заступања, кад год је могуће, цитирају релевантни чланови [Европске Конвенције о људским правима \(European Convention on Human Rights\)](#) поред локалних закона. Ово нарочито важи у случајевима заступања пред ХРАП-ом или међународним судијом, јер они признају ову Конвенцију и њено преседентно право. Одговарајући чланови ове Конвенције који се односе на имовинске случајеве су:

Члан 1 Протокола 1-Заштита имовине

Члан 2 Протокола 4 – Слобода кретања

Члан 6 - Право на правично суђење

Члан 13 - Право на делотворан лек

Члан 14 - Забрана дискриминације

На крају овог приручника, у анексу, приказан је изванредан број релевантних предмета који се односе на права ИРП и избеглица на повраћај имовине, као и тужбе.

Поглавље 4 – Правни захтеви и питања у погледу имовине

Имајући у виду значајан број случајева који се односе на имовину, као и њихов утицај на решавање расељености, томе се посвећује нарочита пажња са посебним освртом на кључна питања и методологију за њихово решавање.

Судски поступци се покрећу и прате пред првостепеним и другостепеним судовима, административним и квази-судским телима на Косову и Метохији на којима је потребно правно заступање. У садашњим околностима је тешко одредити дужину трајања поступка – према томе и време затварања појединих случајева – због оспораваног правног оквира, недостатка механизма анализе (као што је будући Панел Врховног суда Косова за решавање жалби на КПА), поновљене прекршаје процедуралног права¹² и неразумно дуге грађанске парнице¹³ од стране судова на Косову и Метохији.

Најчешћи типови имовинских случајева

Следећа класификација се односи на најчешће имовинске проблеме који и даље погађају ИРП са Косова и Метохије. Не постоји заједнички приступ за решавање свих тих проблема; неки се морају решавати на суду, неке решава Косовска агенција за имовину, а неке решавају друге организације. У наставку текста су приказане најчешће категорије имовинских проблема и примери стварних случајева, као и савет како наставити даље у тим случајевима.

1. Случајеви после одлуке Дирекције за стамбена и имовинска права (HPD)

Има и примера када је, после доношења одлуке Комисије за захтеве Дирекције за стамбена и имовинска права и потоњег исељавања, дошло до **поновљеног заузимања** имовине. Врло је тешко натерати полицију да избаци нелегалне узурпаторе станаре, при чему је некада потребна и интервенција суда, што додатно успорава процес.

Један клијент је 2003. примио одлуку ХПД којом се потврђује његово право на кућу у Пећи. Добио је кључеве своје непокретне имовине. Он се у њу никада није вратио из безбедносних разлога и немогућности запошљавања. После неколико месеци, сусед га је обавести да се у његов стан поново неко незаконито уселио. Он је о том заузећу обавестио КИА, да би му они рекли да то питање више није у њиховом домену.

За решавање оваквих случајева може бити потребан приступ у више смерова, укључујући и укључивање служби за људска права УНМИК.а, ЕУЛЕКСА и ОЕБС-а, тражење подршке КИА и подношење тужби општинском суду. Препоручује се и контактирање КИА да се добије званичан одговор и подаци о томе када је тачно незаконити станар избачен. Препоручује се и да се покуша са тиме да КИА исели незаконитог станара на основу тога што није на време обавестила носиоца права на имовину о исељењу или зато што није успела да обезбеди имовину после исељења.

У ретким случајевима ће полиција иселити незаконитог станара због тога што је сломио печат HPD-а и поново заузео имовину; међутим, треба и даље разговарати са командиром локалне станице да покуша. Полиција некада успева у томе да бар дозволи приступ имовини уз пратњу у циљу обављања разговора са станаром, што може да допринесе решавању проблема. Можда је добро и контактирати локалног јавног тужиоца и тражити покретање кривичне пријаве против незаконитог станара

¹² Видети Мисија ОЕБС на Косову, Парница о власништву над непокретном имовином на Косову, март 2009.

¹³ На пример, грађанска парница за поништавање лажних уговора пред општинским судом у Клини која је почела 2004 трајала је 5 година и тек онда је донета првостепена пресуда (нпр. Радивоје Исаиловић, случај бр. 46/04, започет 2004).

зато што је поново запосео стан и сломио печат HPD-а. То не само да би представљало велики притисак за станара да напусти стан, већ би се појединци одвраћали од поновљеног запоседања станова зато што је поновљено запоседање кривично дело санкционисано кривичним законом.¹⁴ У документацију случаја се морају уписати напомене о томе шта полиција и јавни тужилац кажу или раде, што је од помоћи у састављању извештаја о успешним контактима са тим телима.

2. Тужбе које КИА још решава

Када је, после затварања Дирекција за стамбена и имовинска права 2006. године, њене ингеренције преузела [Косовску имовинску агенцију \(Kosovo Property Agency\)](#), то је ИРП пружио могућност да поднесе тужбе у вези са пољопривредним и комерцијалним власништвом, као и резидецијалном имовином. Овај закон пружа успешним подносиоцима тужби алтернативне облике решавања питања, као што су исељење, стављање имовине под управу, закуп, заплена незаконито подигнутих објеката, аукција и компензација.¹⁵ Рок за подношење тужби КИА-и је сада прошао, а нове тужбе се не примају. Клијенти из ове категорије ће највероватније тражити обнову постојећих тужби или ће се жалити Врховном Суду Косова.

Клијент има њиву поред аутопута Приштина-Скопље која је незаконито узета и претворена у бензинску станицу. Он је 2005. поднео захтев КИА-и после чега је примио одлуку Косовске Комисије за имовинске захтеве којом се тај захтев одбија уз напомену да није доставио довољно доказа о власништву. Он је на почетку поднео копију купопродајног уговора и стари поседовни лист, а онај ко је заузео његову имовину није оспорио захтев. Клијент се жалио Врховном Суду Косова.

Према важећем закону, жалбе у погледу предмета поснетих КИА решава [Врховни Суд Косова \(Supreme Court of Kosovo\)](#) у коме се заседају мешовита локална и међународна већа.¹⁶ Међутим, до сада није било случајева решених жалби у Врховном Суду Косова, углавном због тога што се КИА тренутно фокусира на обраду неоспорених тужби. Адвокати ће припремати случајеве жалби Врховном Суду, али ће и информисати ИРП о њиховим правима на жалбу уколико то желе. У зависности од случаја, можда је паметно разговарати са адвокатом туженог и покушати да се реши ситуација поравнањем између клијента и незаконитог корисника имовине. Чињеница да тужба постоји представља притисак за незаконитог корисника, јер он/она добро зна да нема законско право на ту имовину, а не зна какав ће лек суд одредити. То може да утиче на незаконитог корисника да буде вољан да се спор реши ван суда.

3. Случајеви компензације ХПД-а (К против А)

Има много случајева у којима је Комисија за стамбене и имовинске захтеве (НРСС) HPD-а пресудила да **и ИРП и незаконити корисник** имају право на власништво оспорене имовине. Последица тога је одлука да обе стране имају власништво над имовином и да се једној страни додељује власништво, а друга **треба** да добије надокнаду. До сада, ни у једном од оваквих случајева није исплаћена надокнада неком ИРП.

¹⁴ Уредба УНМИК-а 2003/26, Привремени кривични законик Косова, члан 226

¹⁵ Уредба УНМИК-а 2006/10, поглавље 15.2

¹⁶ Уредба УНМИК-а 2006/10, поглавље 13.

Клијент је 1993. радио у друштвеном предузећу, а 1995. је добио станарско право на стан у Приштини. Тај стан је он откупио у јануару 1999. године. Косово је напустио у јуну 1999, после чега је стан незаконито заузет. 2001. је поднео захтев за имовином НРД-у. Незаконити станар је такође поднео захтев за имовином тврдећи да у стану живи од 1992. и да је неправедно исељен.

НРСС је пресудила да и клијент и тужени имају право на имовину, јер је незаконити станар изгубио имовину због дискриминације. Она је власништво доделила туженом уз захтев да исплати одређену вредност имовине, те да се клијенту исплати одређена сума у замену за стан. Нити је станар било шта исплатио по овом захтеву, нити је клијенту била исплаћена било каква сума.

4. Преварне трансакције продаје имовине

У начелу, преварне трансакције продаје резиденцијалне, пољопривредне и комерцијалне имовине која припада ИРЛ су: лажна пуномоћја која се потписују трећој страни да може да прода имовину, лажни купопродајни уговори, лажне личне карте које се користе код потписивања уговора. У неким приликама, [Привремени кривични законик Косова \(Provisional Criminal Code of Kosovo\)](#)¹⁷ даје оштећеној страни право да за време трајања кривичног поступка поднесе тужбу за повраћај/надокнадз имовине/.

Клијент је ИРЛ у Краљеву и наследио је кућу у Истоку од оца који је 2001. умро у Краљеву. Он је 2007. нашао купца за кућу и покренуо поступак продаје. У том процесу је откривено да је кућа продата 2003.

Пажљивим испитивањем је откривено да је продавац куће био његов отац (који је 2 године раније умро на дан продаје имовине). Нису били аутентични ни потпис, ни број личне карте. Да би ствари биле још горе, кућа је препродата 2006. године неком трећем лицу.

Очигледни су правни проблеми да би се дошло до кривичне осуде за разлику од пресуде у једној успешној грађанској парници (тј, стандард доказа је већи у кривичним случајевима), тако да су грађанске пресуде довољне за поништавање преварне трансакције. Међутим, било би паметно поднети и кривичну тужбу истовремено са подношењем парничне тужбе за поништавање преварне имовинске трансакције. Кривични предмети се обрађују много брже у судовима од грађанских случајева и успешна пресуда се може употребити као помоћ грађанском захтеву за одштету, осуда особе која је укључена у преварну имовинску трансакцију може се употребити у потенцијалним будућим случајевима против исте стране која је можда укључена у друге преварне трансакције. Кривичне пријаве су и бољи мотиватор од грађанских парница за незаконито запоседање за неформално решавање случајева и напуштање дате непокретности. Адвокати морају да пазе код поднесака грађанског и кривичног поступка, јер је било случајева да су локални судови одлагали рочиште у грађанским случајевима све док се не оконча кривични.

¹⁷ Уредба УНМИК-а 2003/26, члан 107

У оваквим врстама предмета се, из много разлога, препоручује захтевање именовања међународног судије.

Важно је напоменути да је 2001. УНМИК саставио нацрт [уредбе \(regulation\)](#) која, мада није намењена искључиво за преварне трансакције, пружа индиректно неку заштиту против оваквих случајева.¹⁸ У пракси је ова уредба захтевала сагласност општинског управника на имовинске трансакције између различитих етничких група. Формулација уредбе указује на њен ограничен, али неодређен временски рок. Теоријски, судија би могао да поништи трансакцију до које је дошло за време мандата УНМИК-а на коју није издата сагласност општинског управника. То, у начелу, значи да је за имовину продату пре 2008. потребно имати сагласност УНМИК-овог општинског управника.

5. Случајеви права на наследство

Случајеви права на наследство на Косову и Метохији су једноставни, али важни судски поступци. Мада су они више процедуралне природе, ипак остају камен спотицања многих ИРЛ који нису упознати са тим процесом.

Мајка нашег клијента је умрла 2007. године у колективном центру у Београду. Поседовала је стан у Драгашу. Клијент је једини живи рођак и он жели да започне оставинску расправу за дати стан.

Има копију поседовног листа из катастра у Призрену из 2004. године са печатом УНМИК-а.

Код ових случајева, поступак се започиње пред судовима на Косову и Метохији или у централној Србији, што зависи од територијалне надлежности суда у складу са [Законом о наслеђивању \(Law on Inheritance\)](#)¹⁹ и недавно промовисаном [Закону о ванпарничном поступку \(Law on Out Contentious Procedure\)](#)²⁰ (чиме очигледно нису унете знатне измене у поступак оставинске расправе). Ови закони у суштини прописују да се поступак може водити у општини у којој се налази имовина, или у општини на чијој територији је власник преминуо.²¹

Адвокати који су имали сличне случајеве на Косову и Метохији наилазили су на судско особље и катастарске службенике који одбијају да прихвате документа из институција из централне Србије.²² Препорука је да се покрене поступак оставинске расправе пред релевантним судом на Косову и Метохији како би се спречило потенцијално непризнавање одлука судова из централне Србије од стране одговарајућих катастара, што би захтевало поновно покретање и дупли поступак и знатно успорило целу ствар. Међутим, то не значи да поступак који је вођен у централној Србији није законит, већ да се, због експедитивности судства, препоручују косовски судови као место одвијања процеса. После одлуке суда треба поднети захтев за покретање судске расправе и поднети релевантна документа. Заступање на суду надокнађује немогућност приступа косовским судовима и доприноси успешнијем решавању тих случајева.

¹⁸ **Уредба УНМИК-а 2001/17** о регистрацији купопродајних уговора некретнина у специфичним географским областима на Косову

¹⁹ Закон о наслеђивању на Косову, закон бр.2004/26

²⁰ Закон о поступку неоспоревања Косова, закон бр. 03/L-007

²¹ Закон о поступку неоспоревања Косова, чл. 14 & 128, Закон о наслеђивању на Косову, чл. 147

²² Распрањљан на састанку радне групе за правну помоћ, 14.07.2011. у Београду

6. Велики број тужби за накнаду штете поднет 2004. године

Од јуна до децембра 2004. године правно одељење Координационог центра Косова и Метохије (КЦК) поднело је **преко 18.000 грађанских и кривичних тужби** у име ИРЛ. Те пријаве су поднете против УНМИК-а, КФОР-а, привремених органа власти бројних општина, а, у неким случајевима, против именованих појединаца. Велики број тих пријава односио се на имовинске захтеве различите природе (комуналије/станарину/штете нанете у периоду коришћења имовине, као и за уништену имовину).

Међутим, правно одељење УНМИК-а је одмах обуставило поступање по тим тужбама док се не реши како ће се они обрађивати. Неки од тих захтева су процесуирани 2008. после наредбе УНМИК-а да се настави са њиховим обрађивањем. Међутим, рочишта су одржана само у неким општинама, док у другима нису. Сва упутства и наредбе о суспендовању и обустави суспензије могу се прочитати [овде](#).

Клијент је имао кућу у Пећи која је уништена 1999. Поднео је одштетни захтев у општинском суду у Пећи против КФОР-а и УНМИК-а наводећи да су они били одговорни за очување мира према уредби УНМИК-а и резолуцији УН 1244.

Правно одељење УНМИК-а је привремено тужбу ставило у стање мировања, као и многе друге тужбе, док се не нађе решење за њих, јер судови нису били у стању да обраде толики број предмета. Те тужбе УНМИК није процесуирао до дана данашњег.

Последица тога је да ће приступ решавању оваквих случајева зависити од фазе у којој се сваки случај налази.

До компликовања ситуације је дошло са доношењем [Измене и допуне закона о управљању јавним финансијама и одговорности \(Amendment on the Law of Public Financial Management and Accountability\)](#)²³, којим се успешно обрада ових тужби за надокнаду штете ставља у стање мировања до 180 дана или док Министарство правде Косова не обавести суд у писаној форми да преузима заступање у име владе или државног органа. Овај закон се може тумачити на сличан начин као УНМИК-ово упутство из 2004. године да се заустави обрада ових случајева, а ХРАП је дао мишљење да се тиме крши члан 6 § 1 ЕКЉП (ЕCHR), који, у релевантном делу, гласи: “У одређивању његових грађанских права и обавеза ..., свако има право на правично ...суђење у разумном року од стране ... суда ...”²⁴ Могло би се још тврдити да овај закон има погубне последице за ИРЛ, нарочито за етничке Србе, јер се њиме крши члан 14 ЕCHR. Мада се тужба може поднети Уставном суду Косова, за његову обраду ће требати много времена.

7. Компензација за незаконито заузету имовину

Овакви случајеви могу бити случајеви који су настали после формирања Дирекције за стамбена и имовинска права и КИА, јер се на њих односе одлуке Комисије за

²³ Измене и допуне Закона о управљању јавним финансијама и одговорности, Закон о Скупштини Косова 03-L-221, члан 25.

²⁴ Саветодавна комисија за људска права [Одлука Петко Милигорић \(Decision, Petko Miligoric\) 38/08, 24.03.2010.](#)

стамбене и имовинске захтеве Косова. Међутим, ти случајеви не морају обавезно да проистичу из њихових одлука. Било је неколико случајева да ИРП тужи незаконитог поседника за надокнаду станарине, промену намене имовине, штету и сличне ствари. Ови случајеви су добри и за формирање оквира за медијацију између незаконитих поседника и носилаца права на непокретност у циљу решавања спорова. Заправо, у неким случајевима, када би суд пресудио у корист тужиоца, незаконити поседник би радо пристајао на вансудско поравнање, а да се, заузврат, повуче тужба.

Клијенткиња је имала непокретност у Пећи која је незаконито била заузета од јуна 1999. до августа 2007. Она је 2003. добила позитивну одлуку НРСС-а да јој се та непокретност врати. Сазнала је да је исти незаконити поседник све време био у поседу те непокретности.

Она жели да поднесе захтев Општинском суду у Пећи и да од тог незаконитог поседника захтева компензацију за коришћење непокретности (станарину, плаћене комуналије и друге трошкове).

Овакви предмети се морају подносити општинском суду на територији на којој се налази непокретност. Било би добро суду доставити копију одлуке НРСС-а и тражити од КИА копију записника разговора са незаконитим поседником да би се доказао период у коме је непокретност била заузета. Ови захтеви се некада могу придружити другим имовинских захтевима.

8. Незаконито заузимање имовине

Ово су случајеви лица која нису поднела захтев НРД-у или су пропустила рок који је поставила КИА. Овакви случајеви су се могли догодити из различитих разлога (нпр, страх или продаја која се никада није реализовала).

Клијент има кућу у Обилићу која је незаконито заузета. Речено му је да ће му, ако поднесе захтев НРД-у или КИА, кућу запалити као што су запалили и куће његових суседа. Због тога је он пропустио рок који је поставила КИА и потребна му је помоћ око повраћаја имовине.

За сада, једина могућност коју има клијент је да се обрати локалном суду, што не мора да буде тако лоше, с обзиром на спрост КИА у доношењу одлука, као и на често поновљено заузимање имовине. Уколико је корисно, постоји и могућност да случај преузму судије ЕУЛЕКСА. Било би добро да се тужба поднесе локалном тужиоцу који води тај случај и да се тражи покретање кривичног поступка против незаконитог поседника, јер ће, ако укључи кривично право, тај незаконити поседник бити мотивисан да напусти непокретност у замену за повлачење кривичне тужбе.²⁵

9. Упис непокретности у катастарске књиге

Релативно једноставни административни послови као што је упис непокретности у катастарске књиге могу бити отежани због деловања једног или више чинилаца као што су непостојање слободе кретања (субјективне или објективне), отпор који пружају

²⁵ Уредба УНМИК-а 2003/26, Привремени кривични закон Косова, члан 226

катастарски службеници, недостајући подаци, компликоване катастарске процедуре или неке друге препреке. Упис следи после спровођења бројних претходних поступака као што је оставина, реституција после преварне продаје или чак упис преноса права од пре конфликта. Катастарски службеници на Косову и у Метохији обично одбијају да признају документа из неких других катастара, чиме се знатно компликује живот ИРЛ.

Клијенткиња је 1998. наследила кућу од мајке у Гњилану. Има важећу одлуку суда и жели да је укњижи у катастар.

Приликом решавања оваквих случајева, треба се директно обратити катастру у општини на којој се налази непокретност. Све проблеме у вези са добијањем докумената или укњижбе непокретности треба упућивати локалном суду, а информацију о тим проблемима послати ОЕБС-у, ЕУ и другим надзорним телима.

10. Други проблеми у вези са имовином

Овде спадају разне врсте проблема у вези са имовином, укључујући запоседање имовине од стране КФОР-а, предмети којима је постављен привремени заступник, имовински случајеви од знатне вредности у смислу судског преседана.

Клијент је ИРЛ који живи у Мердару. КФОР је, у периоду од 1999. до 2003. запосео његову фарму у Подујеву, на граници Косова.

Он жели да поднесе пријаву против КФОР-а за коришћење његове земље и спречавање њега да је користи.

Поступак у појединачним случајевима зависиће од врсте проблема са којим се клијент суочава. Горје приказани примери су добар водич о начину на који треба обрађивати друге врсте случајева.

Поглавље 5 – Подношење пријаве за дискриминацију (закон о забрани дискриминације)

Када узима пријаву за правну помоћ, адвокат може да открије да се ради о дискриминацији усмереној на подносиоца. Важно је прво одредити да ли, са правног становишта, постоје докази у прилог такве пријаве. То значи да треба документовати податке које је дао подносилац или подносиоци и добити њихову пријаву за тест дискриминације.

Мада Косово и Метохија има закон о забрани дискриминације на папиру који је усвојен пре много година, до данас има мало или нема ни мало доказа о његовој практичној примени. С обзиром да је закон о забрани дискриминације широко-обухватан и покрива многе области, овде ћемо се усмерити само на стамбени и имовински део

Врсте жалби

Треба поменути да пријава дискриминације има погубно дејство. **Приступ суду са жалбом** постаје бољи ако се појединац или група људи жали на то да наилазе на препреке када покушају да се обрате судовима. Подносилац пријаве може да се суочи са **опипљивим** препрекама (као што су недостатак превоза, безбедносне претње, језичке или физичке препреке). Препреке могу бити **неопипљиве** (као што су кашњење, несигурност пред законом и њихова законска права).

Пријава у погледу грађанских права је пријава дискриминације неког лица у смислу да му је нарушено заштићено право на неку активност.

Тест приказан у наставку текста је тест за откривање дискриминације [Европске конвенције о људским правима \(European Convention on Human Rights\)](#), члан 14, али његови елементи су заједнички са онима из тестова за откривање дискриминације већине међународних инструмената за људска права, као и у закону ЕУ. Важно је да адвокат разуме и примењује овај тест на терену како би се открила потенцијална дискриминација.

Најважније питање које адвокат треба себи да постави је да ли се понашање државних органа могло евентуално сврстати под дискриминацијом (наспрот дозвољеном прављењу разлика) једне стране ако су обе стране у сличном положају.

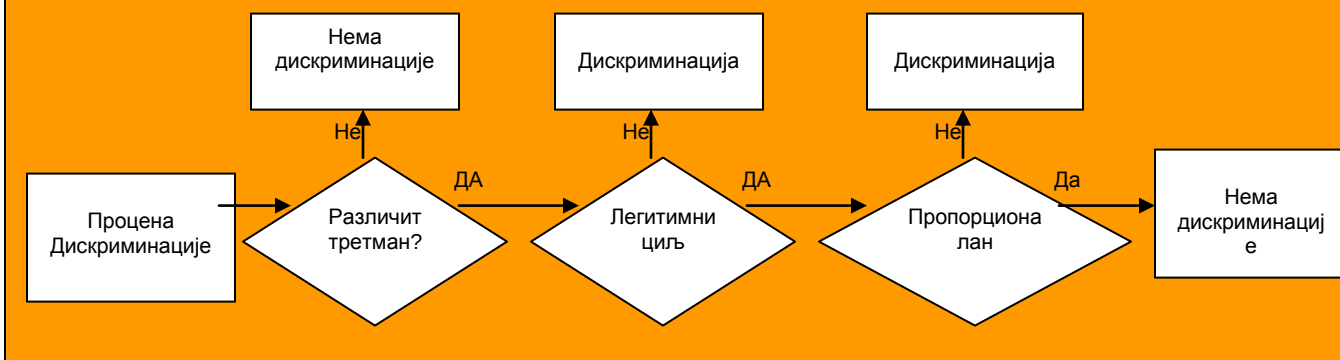
Према томе, када адвокат открије доказе о томе да државни службеници третирају појединца или групу горе него неког другог појединца или групу, а обе те стране су у сличној ситуацији, он/она треба да примени следећи тест да види да ли је у питању дискриминација:

РАЗЛИЛЧИТ ТРЕТМАН? - Да ли се државни органи понашају другачије према неком појединцу или групи људи (тј, горе) него према другима **који су у сличном положају?** (ако је одговор ДА, прећи на следеће питање; ако је НЕ, нема дискриминације)

ДА ЛИ ПОСТОЈИ ЛЕГИТИМНИ ЦИЉ? - Да ли држава има **леgitимни циљ** кад различито третира неког појединца или групу људи, тј, да ли држава има разумно и објективно образложење за такав другачији третман, узимајући у обзир тај различити третман и дејство које ће он имати? (ако је одговор ДА, прећи на следеће питање; ако је НЕ, постоји апсолутна дискриминација и кршење члана 14 ECHR)

ДА ЛИ СУ МЕРЕ КОЈЕ ДРЖАВА ПРЕДУЗИМА ЗА ПОСТИЗАЊЕ ЦИЉА ПРОПОРЦИОНАЛНЕ? – Чак и ако држава има легитимни циљ када појединце или групе третира другачије него неке друге, да ли су примењена средства **пропорционална** циљу који треба остварити? Значи, према међународним стандардима за људска права, држава може да ограничи права појединца или групе људи само онолико колико је потребно за остварење легитимног циља, А НЕ ВИШЕ. (Ако је одговор ДА, пропорционалне су и нема арбитрарне дискриминације). Али, ако мере које држава примењује нису пропорционалне [тј. јаче су него што је потребно за остварење легитимног циља], онда постоји случај арбитрарне дискриминације.

ТЕСТ ЗА УТВРЂИВАЊЕ АРБИТРАРНЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Забрањене основе су етничка припадност, раса, вера, народност, језик, социјално порекло, рођење, пол, родна припадност, родна оријентација, брачни статус, ментална или физичка инвалидност. Овај списак, међутим, није исцрпан, те може да обухвати и друге сличне или аналогне основе, на пример, породично стање. Подносилац пријаве се сам може сврстати у једну или више угрожених категорија.

Заштићене активности укључују запослење и стручно оспособљавање, чланство у стручним организацијама (као што су занатске коморе и синдикати), образовање, становање, здравствено и социјално осигурање, добробит, приступ роби и услугама, приступ јавним местима, лична безбедност, учешће у јавним пословима (као што је гласање или кандидатура за неко место) и правичан третман суда.

Образац жалбе

Жалба мора да садржи следеће податке:

1. идентитет жалиоца (једног или више жалилаца);
2. идентитет туженог (тј. лице или одговорна агенција) и
3. околности због којих је поднета жалба.

Састављање жалбе

Особа која се жали је **жалилац**. То се односи на лице које се жали у своје име или у име неког другог лица или групе или класе људи. Као и сви други подаци, жалилацово име мора бити читко уписано.

Жалба мора да садржи идентификацију или име једног или више **тужених** – лица или организације чије је понашање спорно. На пример, ако се у жалби наводи да њу или њега малтретира катастарски службеник, онда као **тужене** треба навести и име службеника и катастар. Ако је тужени фирма или организација, онда ће се навести корпоративни назив. Ако је тужени владина агенција, онда, као тужене, треба именовати владиног службеника (ако је познато), канцеларију и организацију.

Према закону о забрани дискриминације, обим заштите је свако право заштићено законом. Јасно навести одредбу важећег закона под коју спада наводна дискриминација. Водити рачуна и о томе да се наведу облици дискриминације, на пример, на основу етничке припадности или пола.

Правичан третман на суду захтева да сва лица имају једнак приступ правди пред независним и непристрасним судом који има делотворне механизме за заштиту њихових законских и грађанских права. До дискриминаторног понашања долази када се две стране не третирају једнако или када постоји отворена пристрасност против друге стране.

Становање обухвата изнајмљивање стана, привремено или стално становање и продају некретнине и садржи уговорне услове и одредбе у том смислу. До дискриминације у овој области долази када државни стамбени орган, суд или неко друго тело даје једној страни предност над другом.

Приступ роби и услугама односи се на сву робу и све услуге које на располагање јавности ставља било које лице, владина агенција или приватна фирма, чак и нека НВО која има уговор са министарством да дели хуманитарну помоћ (нп, помоћ у изградњи).

Дискриминација у услугама настаје када жалилац или неки други давалац услуга **арбитрарно** одбије да пружи услугу неком лицу под истим одредбама и условима као што су је пружили другим члановима јавности. Једини изузетак би било дозвољено прављење разлике које је приказано у претходном тексту (легитимни циљ и пропорционалност).

Приступ јавним местима односи се и на сва места која било које лице, владина агенција или приватна корпорација чини доступним јавности .

Дискриминација у приступу јавним местима догађа се кад жалилац верује, на пример, да је суд, општинска канцеларија, општинске власти или неко друго лице које одржава јавно место ускратио приступ (или је пропустио да то место учини доступним) неком лицу на исти начин или у истом степену у коме је омогућио тај приступ другим члановима друштва.

Следеће ставке вероватно немају везе са имовинским случајевима, али су ипак заштићене законом

Запослење значи било какву активност запослења или стручно оспособљавање и укључује одбијање запошљавања, отпуштање, као и непоштовање одредбе и услова запошљавања.

Дискриминација запошљавања настаје кад жалилац верује да тужени не би запослио или обучио неко лице, отпустио га или се према њему на послу понаша на дискриминаторни начин.

Здравствено и социјално осигурање означава све услуге које обично пружа влада или друге агенције члановима друштва.

Здравствена и социјална дискриминација може да настане када жалилац верује да је тужени одбио да неком лицу пружи владине или неке друге јавне услуге. Ова дискриминација може да настане када се исте одредбе и услови не примењују као код других чланова друштва.

Образовање обухвата све услуге подучавања, без обзира да ли су јавне или приватне, на нивоу основне и средње школе, више школе и факултета.

Дискриминација у образовању може да настане када жалилац верује да је неко лице дискриминисано тиме што му је ускраћен пријем, донета одлука да се суспендује или избаци, или је ускраћено у погледу одредаба и услова учења, похађања и учешћа.

Учешће у јавним пословима укључује право гласа, кандидовање за јавну службу или службу у јавним и друштвеним одборима и комисијама.

Дискриминација учешћа у јавним пословима настаје када жалилац верује да је неком лицу ускраћена могућност да учествује у таквим активностима као члану неке угрожене групе.

Дискриминација је забрањена из **разлога** наведених и закону о забрани дискриминације и међународним конвенцијама. Жалилац мора да идентификује разлоге на основу којих верује да неко лице подноси пријаву (нпр, етничка припадност, народност, језик и вера).

Закон о забрани дискриминације забрањује следеће облике дискриминације

Директну дискриминацију

Индијектну дискриминацију

Узнемиравање (малтретирање)

Наговарање на дискриминацију

Виктимизацију

Сегрегацију

Жалилац мора да да потпуни опис околности под којима је дошло до наведеног дискриминаторног понашања. Мора се навести сваки случај за који се верује да је дискриминаторан и сваки такав случај се мора довести у везу са **разлозима(основама)** приказаним у делу Ц и расом у делу Д закона о забрани дискриминације.

Жалба мора да објасни:

- шта је то лице учинило да жалилац верује да је то малтретирање или дискриминација или оба;
- када и где је дошло до таквог понашања;
- у каквој вези је наводно малтретирање са расом.

Жалилац мора да наведе да ли се води неки правни поступак о истим или сродним околностима наведеним у делу Е обрасца жалбе. То ће бити, на пример, случај када синдикат или асоцијација послодаваца отпочне поступак кршења или када се жалба поднесе неком другом управном телу (нпр, општини, министарству, суду или трибуналу), а односи се на исте или сличне околности као оне дефинисане у делу Е обрасца жалбе.

Где да се жалба поднесе

Мада су информације о томе где да се жалба поднесе ограничене, у интересу клијента би било добро жалбу поднети општинском суду општине на чијој територији је дошло до кршења. Суд је једино тело на Косову и Метохији које има овлашћење да спроводи пресуде и решава друге материјалне и нематеријалне штете. Међутим, било би добро проверити код Министарства правде или Министарства јавне управе да ли имају наменску канцеларију за подношење жалби на дискриминацију.

Поглавље 6 - Медијација

Медијација и преговори као оружје адвоката

Алтернативно решавање спорова (АРС) су сва средства решавања спорова изван суднице и укључују медијацију, арбитражу и друге начине решавања конфликта. Гледано из културне и историјске перспективе, ово је дуготрајна пракса у региону где стране често практикују **вансудско поравнање** у решавању спорова. У неким

случајевима се резултат таквог решавања спора више поштује зато што су стране између себе дошле до решења, а није им наметнуто споља.

То никако не значи да адвокат треба да тежи неформалном решавању спора, јер то може клијенту да представља проблем у будућности. Решење спора до кога се дође преговором између страна, при чему се такво решење евидентира у суду, представља успешан начин решавања спора. Преговарање не мора да значи да обе стране траже компромис. Судски налог не само да не пружа најбоље решење за обе стране, већ може да поремети односе, јер компромиси могу да доведу до незадовољства, неспоразума, чак и сукоба, што ће имати негативан утицај на потенцијални повратак.

Једна ствар која се показала као тачна у имовинским споровима је та да су незаконити корисници вољнији да прихвате преговор онда када постоји претећа пријава код ХПД/КИА или када је против њих покренут судски процес. Они су тек у **тој** фази вољни да разговарају о неформалним начинима за решење спора да се не би суочили са потенцијалним грађанским или чак кривичним поступком против њих. Стара адвокатска пословица каже: “ништа се не креће док не погураш”. Подношење пријаве против некога ствара тај притисак. Зато се тужена страна често слаже да реши спор изван суда. Тиме се, између осталог, спречава брука незаконитог корисника од губљења судског спора и елиминише несигурност као последица судске пресуде.

Тачно је и да има много случајева када тужени постаје агресивнији **пошто** се против њега донесе судска пресуда, па онда поново заузме посед или направи неки други проблем из чистог ината. То је још један разлог због којег треба покушати да се, кад год је то могуће, спор реши ван суда.

Било би добро да адвокат процени опцију да контактира адвоката туженог да са њим разговара о некој алтернативи формалном процесу. Клијент најбоље зна шта жели, па чак може знати и шта жели друга страна. Осим што убрзава процес, некада и за неколико **година**, адвокат помаже клијенту да реши спор мирним путем. Уколико тужена страна постане агресивна и понуди нешто сасвим неразумно, клијент лако може то да одбије и да настави судски процес без притиска.

Императив је да адвокат буде добро обавештен и да зна како да води медијацију/преговоре и пре него што потражи неки облик алтернативног решења спора. Иначе постоји опасност да се преговара са странама које знају како се то ради, што може бити погубно за клијента.

Кад се ради о случајевима пред Косовском имовинском агенцијом, има разних алтернатива које жалиоцу стоје на располагању и које доводе до повољне коначне пресуде; оне су наведене у [УНМИК-овој уредби \(UNMIK Regulation\) 2006/10](#), поглавље 15.2 (њима су прописани исељење, стављање имовине под управу, уговор о закупу, заплена незаконитих објеката, аукција и компензација.)

Поглавље 7 – Стручна одговорност и управљање документацијом

Стручна одговорност

Као припадник правне струке, адвокат је заступник клијената и службеник правног система и грађанин који има посебну одговорност за квалитет правде. Као **саветник**, адвокат обавештава клијента о његовим законским правима и обавезама и објашњава

њихове практичне импликације. Као **адвокат**, заступник ревносно заступа клијентов став у складу са важећим законом. Као **пеговарач**, адвокат тражи резултат који одговара клијенту. Као **процењивач**, адвокат испитује клијентове правне послове и о њима подноси извештај клијенту. Ове дужности се подразумевају с обзиром на високи степен поверења које клијент има уз адвоката и на значај услуге која се пружа. У свим правним системима, оне су резултат утврђених норми и правила стручне одговорности.

У овом поглављу се даје преглед **дужности** адвоката према клијенту и према вођењу клијентовог случаја.

Основне дужности правника који пружају правну помоћ

Дужност информисања

- комплетно информисање клијента о његовим/њеним правима и опцијама, чиме омогућава клијенту да донесе правилну одлуку;
- брзо реаговање на разумне захтеве клијента;
- брзо преношење понуде других страна за поравнањем;

Дужност бриге

- компетенција, правне вештине и знања;
- припрема случаја;
- не сме да занемари правну ствар;
- не сме да преузме ствар за коју зна да не може да решава.

Чување тајне

- у одсуству сагласности клијента, он/она не сме да открије информације о заступању клијента (осим да спречи клијента да почини неко кривично дело, нпр, да прода непокретност за коју зна да није његова) .

Безбедно чување имовине

- клијентови подаци/документа се морају чувати одвојено од других;
- записи се морају безбедно чувати.

Детаљни подаци о пруженој правној помоћи у сваком случају

Да би се добила потпуна слика садржаја посла адвоката, броја случајева и потреба клијената, адвокат мора да **детаљно опише у досијеу**, а, кад год је могуће, и у бази података, различите мере које су предузимане у сваком случају. То подразумева да он саставља и/или подноси тужбе у суду, прати или помаже клијенту на суду, саставља писма итд. Ове податке треба бележити да би се доказало шта је урађено у сваком случају, омогућила примопредаја случајева од једног адвоката на другог и заштитили људи који раде на случају. Тиме се сагледавају и врсте потребне правне помоћи.

Детаљно и правилно управљање досијеима је потребно из неколико разлога:

- 1) *Обезбедите адекватне доказе за ваш случај* – Да бисте тражили лек у вашем случају, било од суда, било помирењем/медијацијом, мораћете да обезбедите доказе за ваш случај. Постарајте се да ништа не недостаје у вашем досијеу, јер бисте, иначе, могли да имате непотпун предмет.
- 2) *Одговорност и транспарентност* – Ваша је професионална дужност да одржавате одређени стандард бриге и да будете одговорни за свој рад. На пример, ако се клијент жали да не радите на његовом случају како треба, ако

имате детаљне податке, ви ћете моћи да докажете да испуњавате своје професионалне дужности .

- 3) *Ефикасан рад* – Сви ми заборављамо. Ако имате добре записе, моћићете да брзо видите статус вашег случаја и које следеће кораке треба предузети да не бисте губили време читајући испочетка случај на коме радите већ неко време .
- 4) *Институционално памћење* – Ако одједном више не можете да радите на случају, ономе ко преузме ваш случај биће веома тешко да схвати шта се догађа уколико немате добре белешке о случају.

Шта треба записивати у досије?

Сваки поступак и документ који се односи на случај. То подразумева:

1. *Датум и податке о разговору у четири ока са клијентима, сведоцима и другим учесницима у случају*

Утрошено време/Time Sheet		
Адвокат/Legal Officer _____ Клијент/Client _____		
Предмет бр./Case No. _____		
Датум/Date	Време/Time (od/by .1 hr/cat)	Опис/Description

2. *Датум и садржај телефонских позива и разговора* – Бележите своје телефонске позиве иако се онај коме су упућени није јавио на телефон. Морате бити у стању да докажете да сте испунили своју професионалну дужност тиме што се учинили све да са неким ступите у контакт.

Записник разговора / Record of Conversation	
Датум/Date: _____	Време/Time: _____ Предмет/File: _____
Лични разговор /Personal Conference: _____ Телефонски позив/Telephone Call: _____	
Контакт иницирао / Contact Initiated By: _____ Разговор са / Conversation with: _____	
Број телефона/telephone number: _____	
Тражене информације / Information requested _____	
Пружене информације / Information given: _____	
Поступак/ Action: _____	
Потпис/ By: _____	

3. Сва добијена и упућена писма
4. Разговори са колегама и супервизорима о случају – Добро је имати записе о донетим одлукама у вези са случајем и о томе како су донете. Можете да докажете да сте поступали по упутствима вашег супервизора.
5. електронска пошта у вези са случајем
6. истраживања спроведена у вези са случајем – копије релевантних одредби закона или други релевантан материјал
7. подаци о поступцима које су предузеле друге колеге у вези са случајем – на пример, побрините се да вам дају записе из досијеа о њиховим разговорима

Сваки досије треба организовати на исти начин, чиме се олакшава ваш рад када радите на више случајева. На тај начин је лакше идентификовати недостајућа документа. Такође је од помоћи у ефикасном вођењу документације о случају.

Пример бележака у досијеу

16/1/06

10:00 Позвао клијента да видим да ли он има копију писма којим се жали на одлуку општинског суда у Призрену који је одбио његов имовински захтев. Клијент се није јавио (10 минута)

13:30 Поново позвао клијента. Разговарао са његовом супругом која је рекла да је он одсутан до краја следеће недеље. (10 минута)

27/1/06

11:20 Позвао клијента. Он каже да има копију тог писма и да ће га послати. (15 минута)

15/2/06

Примио копију клијентовог писма (копија приложена). Истражио релевантни закон. Разговарао са Сашом о томе да ли се основе за одбијање из писма уклапају у важећи закон. Саша каже да није сигуран, али да ће проверити код Дулета. (2 сата)

16/2/06

Питао Сашу да ли је проверио важећи закон код Дулета. Саша послао мејл (копија приложена). Дуле мисли да мора бити више доказа о основама за одбијање да би потпале под важећи закон. (1 сат)

Фасцикле са документацијом треба да буду уредне тако да се лако може пронаћи оно што се тражи. На фасцикли се мора налазити име клијента и број предмета. Сва документа која се односе на предмет морају бити у фасцикли и посласана уредно и **униформно**. Тако је прегледније и олакшава се примопредаја документације другом адвокату, али и правне помоћи некој другој организацији.

За **информативне/саветодавне** предмете, води се посебна фасцикла/фасцикле које садрже све такве случајеве. За друге предмете, који су много обимнији, регистратори са предметом се морају обележити на предњој страни и одложити редом према броју предмета. На тај начин је лакше сагледати да ли је сав посао урађен и да ли су сви предмети обррађени.

Нумерисање

Уобичајан метод обезбеђења и следљивости докумената који се подносе за време судског процеса је [Бейтс \(Bates\)](#) метод нумерисања докумената. То значи да се на сваку страну коју подноси жалилац ставља бројчани печат са редним бројем чиме писарница суда потврђује да је свака страна примљена. Копија достављених докумената чува се у канцеларији правне помоћи у електронској или папирној верзији. Та пракса је посебно драгоценa у судовима после сукоба када су жалбеници, па чак и посматрачи, озбиљно забринуте за квалитет судства.

Неке папирнице продају печате са аутоматским узлазним бројевима, али ако то није могуће, онда је добро да адвокат или његов помоћник, уколико га има, нумерише руком сваку страну. Уколико се деси да неки документ неочекивано нестане, жалилац има доказ о томе која документа је поднео.

Тајност докумената из досијеа

Тајност је чување одређених информација у тајности. Поред законских захтева да се информације клијента држе у тајности, чување тајне је значајан чинилац у изградњи узајамног поверења. Поверење између адвоката и клијента је од изузетне важности. Тешко је на прави начин помагати клијенту ако је он невољан да истинито прикаже све околности свога случаја.

На право на приватност се гледа као на право на границе до које друштво може да зађе у личне ствари неког лица. Постоје многи аспекти приватности, али, у контексту канцеларијског или адвокатског посла, главно питање је тајност информација и комуникације.

Канцеларије правне помоћи често посећује велики број људи и те њене канцеларије су лако доступне. Да би се обезбедила тајност свих судских докумената, правна помоћ се ослања на сарадњу свог особља у погледу поклањања посебне пажње осетљивим информацијама које су у њеном поседу. Ниједна поверљива информација клијената се не сме саопштавати било коме изван канцеларије без изричите сагласности клијента.

Посебно треба пазити да се копије судских докумената не остављају около по ходницима или на копир апарату. Канцеларије увек треба закључавати када нема никога у њима. Канцеларије у којима се чува документација треба одвојити од оних у које долазе људи споља, укључујући и клијенте, а врата између тих канцеларија треба увек закључавати.

Врста информација које морају бити поверљиве су:

- лични осетљиви подаци;
- имена појединих клијената, сведока или особља;
- адресе и бројеви телефона клијената, сведока и особља;
- информације о жалби коју је поднео клијент;
- изјаве жалилаца или сведока.

Тајност и безбедност информација се обезбеђује тиме што се:

- о клијенту не разговара ни са ким осим са особљем које је овлашћено да их зна;
- радна документација чува на сигурном месту (у закључаним орманима или канцеларијама);
- поверљиве информације чувају у електронском облику на начин који подразумева примену лозинке за приступање документима;
- са клијентом разговора на неком изолованом месту;
- сва документа враћају у припадајуће досијее када се заврши са њима;
- све поверљиве информације уништавају (сецкају) онда када више нису потребне, и
- папир са поверљивим информацијама не користи за рециклажу.

Поверљиве информација

Природа посла правне помоћи захтева тајност свих предмета у свако време. То значи да се о предметима не говори изван канцеларије без изричите писмене сагласности клијента. Ни о једном поверљивом податку из досијеа случаја не треба разговарати изван пројекта правне помоћи. У то спадају и осетљиви подаци из извештаја о стању предмета или база података.

Тајност се заснива на поштовању права појединца на приватност. За заштиту тајности и приватности постоје правни, али социјални разлози.

Многе земље имају посебне законе за заштиту личних података у одређеним контекстима. На пример, постоје закони којима се забрањује да адвокати, лекари и социјални радници обелодањују личне податке без сагласности лица на које се подаци односе.

Постоје добри **социјални разлози** за заштиту личне приватности. Људски односи се заснивају на одређеном степену поверења да ће се саопштени лични подаци чувати у тајности. Ово је важно и за појединце и за друштво у целини.

Неовлашћено обелодањивање података до којих се дошло на радном месту може се сматрати лошим поступком и лошом праксом. Тај лош поступак може да повуче дисциплински поступак за запосленог са евентуалним последичним отпуштањем са радног места.

Сукоб интереса

Сукоб интереса може да настане када су ваши интереси (или интереси ваше породице или пријатеља) у сукобу са интересима организације у којој радите. У случају пројекта правне помоћи, сукоб интереса обично настаје када интереси адвоката дођу у сукоб са интересима клијента. Сукобе интереса треба спречити, јер су они претња кредибилности и интегритету вашег посла.

Овакви конкурентски интереси могу да отежају некоме да поштено обави своју дужност. Чак и ако нема доказа о непрописном деловању, сукоб интереса може да створи слику о непрописности која може да поткопа веру у способност лица да поступа прописно и да наруши имиџ пружаоца правне помоћи.

У начелу, сукоб интереса се може дефинисати као ситуација у којој је појединац у положају да експлоатише стручни или службени капацитет на неки начин за своје личне користи (или користи некога са ким је у вези).

Свако мора да тежи да спречи свако појављивање сукоба интереса приликом извршавања својих дужности. Појављивање сукоба интереса може бити фатално за поштовање урађеног посла као и сам сукоб интереса.

Најбољи начини за решавање сукоба интереса је да се они потпуно избегавају. То се ради на два начина: обелодањивањем и повлачењем са функције.

Ако у било које време неко од особља помосли да постоји сукоб интереса, он или она то мора одмах пријавити (**обелоданити**) његовом/њеном претпостављеном. Он ће одлучити да ли сукоб интереса постоји и, ако постоји, како ће се решити.

Од било ког запосленог који је у сукобу интереса очекује се (етички) да **се повуче** са посла (да напусти посао) на коме постоји сукоб интереса.

Ситуације у којима је могуће појављивање сукоба интереса:

- ви сте у одбору за разговоре за запошљавање где ваш добар пријатељ води разговоре
- клијент вас замоли да истражите случај фирме у којој је ваш рођак сувласник
- користите свој положај даваоца правне помоћи да саветујете ИРЛ које тражи помоћ.

Клијенти вам често дају поклоне или вам нуде **поклоне и услуге** да би вам захвалили на помоћи, али то некад може да утиче на ваш рад. Чак и када то није разлог за поклон или услугу, ваше прихватање већег поклона може да изгледа као покушај да се утиче и, као сукоб интереса, поткопа кредибилитет ваших поступака. Према томе, прихватање већих поклона није добро.

Примери поклона и услуга:

- новац
- попусти
- сексуалне услуге
- понуда да помогне неком из ваше породице да се запосли

Понашање

Сво особље се увек мора понашати тако да промовише поверење јавности у достојанство, интегритет, делотворност и непристрасност пројекта правне помоћи. Сво особље мора да поштује високе стандарде професионалног и личног понашања, да поштује закон, извршава своје дужности марљиво и непристрасно и да избегава понашање и ситуације које могу да доведу у опасност његов интегритет и непристрасност.

Свима који раде у правној помоћи **треба да је стало** до клијената са којима раде. То значи да смо обавезни да им помогнемо најбоље што можемо у оквиру наших овлашћења.

Ако не знате одговор на питање клијента, **немојте да измишљате**. Немојте ни да глатко одбијете клијента. Реците да ћете пронаћи одговор или ћете наћи некога коме ћете упутити тог клијента. Реците клијенту да се врати уколико му та особа којој смо га упутили не може да помогне.

Није лако радити са «**тешким**» **клијентима**, али треба имати на уму њихове тешке околности. Клијенти вам се обраћају за помоћ зато што имају проблем. То обично значи да су под великим притиском и да су били у конфликтним ситуацијама са другим људима и организацијама. Последица тога је да клијент некада може бити агресиван, да реагује емотивно или чак да пати.

- Саслушајте проблем и пустите клијента да вам исприча целу причу. Људи се често осећају поражено мислећи да никога није брига за њихове проблеме.
- Покажите да га разумете и да саосећате. Доказујете да разумете шта вам то лице говори тиме што ћете парафразирати оно што вам је рекло.
- Ако је клијент и даље тежак, можда ћете морати да окончате разговор или да прекинете са пружањем помоћи.
- Кад радите са тешким клијентима, важно је бити професионалан и смирен.

Професионализам

Рад у канцеларијском окружењу значи да имате обавезу да се понашате на професионалан начин.

- Слање личне електронске поште и обављање личних телефонских разговора у радно време треба држати на минимуму.
- Ако немате посла, питајте руководиоца шта да радите – немојте по цео дан да сурфуете на интернету.
- Радите пуно радно време.
- Личне проблеме држите даље од канцеларије.
- Ви сте члан тима. Успех вашег тима и ваше организације у остварењу њених циљева зависи од вашег пуног учешћа и поузданости.
- Немојте да вас други чекају. Ако касните, нека то зна ваш руководилац.
- Ви имате одговорност према вашим сарадницима. Негативан став једног лица у канцеларији утиче на друге и на учинак тима.
- Сарадници треба да се један према другом понашају са поштовањем. Људи који се и не сналазе најбоље у социјалном окружењу, ипак морају да раде заједно. То се може постићи само ако колеге (укључујући и руководиоце) испољавају одређени степен поштовања један према другом. То значи да личне увреде нису прихватљиве. Свако треба да има прилику да изрази своје мишљење и да учествује у доношењу одлуке.
- Од свог особља се очекује да се облачи професионално, сходно професији коју представља. Формално одевање је потребно приликом разговора и на састанцима.

Пријављивање лошег понашања

Шта ћете радити ако откријете да се један ваш колега или руководилац понаша неморално, на пример, да прима мито или да краде?

Која је ваша одговорност према вашем руководиоцу ако од вас тражи нешто што није морално?

Особље има задатак да се увек понаша у складу са етичким нормама. Неморално или незаконито понашање има негативан утицај на канцеларију, правну струку, као и на организацију у целини. Ако сазнате за неко лоше понашање, ваша дужност је да о томе одмах обавестите руководиоца. Непријављивање или одбијање да се пријавиу лоше понашање је неизвршавање дужности.

Рециклажа

Ако у документу нема поверљивих информација, он се може користити за штампање докумената који се неће нигде слати или за састављање докумената. Тиме ћете смањити трошкове папира које има канцеларија, а даћете и свој допринос заштити околине.

Недискриминаторна пракса

Дискриминација је када се неко према неком другом понаша лошије него према другим људима због неких његових особина. Сва лица која долазе у контакт са правном помоћи, без обзира да ли су клијенти, колеге или неко други треба третирати на недискриминаторни начин.

Сексуално узнемиравање на радном месту

Сексуално узнемиравање је непријатно сексуално понашање због кога се неко осећа увређен, понижен и/или заплашен онда када је та реакција разумна у датим околностима.

Сексуално узнемиравање јавља се у разним облицима, укључујући:

- непријатно пипање, грљење или љубљење;
- сугестивне коментаре или шале;
- сексуално недвосмисле слике, скрин сејвере или постере;
- нежељене позиве за излазак или предлоге за вођење љубави;
- нападна питања о приватном животу или телу запосленог;
- непотребна присност;
- увреде или исмевање вашег пола;
- сексуалну електронску пошту или СМС поруке;
- понашање које би било прекршај и по кривичном закону, као што је физички напад, непристојно излагање, сексуални напад, праћење или ласцивни разговори.

Сексуално узнемиравање **није** жељени сексуални чин, обострани флерт, узајамна привлачност или узвраћено пријатељство. Сексуално узнемиравање је правно препознат облик дискриминације полова.

Затварање досијеа

Приликом затварања предмета, добро би било да пошаљете клијенту писмо са саветом. Чак и ако сте свом клијенту дали исти савет телефоном или лично, званично писмо је доказ да сте обавили свој стручни задатак, а то је упознавање вашег клијента са опцијама.

Саветодавно писмо треба да садржи следеће елементе:

1. изјаву о чему се радило у случају
2. резиме помоћи коју је клијент тражио
3. поступке које сте предузели да помогнете клијенту
4. релевантне законе применљиве на случај
5. исход вашег труда
6. опције које су клијенту на располагању, укључујући и упућивање неком другом
7. позив клијенту да вам се обрати ако му треба још нека помоћ или објашњење.

Након што је правна помоћ пружена и случај затворен, треба затворити и досије случаја. Затварање случаја се мора евидентирати електронски, у бази података, али и у самом досијеу. Осим тога, мора се урадити и следеће:

- клијент се мора писмено обавестити да је досије затворен,
- сва оригинална документа која припадају клијенту морају се вратити,
- мора се попунити образац затварања случаја кога потписује адвокат руководицац;
- досије треба послати у архиву, а скенирана документа се убацују у електронски досије.

ПИСМО КЛИЈЕНТУ О ЗАТВАРАЊУ СЛУЧАЈА

(ИМЕ КЛИЈЕНТА)
(АДРЕСА КЛИЈЕНТА)

(ДАТУМ)

Поштовани (ПУНО ИМЕ КЛИЈЕНТА)

Драго ми је што смо се састали дана (ДАТУМ). Драго ми је и што смо могли да Вам помогнемо у Вашем случају пред општинским судом у Клини и да оспоримо преварну продају Ваше имовине.

Ја сам Вам већ доставио копију одлуке општинског суда у Клини и приложио најновији поседовни лист за имовину из општинског катастр. Ваш предмет је сада и званично затворен у овој канцеларији и наше заступање Вас сада престаје. Сва оригинална документа која сте обезбедили за овај случај су Вам враћена. Копија Вашег предмета ће се чувати следећих пет година у нашој архиви, после којег рока ће бити уништене.

Уколико су Вам потребне још неке информације, ова канцеларија Вам увек стоји на располагању.

Хвала.

С поштовањем,

(ИМЕ АДВОКАТА)
Правна Помоћ
(КОНТАКТ)

Образац затварања случаја (case closing form) је средство којим се обезбеђује прописно затварање случаја. Њиме се обезбеђује да се сва релевантна документа врате клијенту, као и да је предмет прегледан пре затварања. Пошто се попуне сви захтеви у обрасцу затварања случаја, предмет прегледа адвокат руководицац да се увери да је случај завршен и да нема неизвршених ставки. Када се преглед заврши и одобри, предмет се и званично затвара.

Тај образац је последњи документ који се ставља у предмет и први документ који се види када се предмет отвори. Тиме се помаже свакоме ко прегледа случај да одмах схвати да је случај затворен и да види његов исход.

Образац за затварање предмета

Име клијента/Client Name _____ Правник/Lawyer _____

Тренутна адреса/Current Address _____

Врста предмета/Case Type _____

Датум отварања/Date Opened _____ Датум затварања/Date Closed _____

Из разлога сто предмет евентуално може бити уништен, битно је да сви важни документи буду враћени странки лично или препорученом поштом./ Since client files will eventually be destroyed it is important that all original and important documents be returned to client in person or registered mail.

Уручивање предмета странки је извршено дана / This task was completed on what date: _____

Предмет је архивиран године/ What year was the file archived? _____

Предмет би требало да буде уништен године / Client file should be destroyed in what year? _____

Да ли је клијент обавештен о затварању и архивирању предмета и на који начин? /
Client was informed that file will be destroyed in closing letter? _____

Ког дана је клијенту послато затворено писмо са документима? /
Client closing letter sent on what date? _____

РЕЗУЛТАТ/OUTCOME _____

Потпис адвоката руководиоца - Прочитао сам овај предмет. Може да се затвори. / Signature of
Supervising Attorney – I have reviewed this file. It is ready for closure.

Поглавље 8 – Статистика/регистрација клијентових случајева

Изузетно је важно **забележити** сваки проблем који се јави у раду са већим бројем жалилаца и пружених услуга. На тај начин се омогућава успешно праћење правних трендова и образаца у предметима, а може бити и од помоћи у будућем планирању. Из тих разлога је важно да адвокати извештавају о својим активностима редовно и потпуно.

Недељни извештаји

Недељни извештај је важно средство праћења напредовања правне помоћи, као и значајних трендова имовинских проблема и резултата. Тим извештајима се може пратити учинак појединих канцеларија и дати шира слика у којој се може упоредити учинак сваке канцеларије. Ови извештаји треба да садрже опис урађеног посла током недеље и њих треба послати заједно са извештајем о праћењу случаја.

Бележење података о случају у недељном извештају

Више случајева једног клијента

Ако се уписује број случајева, а не број клијената, тиме се адекватније и правилније евидентира број предмета, што је у бољој сагласности са стварним бројем предмета сваког адвоката. Ако се уписује само број клијената, онда се чини да је број предмета мали, што не одражава стварну ситуацију.

Клијент може имати много случајева; на пример, заузимање пољопривредне имовине у Клини, преварна продаја његове имовине у Пећи и оставинска расправа за једну другу непокретност у Пећи. Овај клијент има 3 предмета, а сви они се обрађују у засебним поступцима.

Један **случај** се може уписати само једном и мора се затворити када се исцрпе сви поступци за дати случај. У горњем примеру, успешна завршетак оставинске расправе у Пећи успешно би окончао тај случај и ушао у нашу статистику као затворен предмет (успешно затворен, у овом случају) без чекања да се затворе друга 2 случаја. Мада је клијент само један, он има неколико различитих и одвојених поступака за решавање његових предмета.

Примери: Клијент А има

1) Оставинску расправу

- састанак са клијентом
- обавештавање клијента о расположивим опцијама
- састављање тужби за суд
- телефонски позив из суда
- заступање клијента у оставинској расправи

регистровано:

- a) врста случаја:
- b) предузете мере: заступање на суду
- c) дат усмени савет
- d) припрема основног писаног документа
- e) читање документације и анализа случаја
- f) ...све друге активности за клијента

2) Преварна имовинска трансакција

- помоћ приликом испитивања у полицији
- преговори са клијентом
- састављање документа за суд
- заступање на суду
- подношење кривичне пријаве

регистровано:

- a) врста случаја:
- b) предузете мере: заступање на суду

3) Незаконито заузимање туђег стана

- процесуирање клијентове тужбе
- помоћ у прикупљању доказа
- састављање тужбе за општински суд
- појављивање на суду уместо клијента

регистровано:

- a) врста случаја:

b) предузете мере: помоћ у писању тужбе

Доле наведене категорије случајева представљају најчешће имовинске проблеме које има већина предмета. Ако се случај неког интерно расељеног лица уклапа у једно од ових категорија, онда тај случај убаците у одговарајућу колону. Ако случај није међу идентификованим категоријама, онда случај убаците у колону „остали“. У наставку текста су дати кратки описи врста случајева из сваке категорије:

Случајеви настали после оснивања Дирекције за стамбена и имовинска права (HPD)

Овде спадају случајеви нерешених питања из домена Дирекције за стамбена и имовинска права (изузев случајева С против А из доле наведених разлога); то су случајеви код којих је Комисија за стамбене и имовинске захтеве (HPCC) донела одлуку, али она није спроведена или је одлука HPCC била против клијента, као и случајеви поновљеног заузимања поседа после исељења или неки други проблем из домена Дирекције за стамбена и имовинска права.

А против С

Ово је подгрупа случајева насталих после оснивања Дирекције за стамбена и имовинска права који се од претходних разликују по следећем: до данас ниједан овакав случај није решила ни Дирекција за стамбена и имовинска права, ни КИА. Мада је за правну помоћ сасвим у реду да ургира да се одлуке HPD спроводе, овај проблем се неће решити редовним путем и захтеваће озбиљно заступање у више смерова. Ми морамо да имамо јасну слику о томе колико је тачан број таквих случајева.

КИА

Овде спадају случајеви да је клијент примио одлуку од КИА и да жели да се жали Врховном суду, у складу са законом.

Тужбе за накнаду штете због уништене имовине поднете 2004. године

Ово су тужбе за надокнаду штете које су поднете још 2004. године и налазе се на чекању у судовима.

Остали случајеви накнаде штете

Ово су случајеви накнаде штете који не спадају у 18000 ових тужби које су поднете 2004. године. У њих могу да спадају и случајеви за надокнаду штете поднети после одлуке HPD против неког познатог лица или нешто слично. Мо морамо да разликујемо овакве типове случајева од оних 18000 тужби за надокнаду штете, а то су већином тужбе против КФОР-а, УНМИК-а и других тела због уништења имовине и они не иду заједно. Уз правилно саветовање, клијент има велике шансе да му се надокнади штета на имовини која је незаконито заузета.

Преварне трансакције

Овде спадају сви случајеви продаје имовине преварним трансакцијама.

Случајеви наслеђивања

Основни случајеви наслеђивања.

Случајеви експропријације

Случајеви експропријације имовине ИРЛ од стране локалне владе на Косову и Метохији.

Катастарски случајеви

Укњижба имовине у катастар Косова и друга катастарска питања.

Незаконито заузимање имовине

Овде спадају све врсте незаконитог заузимања имовине. Има случајева незаконитог заузимања имовине који нису у домену КИА и ХПД. То би, на пример, могли бити људи који су пропустили рок за подношење захтева Косовској имовинској агенцији. Њих дефинитивно треба имати у виду и пратити ситуацију ради будуће дискусије о делотворности кампање КИА о обавештавању јавности и о потреби да се рок за подношење захтева продужи.

Приватизација

Ово су случајеви приватизације предузећа у коме је клијент радио од стране Косовске агенције за приватизацију.

Остали (имовински предмети)

У ову групу спадају остали имовински проблеми који нису поменути, а који се могу решавати.

Остало (упућивање неком другом)

Ово су случајеви који не спадају у мандат правне помоћи, можда нису, можда јесу имовински случајеви, али нису са Косова и Метохије. На крају крајева, клијент је упућен некој другој организацији која ће им помоћи.

Веома је важно да се зна да адвокат правне помоћи **ни под којим условима** не каже подносиоцу захтева за правну помоћ “Извините, то није у нашем делокругу, пријатан дан и довиђења”. Професионална одговорност сваког правника је да такво лице упутити одговарајућој организацији. Ако не знате где да упутите клијента, сазнајте. Ако и даље не знате коме да га упутите, питајте руководиоца. Узмите контакт податке организације у којој он/она може да добије помоћ и понудите том лицу да му помогнете да контактирате ту организацију.

Случај затворен – Ово је крај процеса пружања правне помоћи и предмет се затвара.

Пружена правна помоћ: ако нисте пружили никакву правну помоћ, немојте ништа да уписујете.

Информације/савет – Овде спада упућивање другим организацијама које могу да помогну клијенту.

Помоћ – обухвата основну помоћ, прибављање докумената и састављање докумената за клијента; такође и усмене правне савете који се не дају у „случајевима заступања“.

Заступање на суду: Односи се искључиво на заступање на суду. Не односи се на чињеницу да сте потписали уговор о правној помоћи. Ово се односи на конкретно обављено заступање, а то значи подношење докумената у име клијента Врховном суду, окружним судовима, па чак и Саветодавној комисији за људска права (ХРАП).

Постоји колона у коју ћете уписивати број случајева за који сте имали **одобрење да их заступате на суду**, чиме ћете добити бољу слику корелације броја отворених случајева за које је обезбеђено заступање и време потребно за обраду случајева. Ово је од помоћи приликом образлагања дуготрајнијих пројеката, узимајући у обзир да је за реституцију у пост-конфликтној средини нажалост потребно више година.

Теренски рад: су одласци на терен да би се омогућио приступ правној помоћи лицима која не могу да дођу у канцеларију правне помоћи због економских или физичких разлога. Овакве информације служе за идентификовање подручја у Србији којима је оваква помоћ недоступна, а тиме се показује и мобилност.

Коришћење базе података правне помоћи

База података правне помоћи је најбоље средство за извештавање и евиденцију података. Она омогућава кориснику да унесе информације још док разговара са клијентом, које се потом одмах интегришу у базу података и праћење случаја и на тај начин се елиминише потреба за уношењем података у недељни извештај. Информације унете у базу података у основи су исте као оне из недељног извештаја и извештаја праћења случаја, с тим што се ове информације аутоматски израчунавају за разлику од ручног разлагања на статистичке податке. На располагању ће бити и свеобухватни приручник за обуку о коришћењу базе података.

Месечни/привремени и годишњи извештаји

Ако постоји сигурност да су сви подаци о случајевима правилно унесени, лакше је саставити свеобухватне извештаје кад буде требало. Ови извештаји су важни у погледу идентификације главних трендова проблема које имају ИРП и који се виде из имовинских захтева који се не могу открити у појединачним случајевима (нпр, раширене преварне имовинске трансакције на истоку Косова и Метохије, одакле долази већина пуномоћја). Ови извештаји служе и за идентификовање области у којима је знатан број ИРП тражио правну помоћ (нпр, џепови у јужној Србији као што је Куршумлија). Важно је да адвокати буду свесни чињенице да се подаци које они стављају у своје недељне извештаје интегришу у веће свеобухватне извештаје.

Београдски недељни извештај						Недеља 01 у августу 2011.						
Отворени случајеви	Укупно	После ХПД	С против А	КИА	Комп. 18000	Комп. остали	Преварне транс.	Наследств о	Експроприја ција	Катастарс ки случајеви	Незаконито заузимање	Привати зација
Недељно укупно	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
У току укупно	87	8	3	11	5	16	13	9	1	9	8	2
Затворени случајеви	Total	Post-HPD	C vs. A	КИА	Комп. 18000	Комп. остали	Преварне транс.	Наследств о	Експроприја ција	Катастарс ки случајеви	Незаконито заузимање	Привати зација
Недељно укупно	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
У току укупно	3	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Случајеви у току	Total	После ХПД	С против А	КИА	Комп. 18000	Комп. остали	Преварне транс.	Наследств о	Експроприја ција	Катастарс ки случајеви	Незаконито заузимање	Привати зација
У току укупно	84	7	3	10	5	16	12	9	1	9	8	2
Пужена правна помоћ	Укупно	Инфо/ савет	Помоћ	Заступање на суду								
Недељно укупно	2	0	1	1								
У току укупно	84	18	23	43								

Укупан број клијената	81						
Етничка припадност	Срби	Роми	Горанци	Бошња ци	Албанци	Хрвати	Остали
	64	14	3	0	0	0	0
Пол	Мушки	Женски					
	66	15					
Број случајева одобрених за заступање			5				

Опис оворнедељних активности

- Састанак са повереником КИРС, општина Смедерево, понедељак
- Састанак са новим клијентима, уторак
- Писање захтева за клијенте, среда
- Састанак београдског тима, четвртак
- Састанак са повереником КИРС, општина Novi Sad, потписивање МОЗ са ЕХО, петак

|

Укупан број одлазака на терен		Пута	Одлазак на терен ове недеље	Место	Пута
Место	Novi Sad	1		Smederevo	1
	Smederevo	1			
	Palilula	1			

Значајни случајеви

1. Случај Бориса Борковића

Клијент се 2004. године вратио у Добротин, општина Липљан. УНДП је саградио кућу за његову породицу. Он је покушао да укњижи кућу код катастарске агенције Косова, али су службеници А/М агенције видеели да је кућа саграђена на парцели која је власништво Пољопривредног газдинства Липљан. А/М агенција је одбила да укњижи имовину нашег клијента. Он се безуспешно обраћао разним институцијама осим заступника грађана Косова. Треба предузети кораке за заступање нашег клијента пред Косовском агенцијом за приватизацију и вероватно пред неким судским органима.

Активности планиране за следећу недељу

Понедељак	Уторак	Среда	
Отићи у ОС Приштина на рочиште у случају Марковић и у Клину на рочиште у случају Ристић	Састанак са клијентом Петковићем 0900 Састанак са клијентом Радуловићем 1000 Састанак са клијентом Богдановићем 1100	Састанак са клијентом Шушмановићем 1400 Састанак са клијентом Ађанићем 1600	
Четвртак	Петак	Субота	Недеља
Рочиште у ОС у Призрену случај Петковић Састанак са клијентом Максимовићем у Гораждевцу	Посета хендикепираном клијенту Мандићу у Калуђерици. Рочиште у ОС у Митровици у случају Бешевић		

Разно

Тонер штампача отказује, потребан што пре нови

Поглавље 8 – Питање безбедности и путовање на Косово и Метохију

Безбедносна ситуација на Косову и Метохији није увек стабилна, а неке области нису безбедне као неке друге. Ради безбедности и безбедног путовања на Косово и Метохију, потребно је придржавати се безбедносних протокола. Свако ко иде на Косово и Метохију мора да предузме следеће мере предострожности:

- Проверити каква је безбедносна ситуација на Косову и Метохији, као и у општини у коју се иде. То значи да треба позвати канцеларије правне помоћи у Косовској Митровици и у Грачаници и обавестити их да долазите. Они ће ваш долазак имати на уму уколико дође до неких безбедносних проблема.
- Раније пошаљите правној помоћи на Косову и Метохији ваш **план кретања** тако да они знају куда идете и како ће са вама ступити у контакт.
- Узмите СИМ картицу која важи на Косову и Метохији. Свака канцеларије правне помоћи има своју додељену СИМ картицу која је оперативна на целој територији Косова и Метохије. У картицу треба убацити интервентне бројеве телефона на Косову и Метохији.
- Када путујете на Косово и Метохију, путујте главним, а не нижеразредним путевима, осим ако је то апсолутно неопходно.
- Увек у колима имајте карту Косова и Метохије тако да можете користити алтернативне путеве у случају опасности.
- Пре него што пођете на пут, проверите да ли имате довољно горива за цело путовање. По могућности узмите кола која су напуњена до врха.
- Увек реците неке где путујете.

Списак [бројева телефона у случају опасности](#) дат је на крају овог приручника.

План кретања април/мај

	Датум путовања	Регион	Финална дестинација	Особље (тел. бројеви у Србији/Косову)	Преноћиште	Потреба за пратњом	Пут кроз Косово	Безбедна места
1	29/04/09	Пећ/Реја	Клина	Зоран Поповић 064/000 000	Грачаница	Не	Мердаре (излаз 3), Приштина, Грачаница	Грачаница ПР
2	30/04/09	Пећ / Реја	Београд	Драгана Ристић 064/000 000	Нема	Не	Грачаница, Клина, Мердаре (излаз 3), Београд	Грачаница ПР

Долазећа страна контактира контакт особу кад уђе на Косово и приликом изласка са Косова, ван радног времена се директно контактира дежурни службеник:

Слобода кретања ИРЛ на Косову и Метохији

Непостојање слободе кретања ИРЛ на Косову и Метохији је један од разлога постојања правне помоћи. Канцеларија за везу са судовима на Косову и Метохији је направила доле-приказану мапу њихове процене слободе кретања угрожених етничких група на Косову и Метохији на путу до судова и других тела на Косову и Метохији.

Поглавље 9 - Права ИРЛ на имовину

Принципи Уједињених нација о повраћају станова и имовине за избеглице и расељена лица, у даљем тексту Пинеиро принципи, које је припремио Пауло Серђо Пинеиро, садрже детаљно објашњење о повраћају имовине избеглицама и расељеним лицима. Већина међународних конвенција из којих проистичу Принципи су директно повезане са имовинским проблемима ИРЛ са Косова и Метохије.

Право на приватно власништво

Право сваког појединца да мирно ужива у својој имовини је садржано у многим међународним уговорима у којима је Косово и Метохија уговорна страна, било по закону или захваљујући свом статусу протектората под администрацијом УН.

Ова права су наглашена у Универзалној декларацији о људским правима из 1945. године (Universal Declaration of Human Rights - UDHR). Други релевантни међународни инструменти укључују Међународни споразум о грађанским и политичким Правима²⁶ (International Covenant of Civil and Political Rights - ICCPR) и Међународни споразум о економским, друштвеним или културним правима (International Covenant on Economic, Social or Cultural Rights - ICESCR).^{27,28} Поред тога, Комитети који надгледају спровођење и ICCPR и ICESCR су до детаља разрадили ова права.

Право на повраћај имовине и станова

Повраћај имовине

“Све избеглице и расељена лица имају право на повраћај свих права везаних за станове, земљу и/или имовину којих су произвољно или незаконито лишени, или да добију накнаду за све стамбене објекте, земљу и/или имовину које је чињенично немогуће повратити, онако како одреди независан, непристрасан суд.

Државе морају очигледно поставити приоритет права на повраћај имовине као преференцијални правни лек за расељење и као кључни елемент ресторативне правде. Право на повраћај имовине постоји као јасно право и оно није прејудицирано ни стварним враћањем ни невраћањем избеглица и расељених лица која имају право на повраћај станова, земље и имовине.”²⁹

Пинеиро наводи да се термин **“повраћај имовине** односи на праведан правни лек (или на облик ресторативне правде) којим се појединци или групе лица који трпе губитак или повреду враћају у мери у којој је то могуће у свој првобитни положај пре губитка или пре повреде.”

Он залази и дубље у право на повраћај имовине и наводи да је право на правни лек за повреде људских права можда најбоље артикулисано у *Основним принципима и смерницама о праву на правни лек и обештећење за жртве грубих повреда међународних људских права и озбиљних повреда међународног хуманитарног права* (2005). Штавише “повраћај имовине треба, кад год је могуће, да врати жртву у **првобитну** ситуацију пре грубе повреде закона о људским правима или озбиљне повреде међународног хуманитарног права. Повраћај имовине укључује, на одговарајући начин: обнову слободе, уживања људских права, идентитета, породичног живота и држављанства; враћање на место пребивалишта, обнову запослења и повраћај имовине.”³⁰

²⁶ Члан 17.1 ICCPR “Нико не може бити изложен произвољном или незаконитом ометању сопствене приватности, породице, дома или кореспонденције, нити незаконитим нападима на своју част или углед.”

²⁷ Члан 11.1 ICESCR “Земље које су стране у садашњем Споразуму признају свакоме право на адекватни стандард живота за њега и његову породицу, укључујући одговарајућу храну, одећу и смештај и на стално побољшање услова живота.”

²⁸ Члан 17(1)UDHR “Свако има право да поседује имовину било сам или у спрези са другима и (2) Нико неће произвољно бити лишен своје имовине.

²⁹ Принципи Уједињених нација о повраћају станова и имовине за избегла и расељена лица, Поглавља 2.1 и 2.2.

³⁰ Ibid

Значај право на повраћај имовине у контексту Косова и Метохија се не може довољно нагласити, јер оно решава не само право на повраћај нечије имовине већ такође и право на повраћај нечијег живота. Чињеница да је већина ових права била изгубљена док су Косово и Метохија били под администрацијом Уједињених нација је значајна.

Пинеиро наводи да је термин – повраћај имовине код станова, земље и имовине – сложен термин развијен на основу десетина правних и других стандарда који су усвојени у протеклим деценијама уз експлицитно или имплицитно признавање права избеглица и расељених лица на повраћај имовине.

Ови стандарди се налазе у многим инструментима и изван применљивих локалних закона на Косову и Метохији, укључујући међународно и регионано уговорно право, друге међународне и регионалне текстове закона о људским правима, међународно хуманитарно право и међународни кривични закон, већи број резолуција Савета безбедности УН и Генералне скупштине УН, Закључке Извршног комитета УНХЦР, резолуције Комисије УН за људска права и Подкомисије за заштиту и промоцију људских права и повезане стандарде, опште коментаре које су издала тела за људска права УН, разне мировне уговоре којима су завршавани сукоби, дијапазон договора о добровољној репатријацији који су закључени између УНХЦР, земаља порекла и земаља азила и у оквиру јуриспруденције многих тела за људска права, укључујући Европски суд за људска права и друге, од којих се многи спомињу у овом приручнику.

Чини се да су принципи који се односе на повраћај имовине структурирани на начин који наводи да пре примене било каквих решења за повраћај имовине заснованих на накнади штете, мора да се исцрпно испита и утврди да напори да се осигура повраћај имовине заснован на повратку не би уродили плодом. Ово међутим не укључује сва ИРЛ, као оштећене стране, која су *свесно и добровољно одабрала или изразе јасну преференцију* за трајна решења заснована на накнади штете уз разумевање да би то могло за њих закључити процес повраћаја имовине и спречити их да поднесу будуће тужбе за повраћај имовине. Ово се нарочито односи на случајеве присилне репатријације заједница Рома.³¹

Као алтернатива треба да постоји ситуација када је прошао дуг период времена од расељења а расељена лица су поново изградила свој живот на неком другом месту на такав начин да не би желела да се преселе чак и кад би услови за повратак били безбедни. Нажалост ово је у многим случајевима тачно за лица која су побегла са Косова и Метохије наком 1999. године и изградила своје животе у ужој Србији или на неком другом месту.

Правници који раде на пројекту ће морати да буду припремљени за ситуације у којима они који се надају да ће спречити повраћај имовине често нуде новац или друге облике накнаде штете ИРЛ чиме би на обмањујући начин уклонили нерешене тужбе за повраћај имовине. Ово је био случај код многих пројеката повратка када је од ИРЛ тражено да потпишу “трипартитне споразуме” који наводе да ИРЛ неће тужити за накнаду штете. О накнади штете се више говори под насловом “Накнада штете”.

Да ли повраћај имовине обавезно значи повраћај првобитног дома?

Не увек. Повраћај имовине може укључивати комбинацију повратка, олакшање продаје имовине на коју ИРЛ добровољно нису желела да се врате али над којом су задржала права и где су дати одговарајући облици и износи накнаде штете. Могу се појавити многи могући

³¹ Видети извештај Амнести интернешенел; *Нигде добродошли, Зауставити присилан повратак Рома на Косово*, 27 септембар 2010. године

сценарији у контексту процеса повраћаја имовине; међутим, овде централне тачке остају да расељена лица имају **преференцијално** право на смештај.

Право на одговарајући смештај³²

Клијент је имао кућу у Бресју која је изгорела током немира 17. марта 2004. године. Дом је поново изграђен као део пројекта који је укључивао локалну Владу Косова. По повратку кући он је открио да је реконструкција урађена тако лоше да је имовина, мада је споља изгледала лепо и даље била неподобна за живот. Он је покренуо парницу против локалне Владе јер није реконструисала његову кућу до нивоа који би је учинио погодном за живот.

- “Свако има право на стандард живота одговарајући за здравље и добробит њега и његове породице, укључујући храну, одећу, **смештај** и медицинску негу и потребне социјалне услуге и право на сигурност у случају незапослености, болести, инвалидитета, удовиштва, старости или другог недостатка издржавања у околностима изван његове контроле.”³³
- Земље које су стране у садашњем Споразуму признају право свакога на одговарајући стандард живота за њега и његову породицу, укључујући **одговарајућу** храну, одећу и **смештај** и на стално побољшање услова живота. Земље које су стране ће предузети одговарајуће кораке да осигурају реализацију овог права, признајући у том смислу суштински значај међународне сарадње засноване на слободно датом пристанку.”³⁴

Важно је истаћи термин ‘одговарајући’ смештај. Адекватност укључује: безбедност пребивалишта, доступност услуга, материјала, инсталација и инфраструктуре, приступачност, погодност за становање, локацију и културну адекватност.

Контејнерско насеље за ИРП у Грачаници из 2004. године, које постоји и данас. Да ли је то одговарајући смештај?

³² Принципи повраћаја станова и имовине избеглица и расељених лица, Поглавље 3(8)

³³ Члан 25(1) Универзалне декларације о људским правима.

³⁴ Члан 11(1) Међународног споразума о економским, социјалним и културним правима.

Принцип 18 Водећих принципа о интерном расељењу каже да ‘Сва интерно расељена лица имају право на одговарајући стандард живота’ и да ‘Као минимум, без обзира на околности, и без дискриминације, надлежне власти морају обезбедити интерно расељеним лицима безбедан приступ: ... основном уточишту и смештају.’ Постоји више примера на Косову и Метохији када су домови ИРЛ поново изграђени или враћени али нису погодни за становање, те су поднете тужбе. Други су поднели тужбе због тога што њихови домови нису поново изграђени и траже накнаду штете. Адвокати треба да провере да се позивају на право на одговарајући смештај када траже повраћај имовине за уништене домове или домове који нису изграђени по стандарду који би их учинио погодним за становање.

На међународном нивоу су биле дате одређене изјаве везано за интерно расељена лица и њихов приступ одговарајућем смештају. На пример, Извршни комитет УНХЦР у Закључку бр. 101 о питању правне безбедности у контексту добровољне репатријације избеглица, охрабрује земље порекла да избеглицама које се враћају а бескућници су, обезбеде приступ земљи и/или одговарајућем смештају, који су упоредиви са локалним стандардима.

Право на добровољни повратак уз безбедност и достојанство³⁵

Дужност да се омогући интерно расељеним лицима (ИРЛ) да се врате у своје домове ‘уз безбедност и достојанство’ је укључена у Водеће принципе о интерном расељењу.³⁶

“Принцип 28

1. Надлежне власти имају примарну дужност и одговорност да успоставе услове, као и да обезбеде средства, који омогућавају интерно расељеним лицима да се добровољно, уз безбедност и достојанство, врате у своје домове или на места уобичајеног пребивалања, или да се добровољно настане у неком другом делу земље. Такве власти морају настојати да олакшају реинтеграцију интерно расељених лица која су се вратила или поново населила.”

Термин **достојанство** је тешко дефинисати у контексту повраћаја имовине и повратка. Дефиниција у контексту Косова и Метохије потиче од УНХЦР; “У пракси, елементи морају укључивати да се са избеглицама не поступа грубо; да се оне могу вратити безусловно и да се оне враћају спонтано и брзином која њима одговара; да се произвољно не одвајају од чланова породице и да се са њима поступа са поштовањем и уз пуно прихватање од стране њихових националних власти, укључујући потпуну обнову њихових права.”³⁷ Опструкција или неактивност владе која негативно утиче на процес повратка представља повреду ових права.

Право на одлуку да се не врати у место порекла

“Избеглице и расељена лица не смеју бити присиљена, или на други начин принуђена, било директно или индиректно, на повратак у своје раније домове, на земљу или на места уобичајеног пребивалишта. Избеглице и расељена лица треба да буду у могућности да делотворно траже трајна решења за расељење и мимо повратка, ако тако желе, без прејудуцирања њиховог права на повраћај њихових станова, земље и имовине.”³⁸

³⁵ Пинеиро Принципи, Поглавље 4(10)

³⁶ Принцип 28.1

³⁷ УНХЦР Приручник о добровољној репатријацији из 1996. и Приручник за активности репатријације и реинтеграције из 2004. године

³⁸ Принципи о повраћају станова и имовине за избеглице и расељена лица, Поглавље 10(3)

Некомплетно место секундарног повратка у Новом Бадовцу

Клијент је ИРЛ из села Црквена Водица у општини Обилић. Њена кућа је уништена 1999. и поново 2004. године, а она живи са породицом од 4 члана у контејнеру у Грачаници. Од расељења, демографија Обилића се драматично изменила са 50% Срба на 1% Срба, нема школе за њену децу на матерњем језику, постоји забринутост за безбедност, а рудник угља се проширио све више се приближавајући селу. Она није напустила Косово, жели да се локално интегрише у Грачаници и пријавила се за доделу једне од кућа које се граде у заједници коју гради влада Србије у Новом Бадовцу. Општинска влада Приштине је више пута заустављала процес, упркос укључењу УНМИК-а. Они износе аргумент да она треба да се врати у Црквену Водицу.

Више од једне деценије од завршетка конфликта, и даље постоје области на Косову и Метохији где би било опасно или немогуће обезбедити пун повраћај имовине за ИРЛ у форми повратка у првобитне домове. То се може приписати питањима безбедности, чињеници да је током година област постала пренасељена, што можда не постоји могућност да се деци обезбеди образовање или да се нађе запослење, или се можда демографија области тако драматично променила да “дом” више није дом. Овај проблем је препознао Комитет за економска, социјална и културна права;

(ђ) Локација: Одговарајући смештај мора бити на локацији која омогућава приступ опцијама запослења, здравственим услугама, школама, објектима за бригу о деци и другим социјалним објектима... Слично томе, станови не могу бити изграђени на загађеним местима, нити у непосредној близини извора загађења који угрожавају право становника на здравље.³⁹

Из више разлога, званична помоћ коју пружају канцеларија УНМИК за повратак, УНХЦР, Косовско Министарство за повратак и други, је ретко пружана и није остварен било какав значајан повратак. Састанци са руководиоцима села у областима повратка су имали ограничен успех. Међутим, има више примера где је влада Србије **успешно спровела** пројекте секундарног расељења без помоћи међународне заједнице (нпр. Звечан, Северна Митровица, Бошњачка Махала и Нови Бадовац). Постоји већи број пројеката секундарног расељења који су заустављени већ више година. Као резултата тога, постоје многе области где се налазе само зидови кућа, али без воде или струје, које већ више година нису погодне за становање, на пример у Новом Бадовцу.

³⁹ Комитет о економским, социјалним и културним правима током шесте сесије 1991. године под Генералним комитетом број 4, *Право на одговарајући смештај*, (Члан 11.1 Споразума), параграф 7

Ако није могуће некога достојанствено вратити у сопствени дом тада су алтернативе попут секундарног расељење оправдане.

Значајно је запазити, да се избором да одлучи да се не врати у своје место порекла ИРЛ не одриче свог права на повраћај имовине.

Одговорност је владе да обезбеди да се повратак у сопствени дом одвија уз достојанство и безбедност. Ако влада то не учини, она се не ослобађа обавезе да реши расељење и повраћај имовине за ИРЛ.

Да ли повраћај имовине обавезно значи физички повратак и повраћај нечијег преобитног дома или земље, или се и друга прелазна решења такође сматрају трајним решењима?

Физички повратак **није** једина опција. Прво и пре свега, мора се препознати да право на повратак није обавеза повратка. Повратак се не може ограничити, а сходно томе, не може се ни наметнути. Право на смештај и повраћај имовине не треба да се условљава физичким повратком некога ко је расељен из свог дома или са места уобичајеног пребивалишта, а та права остају валидна без обзира да ли заиста дође до повратка.

У неким окружењима, повратак може бити немогућ, неодговоран или незаконит услед безбедносне ситуације или потенцијалних претњи, али лице са правом на повраћај имовине може желети да користи своја права на имовину без физичког повратка, какав је био случај са ИРЛ која су допустила да њиховом имовином до њиховог повратка управља КПА.

Наравно, нарочито пресудне у овом контексту су жеље које изразе носиоци права на повраћај имовине; корисници ових права се нити могу натерати на повратак, нити натерати да прихвате решење својих тужби за повраћај имовине.

Пинеиро указује да је у случају ИРЛ са Косова и Метохија, само мали проценат оних са успешним тужбама везаним за повраћај имовине – неких 12% – заиста одлучио да тражи физички повраћај своје имовине; у овом случају због озбиљних претњи по безбедност кад би се вратили у своје легитимне домове. Преко 40% оних који су поднели тужбе за повраћај имовине су се намирли преко текућег секундарног настанјења путем медијације, што је укључивало продају имовине, а некад и издавање имовине о којој је реч.

Када повратак једноставно није могућ или се не жели, расељено лице може користити програме повраћаја имовине који омогућавају да поново успоставе контролу над својим домовима и земљом путем продаје или закупа домова и земље. Али, опет се мора нагласити да такве жеље морају да потичу од самих ИРЛ, а не да буду наметнуте као мање зло од два лоша избора.

Накнада штете⁴⁰

“...расељена лица имају право на пуну и ефективну накнаду штете као интегралну компоненту процеса повраћаја имовине. Накнада штете може бити у новцу или у натури. Да би се повиновале принципу ресторативне правде, државе морају обезбедити да се накнада штете као правни лек користи само када правни лек повраћаја имовине чињенично није могућ, или када оштећена страна свесно и добровољно прихвати накнаду штете

⁴⁰ Пинеиро принципи, Поглавље 21

уместо повраћаја имовине, или када услови договореног мировног уговора омогуће комбинацију повраћаја имовине и накнаде штете.”⁴¹

Клијентова кућа у Косову Пољу је спаљена у немирима у марту 2004. Годину дана касније, локална влада је понудила да поново изгради кућу. У међувремену су сви његови суседи продали своје куће, све претходно постојеће радње су се затвориле, демографија заједнице се драматично променила, а његова деца су се одселила у Краљево. Поред тога, код већине кућа које је поново изградила локална власт је то било тако лоше урађено да у њима уопште није било могуће становати и било их је потребно наново зидати. Клијент је захтевао накнаду штете уместо реконструкције како би могао поново градити негде другде, уз аргумент да је сада повраћај имовине у Косову Пољу немогућ.

Накнада штете је установљен метод алтернативног решавања спорова и метод за вансудско решавање имовинских спорова. У контексту повраћаја имовине, међутим, накнада штете постаје компликована јер такође утиче и на право у тужбама за повраћај имовине и негативно утиче на повратак.

Како је раније речено, о накнади штете за ИРЛ уместо повратка треба расправљати тек када се сви други начини повратка исцрпе, када ИРЛ *свесно и добровољно изабере или јасно изразе преференцу* ка трајним решењима заснованим на накнади штете уз разумевање да то за њих може закључити процес повраћаја имовине и спречити их да у будућности поднесу додатне тужбе везане за повраћај њихове имовине.

Принципи наводе да се накнада штете сматра за прихватљиву замену за физички повраћај првобитних домова и земље када се испуне три кључна услова: 1. Када је обнова права на стан, земљу или имовину *чињенично немогућа*; 2. Када они који поседују права на повраћај имовине добровољно радије желе решења заснована на накнади штете; а чак и тада; 3. Тек након установљавања овог утицаја од стране независног и непристрасног суда или неког легитимног и компетентног тела које нема стечене интересе у питањима о којима је реч.⁴²

Пинеиро принципи наглашавају да накнаду штете не треба аутоматски посматрати као прихватљиву алтернативу за повраћај имовине када стваран на повратку заснован повраћај имовине постане неизводљив услед отпора од стране одређене групе из владе или политике или због недостатка воље међународне заједнице да снажно подржи права на повраћај имовине.⁴³

Термин **чињенично немогуће** који се помиње у првом критеријуму се односи на стварно физичко оштећење или уништење станова, земље и имовине услед оружаног сукоба, не услед посебних политичких или сродних препрека које могу спречити решавање одређеног предмета повраћаја имовине на основу стварног повраћаја првобитних домова или земље. Међутим, он се може користити при позивању на околности када нова намена за коју се нека парцела земље користила током одсуства ИРЛ, сада представља јавни извор хране или доноси значајну економску корист региону о којем је реч, на пример, куће које су уништене у Обилићу

⁴¹ Ibid 21(1)

⁴² Пинеиро принципи, Поглавље 2

⁴³ Ibid

1999. године се могу налазити у областима које су потпуно уништене 2005. године ради проширења локалног рудника угља.

Комбинована решења и повраћај (првобитног дома или земље) и накнада штете (да би се омогућила поновна изградња оштећеног или унуштеног дома) можда нуде најдугорочније решење за неприлике појединаца који су избеглице и расељена лица. У другим случајевима, правни лек чисте накнаде штете (и у натури и/или у новцу) може бити најбољи и најпожељнији метод решавања нерешених тужби за повраћај имовине, док год се у потпуности придржава горе изнетих критеријума.⁴⁴

Може ли се накнада штете понудити без претходног покушаја да се осигурају права на повраћај имовине?

Према Пинеиро принципима не. Повраћај имовине треба да буде примарни правни лек да се преокрене расељење, осим ако је изричита жеља расељених лица да добију накнаду штете уместо повраћаја имовине. Накнада штете не може бити наметнута избеглицама или расељеним лицима и осим ако представља правни лек који преферирају расељени (уз разумевање да повраћај првобитних станова и имовине може постати немогућ), накнаду штете треба резервисати за случајеве када други правни лек није доступан, а у многим другим случајевима, њу треба комбиновати са повраћајем имовине заснованом на повраћају као начину јачања вероватноће одрживе репатријације.⁴⁵

Да ли је новац једини прихватљиви облик накнаде штете?

Не. Поред накнаде штете у новцу постоје други облици накнаде штете, укључујући размену земље, доделу друге имовине и осмишљавања других алтернативних решења која морају бити прихватљива за ИРЛ.

Пинеиrowо мишљење о новцу са аспекта људских права је “мада се накнада штете у новцу често посматра као једноставан начин решавања тужби за повраћај земље, станова и имовине, накнаду штете у новцу треба резервисати само за економски процењиве штете које су резултат повреде међународног људског права и хуманитарног право, попут: физичке и менталне штете, изгубљених прилика (укључујући образовање), материјалне штете или губитка зараде, штете по углед или достојанство, трошкова потребних за правну или стручну помоћ, лекове и медицинске услуге и психолошке и социјалне услуге и изгубљену или уништену непокретну и/или покретну имовину, укључујући уништење или оштећење нечијег првобитног дома. Чак и у тим случајевима, накнаду штете у новцу уопште узев треба избегавати у земљама без функционалног тржишта станова и земље или безбедних банака за штедњу. Када се установи да су ови предуслови испуњени, а избеглица или расељено лице жели да прими накнаду штете у новцу уместо повраћаја имовине, али постоје недовољна јавна средства да се ово обезбеди, корисници Приручника треба да покушају да помогну релевантним властима да нађу алтернативне начине обезбеђења накнаде штете. Очигледна прва алтернатива накнади штете у новцу би била изградња – од стране државе или уз субвенције државе – одговарајућих, станова са приступачним ценама и којима је могућ приступ који би се могли ставити на располагање за повратнике или расељене секундарне станаре.

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Ibid, Поглавље 21.

Друга решења заснована на смештају или правичним алтернативним решењима би се могла ставити на располагање кроз дијапазон креативних мера, укључујући: обезбеђење алтернативних парцела земље, успостављање јавног стамбеног фонда који издаје владине обвезнице за станове, ваучере или субвенције за појединце које је могуће искористити само везано за изградњу пребивалишта; помоћ владе за повратнике који нађу празан постојећи стан или за приступ новом стану; смањење пореза би се могло одобравати повратницима током фиксног периода; повратници би се могли стављати на врх званичне листе чекања за станове; парцеле земље које припадају држави би се могле додељивати повратницима; владине обвезнице са значајним сумама би се могле обезбеђивати повратницима; или би се повратницима могли давати повољни стамбени кредити за грађевински материјал уколико они одаберу да сами изграде нове станове.⁴⁶

Да ли су уништени станови изузети од тужби за повраћај имовине?

Уопште не, у ствари постоје буквално десетине хиљада таквих тужби које су поднела ИРП против Привремених институција самоуправљања, УНМИК-а и КФОР-а за уништене станове који никада нису поново изграђени, а углавном припадају ИРП неалбанцима.

Право на слободу кретања

*Свако има право на слободу кретања и право да одабере своје пребивалиште. Нико не може бити произвољно или незаконито присиљен да остане унутар одређене територије, области или региона. Слично томе, нико не може произвољно или незаконито бити присиљен да напусти одређену територију, област или регион.*⁴⁷

*Државе морају осигурати да слобода кретања и право на избор пребивалишта не подлежу било каквим ограничењима осим оних која одређује закон, која су потребна ради заштите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала или права и слобода других и која су усклађена са међународним људским правима, законом за избеглице, хуманитарним законом и сродним стандардима.*⁴⁸

Клијент се вратила на Косово и живела у манастиру Дечани док је чекала на извршење одлуке Дирекције за стамбена и имовинска права да се исели незаконити станар. Кад год је напуштала манастир требао јој је транспорт КФОР-а. Пре извршења одлуке Дирекције за стамбена и имовинска права она је продала кућу јер се није могла слободно кретати, а њен син није могао да се врати кући јер је пре рата био полицајац у Пећи.

Стандарди људских права попут члана 13(1) Универзалне декларације о људским правима и члана 12 (1) Међународног споразума о грађанским и политичким правима, сви признају право на слободу кретања и настањивања.

⁴⁶ Принципи повраћаја станова и имовине за избеглице и расељена лица, Поглавље 21

⁴⁷ Принципи повраћаја станова и имовине за избеглице и расељена лица, Поглавље 9(1)

⁴⁸ Ibid, Поглавље 9(2)

ИРЛ у Ђаковици 100 метара од куће

Сва лица имају право да се крећу са једног места на друго и да се населе у месту по свом избору.⁴⁹ Проблем је што слобода кретања није обавезујуће ограничена неким документом владе, већ благим застрашивањем које је створило субјективне препреке за ИРЛ. Међутим, мешање општина у имовинска питања, одбијање владе да сарађује у тужбама за повраћај имовине и други облици опструкција су активност/неактивност које адвокати могу да покрену на суду и пред трибуналима за људска права због повреде права на слободу кретања. Део главног разлога за успостављање правне помоћи за ИРЛ са Косова и Метохије јесте непостојање слободе кретања унутар покрајине. Непостојање слободе кретања је такође и непостојање одговарајућих станова, како је претходно поменуто, што се може искористити на суду.

Уживање овог права се не може учинити зависним од било каквог посебног циља или разлога због којег неко лице жели да се пресели или да остане и неком месту, што покрива целу територију Косова и Метохије. Општи коментар бр. 27 Комитета за људска права о слободи кретања напомиње да 'Свако ко се законито налази на територији неке државе ужива, унутар те територије, право да се слободно креће и да одабере своје место пребивалишта... Право слободе кретања се односи на целу територију неке државе, укључујући све делове федералних држава.

Документација са подацима о грађевинском земљишту и имовини

На захтев тужиоца или његовог или њеног заступника, државе и друге одговорне власти или институције треба да обезбеде примерке свих документарних доказа које поседују, а који су потребни да се поднесе и/или поткрепи тужба за повраћај имовине. Такве документарне доказе треба обезбедити бесплатно, или уз минималну накнаду.⁵⁰

⁴⁹ Споразум о грађанским и политичким правима, члан 12(1)

⁵⁰ Принципи повраћаја станова и имовине за избеглице и расељена лица, Поглавље 15(5)

Клијент тражи помоћ да поврати своју имовину, за коју каже да је преварно продата без његовог знања. Део процедуре у решавању имовинског спора захтева прибављање најновијих катастарских записа као и историје свих промена катастарских записа од тренутка када је он отишао у расељење. Катастар одбија да му да запис из катастра док се не плате ненамирени порези (за период док је био у расељењу) као и трошак од 50 евра за документе.

Чак и катастар који добро ради може бити проблематичан. На Косову и Метохији је било проблема са Косовском агенцијом за катастар, било је случајева када је катастар захтевао да ИРЛ плати ненамирене порезе пре но што му се дају записи о имовини, упркос чињеници да у закону не постоји било шта што би то захтевало. Такође је било случајева да су општински катастри одбијали да измене записе у корист ИРЛ када би то наложила Централна агенција за катастар.

Катастар наплаћује за издавање поседовних листова и издавање других докумената ИРЛ, упркос чињеници да је то препрека за повраћај имовине и повратак.

Пинеиро препознаје опасности које су укључене у процес стварања или реконструисања званичних записа и могућности да их могу злоупотребити корумпирани службеници и да се они исто тако могу користити као мотивација за економски или политички јаке групе да незаконито присвоје земљу која припада избеглицама и расељеним лицима и да то региструју као своје.

Експропријација и друга ометања имовинских права појединаца

Кућу једног ИРЛ које је било у поступку повратка у Пећ је срушила локална општина. Општина је рекла да је то урађено као део урбанистичког плана. Међутим, ниједна од албанских кућа око српске куће није срушена. Штавише, и ранији међународни администратор УНМИК-а и међународни службеник у локалној заједници су посведочили на суду да се цео процес одвијао без њиховог знања.

51

У Ђаковици је након конфликта 1999. године уништена српска црква. 2008. године је општина наредила уклањање остатака и изградњу парка. Српска православна црква, власник имања, није била обавештена о овој одлуци и није јој пружена прилика да уложи приговор.

Важно је имати на уму да “право на имовину” није апсолутно право. У неким случајевима **јавни интерес** надјачава то право појединца. Међутим, свако ометање такве имовине мора бити уравнотежено и законито према меродавном праву. Такође, се мора одржавати правична равнотежа између захтева општег интереса и захтева за заштиту основних права појединца.⁵² Ово је наричито тачно у контексту Косова и Метохије, с обзиром да велики број ИРЛ вероватно није свестан експропријације своје имовине с обзиром на свој статус расељених

⁵¹ Случај Предраг Васић против Општине Пећ, Општински суд у Пећи, 2005

⁵² Lithgow et alia против Велике Британије, пресуда ЕCHR, 8. јули 1986., Серија А бр. 102, ст. 50, пара. 120

лица.⁵³ Било је много случајева у постконфликтним срединама када је повреда имовинских права са намером да се повреди одређена етничка група прикривена јавним интересом, а на жалост, чини се да је то случај и на Косову и Метохији.

Пре ометања приватног имовинског права мора да постоји ефективно обавештење носиоцу имовинског права и прилика да се успротиви ометању. Ово је једна од поставки процеса и права на правично суђење.⁵⁴ У случајевима када постоји ометање имовинског права од стране локалне владе, а истински разлог за јавни интерес је доказан, и даље мора да постоји правична накнада штете за носиоца имовинског права.⁵⁵ Најбоља мера је да накнада штете мора бити једнака вредности имовине.

Уколико се открије да је ометање/ускрађивање коришћења приватне имовина учињено у повреди основних права појединца, уз неприказивање било захтева јавног интереса, повреде права на правично суђење или на ефективну накнаду штете, тада би то било равно присилном расељењу које је одобрила “држава”. Ово стоји без обзира на то да ли је ИРП већ у расељењу, јер је сада влада директно одговорна за стварање препреке за повраћај имовине и повратак. Ово се може тумачити као повреда права на слободу кретања и настањивања.⁵⁶

⁵³ Извештај ОЕБС, *Експропријације на Косову* (децембар 2006.).

⁵⁴ ICCPR члан 14(1), ECHR члан 6

⁵⁵ Ibid, Akkus против Турске, пресуда ECHR од 9. јула 1997., пара. 30

⁵⁶ UDHR члан 13, ICCPR члан 12(1).

Практични прилози

Извори информација релевантни за рад правне помоћи (институције, извештаји, правни оквири, контакти, други линкови, итд):

Агенције

Центар за стамбена права и исељења Center on Housing Rights and Evictions	www.cohre.org
Комесаријат за избеглице и ИРЛ Commissariat for Refugees and IDPs	www.kirs.sr.gov.yu
Дански савет за избеглице Danish Refugee Council	www.drc.dk
Решења за расељене Displacement Solutions	www.displacementsolutions.org
ЕУЛЕКС на Косову EULEX in Kosovo	www.eulex-kosovo.eu
Европски суд за људска права European Court of Human Rights	www.echr.coe.int/echr/Homepage_EN
Дирекција за стамбена и имовинска права Housing and Property Directorate	http://www.kpaonline.org/hpd/
Центар за праћење интерног расељења Internal Displacement Monitoring Center	www.internal-displacement.org
КФОР KFOR	www.nato.int/KFOR
Судски савет Косова Kosovo Judicial Council	www.kgjk-ks.org
Косовска агенција за имовину Kosovo Property Agency	www.kpaonline.org
Косовска поверилачка агенција Kosovo Trust Agency	www.kta-kosovo.org
Министарство за Косово и Метохију Ministry for Kosovo & Metohija	www.kim.sr.gov.yu/cms/item/home/sr.html
Институција заштитника права грађана на Косову Ombudsperson Institution in Kosovo	www.ombudspersonkosovo.org/
ОСЦЕ на Косову УНМИК OSCE in Kosovo	www.osce.org/kosovo
Саветодавна комисија за људска права	www.unmikonline.org/human_rights/index.htm

UNMIK Human Rights Advisory Panel	
Главна веб страница УНМИК-а UNMIK Main Webpage	www.unmikonline.org
УНХЦР UNHCR	www.unhcr.org

Библиографија

Сваки од извештаја наведених у даљем тексту садржи сопствене библиографије које читаоци који траже више специјализоване референце могу желети да погледају. Сви доле наведени документи су онлајн повезани са оригиналним документима, само притисните “Ctrl” и кликните на текст да бисте у интернет претраживачу отворили цитирани документ.

ПРАВНА ПУНОМОЋ УНМИК ДА УПРАВЉА КОСОВОМ

Резолуција 1244 Савета безбедности Ујединњих нација
Важеће право , УНМИК Уредба 1999/24. децембар, 1999. , са амандманима према УНМИК Уредби 2000/59 од 27. октобра, 2000. УРЕДБА БР. 1999/24 УРЕДБА БР. 2000/59
Власт Прелазне администрације на Косову , УНМИК Уредба бр. 1999/01 , са амандманима према УНМИК Уредби бр. 1999 од 25. децембра 1999. и УНМИК Уредби бр. 2000/54 од 27. септембра 2000. УРЕДБА БР. 1999/1 УРЕДБА БР. 1999/25 УРЕДБА БР. 2000/54
Уставни оквир 2001 , УНМИК Уредба 2001/09 Уставни оквир за привремену самоуправу
Устав који је усвојила Скупштина без проглашења Специјалног представника генералног секретара УН из 2008 Устав Косова

УРЕДБЕ О НЕКРЕТНИНАМА У ПРИВАТНОМ И У ДРУШТВЕНОМ ВЛАСНИШТВУ

О укидању дискриминаторског законодавства које утиче на стамбена и власничка права , УНМИК Уредба бр. 1999/10 УРЕДБА БР. 1999/10
О регистрању уговора о продаји некретнина у одређеним географским деловима Косова , УНМИК Уредба 2001/17 УРЕДБА БР. 2001/17
О регистрању уговора о продаји некретнина у одређеним географским деловима Косова , Административно упутство бр. 2001/16 за спровођење УНМИК Уредбе бр. 2001/17 АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО 2001/16
О регистрању уговора о продаји некретнина у одређеним географским деловима Косова , Административно упутство бр. 2002/4 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2001/17 АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО 2002/4
О залогама , УНМИК Уредба бр. 2001/5 УРЕДБА БР. 2001/5
О хипотекама , УНМИК Уредба бр. 2002/21

<u>УРЕДБА БР. 2002/21</u>
О Оснивању Регистра права над непокретном имовином , УНМИК Уредба бр. 2002/22 <u>УРЕДБА БР. 2002/22</u>
О претварању права коришћења некретнина у друштвеном власништву , УНМИК Уредба бр. 2003/13 са амандманима према Уредби бр. 2004/45, <u>УРЕДБА БР. 2003/13</u> <u>УРЕДБА БР. 2004/45</u>
Административно упутство бр. 2005/12 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2003/13 о претварању права коришћења некретнина у друштвеном власништву, са амандманима <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2005/12</u>
О проглашењу Закона о катастру , УНМИК Уредба бр. 2004/4 <u>УРЕДБА БР. 2004/4</u> <u>ЗАКОН О КАТАСТРУ ЗАКОН БР. 2003/25</u>
О дугорочној додели некретнина у друштвеном власништву којима управљају општине на Косову , УНМИК Уредба бр. 2005/13 <u>УРЕДБА БР. 2005/13</u>

ПИТАЊА ВЕЗАНА ЗА КОСОВСКУ АГЕНЦИЈУ ЗА ИМОВИНУ

О решавању тужби везаних за некретнине у приватном власништву, укључујући пољопривредно и комерцијално власништво , УНМИК Уредба бр. 2006/10 <u>УРЕДБА БР. 2006/10</u>
Закон о измени УНМИК Уредбе 2006/50 о решавању тужби везаних за некретнине у приватном власништву, укључујући пољопривредно и комерцијално власништво <u>Закон бр. 03/Л-079</u>
Административне Упутство бр. 2007/5 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2006/50 о решавању тужби везаних за некретнине у приватном власништву, укључујући пољопривредно и комерцијално власништво <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2007/5</u> <u>Анекс I</u> <u>Анекс II</u> <u>Анекс III</u>
Косовско законодавство о власништву 1945.-1989. <u>Компилација закона везаних за власништво</u>
<u>Компилација закона везаних за власништво, Прибелешке и СПИСАК АКРОНИМА</u>
<u>Одредбе везане за власништво Устава Социјалистичке Републике Србије (СРС) из 1974. године</u>
<u>Одредбе везане за власништво Устава СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ КОСОВО из 1974. године</u>

ПРЕВОДИ ЗАКОНА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ КОЈЕ ЈЕ ПРИПРЕМИЛА КОСОВСКА АГЕНЦИЈА ЗА ИМОВИНУ

Закон о промету некретнина
Амандман на Закон о промету некретнина
Амандман на Закон о промету некретнина
Амандман на Закон о промету некретнина
Амандман на Закон о промету некретнина
Амандман на Закон о промету некретнина

ЗАКОНОДАВСТВО УНМИК ВЕЗАНО ЗА КОСОВСКУ ПОВЕРИЛАЧКУ АГЕНЦИЈУ И СПЕЦИЈАЛНУ КОМОРУ ВРХОВНОГ СУДА КОСОВА ЗА ПИТАЊА ВЕЗАНА ЗА КОСОВСКУ ПОВЕРИЛАЧКУ АГЕНЦИЈУ

О оснивању Косовске поверилачке агенције, УНМИК Уредба бр. 2002/12, са амандманима према УНМИК Уредби 2005/18 <u>УРЕДБА БР. 2002/12</u> <u>УРЕДБА БР. 2005/18</u>
Административно Упутство бр. 2005/6 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/12 о оснивању Косовске поверилачке агенције, са амандманима <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2005/6</u>
О оснивању Специјалне Коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију, Административно упутство бр. 2003/13 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13, измењена и замењена Административним упутством 2006/17 <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2003/13</u> <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2006/17</u>
Административно упутство бр. 2005/7 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2005/7</u>
Административно упутство бр. 2005/16 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2005/16</u>
Административно Упутство бр. 2005/21 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2005/21</u>
Административно Упутство бр. 2006/1 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2006/1</u>

Административно Упутство бр. 2006/4 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2006/4</u>
О реорганизацији и ликвидацији предузећа и њихове имовине под Административном влашћу Косовске поверилачке агенције, УНМИК Уредба бр. 2005/48 <u>УРЕДБА БР. 2005/48</u>
О реорганизацији и ликвидацији предузећа и њихове имовине под Административном влашћу Косовске поверилачке агенције, Административно Упутство бр. 2007/1 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2005/48 <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2007/1</u>
О додели земљишта које је тренутно под Административном влашћу Косовске поверилачке агенције општинским администраторима за сврхе јавне користи, УНМИК Уредба бр. 2006/5 <u>УРЕДБА БР. 2006/5</u>
Амандман на УНМИК Уредбу бр. 2008/4, Амандман на УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>УРЕДБА БР. 2008/19</u>
Амандман на УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>УРЕДБА БР. 2008/4</u>
Амандман и замена УНМИК Административног упутства бр. 2006/17, које спроводи УНМИК Уредбу бр. 2002/13 о оснивању Специјалне коморе Врховног суда Косова за питања везана за Косовску поверилачку агенцију <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2008/6</u>

УНМИК ЗАКОНОДАВСТВО ВЕЗАНО ЗА ДИРЕКЦИЈУ ЗА СТАМБЕНА И ИМОВИНСКА ПРАВА

О оснивању Дирекција за стамбена и имовинска права и Комисије за тужбе везане за стамбена и имовинска права, УНМИК Уредба бр. 1999/23 <u>УРЕДБА БР. 1999/23</u>
Административно Упутство бр. 2004/5 које спроводи УНМИК Уредбу бр. 1999/23 о оснивању Дирекција за стамбена и имовинска права и Комисије за тужбе везане за стамбена и имовинска права <u>АДМИНИСТРАТИВНО УПУТСТВО БР. 2004/5</u>
О тужбама везаним за стамбену имовину и процедуралним и правилима везаним за доказни материјал Дирекције за стамбена и имовинска права и Комисије за тужбе везане за стамбена и имовинска права, УНМИК Уредба бр. 2000/60 <u>УРЕДБА БР. 2000/60</u>

ДРУГИ ЗАКОНИ ИЗ ОБЛАСТИ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА ПРИМЕНЉИВИ НА КОСОВУ

Закон о основним својинским односима (Службени гласник Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, бр. 6/80)
Закон о облигационим односима (Службени гласник Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, бр. 29/1978 од 26. маја 1978.) Амандмани у бр.: 39/1985, 45/1989 и 57/1989; завршни амандман у Службеном гласнику ФР Југославије, бр. 31/1993
Закон о преносу некретнина (Службени гласник САП Косово, бр. 45/81, 29/86 и 28/88)
Закон о стамбеним односима (Службени гласник САП Косово, бр. 11/83, 29/86 и 42/86)
Закон о сувласништву над станом (Службени гласник САП Косово, бр. 43/80 и 22/87)
Закон о грађевинском земљишту (Службени гласник САП Косово, бр. 14/80 и 42/86)
Закон о премеру и катастру (Службени гласник САП Косово, бр. 12/80)
Закон о упису некретнина у друштвеном власништву (Службени гласник САП Косово, бр. 37/71)
Закон о парничном поступку (Службени гласник СФРЈ 4/77-1478, 36/80-1182, 69/82) 1. део
Закон о парничном поступку (Службени гласник СФРЈ 4/77-1478, 36/80-1182, 69/82) 2. део
Закон о извршном поступку (Службени гласник СФРЈ, бр. 29/78)

СУДСКИ САВЕТ КОСОВА

УНМИК Уредба о оснивању Судског савета Косова, 2005/52
Закон о саставу Судског савета Косова
Прописи о интерној организацији Судског савета Косова
УНМИК Уредба о Независној комисији судова и тужилаца (IJPC), 2008/2
Законодавство Судског савета Косова (линк за вебсајт)
Закон о Судском савету Косова 2010/03/П-223
Закон о судовима 2010/03/П-199

САВЕТ ТУЖИЛАЦА КОСОВА (КРС)

Закон о Савету тужилаца Косова 2010/03/П-224
--

Закон о државном тужиоцу 2010/03/П-225
--

РЕЛЕВАНТНА ДОКУМЕНТА О КАЗНЕНОМ СИСТЕМУ КОСОВА

Комитет министара Савета Европе: Препорука Рец (2006)2 Комитета министара земаља чланица о Европским затворским правилима

Мапа затвора Косова

ВАЖЕЋИ ПРОПИСИ И ЗАКОНИ У КРИВИЧНИМ ПИТАЊИМА

Привремени кривични закон Косова (РССК) који је ступио на снагу 6. априла 2004. године, УНМИК Уредба 2003/25.
--

Привремени кривични закон Косова (РССК) који је ступио на снагу 6. априла 2004.

О спречавању прања новца и сродних кривичних дела , УНМИК Уредба Но 2004/2, 5. фебруар 2004. са амандманима по УНМИК Уредби 2004/10 29. април 2004.; УНМИК Уредба 2005/9, 23. фебруар 2005 и УНМИК Уредба 2006/09 28. фебруар 2006.
--

Привремени закон о кривичном поступку Косова (РСРСК) , УНМИК Уредба 2003/26
--

Привремени закон о кривичном поступку Косова (ПЦПЦК)
--

ЗАКОНИ О ПРЕКРШАЈИМА У СУДОВИМА ЗА ПРЕКРШАЈЕ

Закон о јавном реду и миру

Закон о прекршајима

Закон о заштити личних података 2010/03-П-172

Закон о малолетницима

Закон о малолетницима. 7 јули 2010.

Закон о извршењу кривичних санкција
--

Закон о извршењу кривичних санкција

Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (КЗЈ)
--

Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (КЗЈ)

Кривични закон Социјалистичке Аутономне Покрајине Косово (КЗК) <u>Кривични закон Социјалистичке Аутономне Покрајине Косово (КЗК)</u>
Закон о кривичном поступку (ЗКП) <u>Закон о кривичном поступку (ЗКП) Југославије (СФРЈ)</u>
Закон о изменама и допунама Кривичног закона Косова <u>Закон бр.: 03/L-002</u>
Закон о изменама и допунама Закона о кривичном поступку Косова <u>Закон бр.: 03/L-003</u>
Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма <u>2010/03-L-196</u>
Закон о јавним набавкама на Косову <u>2010/03-L-241</u>
Закон о Агенцији за борбу против корупције <u>2009/03-L-159</u>
Вебсајт Скупштине Косова <u>http://www.assembly-kosova.org</u>

МЕЂУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Женевске конвенције из 1949. године је ратификовала Социјалистичка Федеративна Република Југославија 1950. године. Четири Протокола уз Женевске конвенције су ратификовани 1979. године.
Међународни хуманитарно право – Споразуми и документи

ОСТАЛИ ЗАКОНИ

Закон против прања новца и финансирања тероризма, 2010/03-L-196
Агенција за конфисковану и одузету имовину, Закон бр. 03/L-141

ЗАКОНИ О БОРБИ ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ

Закон о спречавању сукоба интереса при вршењу јавне функције, Закон бр. 2007/02-Л133
Закон о Агенцији за борбу против корупције, Закон бр. 2009/03-Л-159
Закон о декларисању и пореклу имовине и поклона виших јавних службеника, Закон бр. 2010/03-Л-151

ЗАКОН ПРОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Закон против дискриминације, Закон 2004/3

ЗАКОНИ КОЈЕ ЈЕ УСВОЈИЛА СКУПШТИНА КОСОВА И КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ У СЛУЖБЕНОМ ГЛАСНИКУ НАКОН 1. ЈУНА 2008. ГОДИНЕ

Закон о специјалном тужиоцу за Косово (СПРК), Лав 03-Л-052. 2008
Закон о избору надлежности при избору предмета и додели предмета судијама ЕУЛЕКС-а на Косову, Закон 03-Л-053, 2008
Закон о полицији, Закон 03-Л-035, 2008

ОДАБРАНИ ИЗВЕШТАЈИ ОЕБС О КОСОВУ

Административни систем правде Косова, Први извештај ОЕБС, Одељење за праћење правног система, април 2007	Administrative Justice System of Kosovo, OSCE first report, Legal System Monitoring Section, April 2007
<u>Изазови при решавању имовинских тужби везаних за сукобе на Косову, ОЕБС јуни 2011.</u>	Challenges in the Resolution of Conflict-Related Property Claims in Kosovo, OSCE June 2011
Систем грађанског права, Први извештај ОЕБС, Одељење за праћење правног система, јуни 2006.	Civil Justice System, OSCE first report, Legal System Monitoring Section, June 2006
<u>Извештај заједница, ОЕБС Косово 2011.</u>	Communities Report, OSCE Kosovo 2011
<u>Спорни парнични предмети, Припремни поступци, ОЕБС, јуни 2010.</u>	Contested Civil Cases, Preparatory Proceedings, OSCE, June 2010
<u>Оповратак мањина осам година касније, права везана за станове и имовину ОЕБС 2007.</u>	Eight Years Later Minority Returns, Housing and Property Rights OSCE 2007
Чињенице 2011, Мисија ОЕБС на Косову	Factsheet 2011, OSCE Mission in Kosovo
Неодговарајућа процена олакшавајућих и отежавајућих околности од стране судова, 26.07.2010.	Inadequate Assessment of Mitigating and Aggravating Circumstances by the Courts 26.07.2010
Неефикасно правно заступање, 28.09.2010.	Ineffective Legal Representation 28.09.2010
Застрашивање судства: безбедност судија и тужилаца 15.04.2010.	Intimidation of the Judiciary: Security of Judges and Prosecutors 15.04.2010
Суђења за ратне злочине на Косову: процена након десет година (1999.-2009.), 15.06.2010.	Kosovo's War Crimes Trials: An Assessment Ten Years On (1999-2009) 15.06.2010
Извештај Одељења за праћење правног система о правном заступању ОЕБС у	Legal System Monitoring Section Report on OSCE Legal Representation in Civil Cases July

парничним предметима, јули 2007.	2007
Правни систем у Митровици: Ажурирани статус и још увек присутна забринутост за људска права, 10.02.2011	Mitrovica Justice System: Status update and continuing human rights concerns 10.02.2011
<u>Приватизација на Косову; Судски преглед питања Косовске поверилачке агенције од стране Специјалне коморе Врховног суда о питањима везаним за КТА, мај 2008.</u>	Privatization in Kosovo; Judicial Review of Kosovo Trust Agency Matters by the Special Chamber of the Supreme Court on KTA Related Matters , May 2008
<u>Извештај о експропријацијама, ОЕБС, децембар 2006.</u>	Report on Expropriations, OSCE, December 2006
<u>Извештај о безбедности судија, ОЕБС, април 2010.</u>	Report on Security of Judges, OSCE, April 2010

ИЗВЕШТАЈ ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ

Извештај о напретку ЕК 2010, 09 новембар 2010, СЕЦ(2010)1329 Канцеларија за везу Европске комисије на Косову	EC 2010 Progress Report, 09 November 2010, SEC(2010)1329 The European Commission Liaison Office to Kosovo
---	--

ИЗВЕШТАЈИ/ЧЛАНЦИ О ПРАВОСУДНОМ/ПРАВНОМ СИСТЕМУ

<u>Америчка адвокатска комора, Индекс судске реформе за Косово, октобар 2010.</u> Извештај Амнести интернешенел, 2010.	American Bar Association, Judicial Reform Index for Kosovo, October 2010 Amnesty International Report, 2010
<u>Извештај о случајевима корупције, Центар за заступање и правно саветовање, 2009.</u>	Corruption Cases Report, Advocacy & Legal Advice Center, 2009
<u>Корупција при администрирању земљишта/управљању земљиштем на Косову. Центар за ресурсе за борбу против корупције, август 2008.</u>	Corruption in land administration / land management in Kosovo, Anti-Corruption Resource Center, August 2008
<u>Програмски извештај ЕУЛЕКС за 2010.</u>	EULEX Program Report 2010
<u>Коначни статус за Косово – ка трајним решењима за ИРП или нови ризик расељења? Центар за праћење интерног расељења, децембар 2007.</u>	Final status for Kosovo – towards durable solutions for IDPs or new displacement risk? Internal Displacement Monitoring Center, December 2007
Хјуман рајтс воч: Оцена кривичног судства на Косову, март 2008.	Human Rights Watch: Kosovo Criminal Justice Scorecard, March 2008
<u>Годишњи извештај косовског заштитника права грађана, 2009.</u>	Ombudsperson of Kosovo Annual Report, 2009
Извештај 87. заседања Комитета за људска права Уједињених нација у Женеви	Report to the United Nations Human Rights Committee in Geneva in its 87th Session
<u>Ситуација дугорочних избеглица и расељених лица у југоисточној Европи, Савет Европе, мај</u>	Situation of longstanding refugees and displaced persons in South East Europe, Council of Europe, May

<u>2007.</u>	<u>2007</u>
ИЗВЕШТАЈ ОЕБС И СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА о безбедности и заштити сведока на Косову. Процена и препоруке, новембар 2007.	OSCE AND UNITED STATES REPORT on witness security and protection in Kosovo. Assessment and Recommendations, November 2007
<u>Својинска права на Косову, упорно наслеђе друштва у транзицији, Међународни центар за правду у транзицији, фебруар 2009.</u>	<u>Property Rights in Kosovo, A Haunting Legacy of a Society in Transition, International Center for Transitional Justice, February 2009</u>
<u>Положај избеглица, интерно расељених лица повратника и азиланата, Група 484, јуни 2011.</u>	<u>Position of Refugees, Internally Displaced Persons Returnees and Asylum Seekers, Group 484, June 2011</u>
Водећи принципи о међународном расељењу www.idpguidingprinciples.org Чланци и прегледи о Водећим принципима се могу наћи у Пројекту Брукинс института о интерном расељењу: www.brookings.edu/fp/projects/idp/articles/index.htm	Guiding Principles on Internal Displacement www.idpguidingprinciples.org Articles and reviews of the Guiding Principles can be found at the Brookings Institution Project on Internal Displacement: www.brookings.edu/fp/projects/idp/articles/index.htm
Приручник за примену Водећих принципа за интерно расељење ⁵⁷	Handbook for Applying the Guiding Principles on Internal Displacement ¹
Пинеиро принципи www.cohre.org/store/attachments/Pinheiro%20Principles.pdf	The Pinheiro Principles www.cohre.org/store/attachments/Pinheiro%20Principles.pdf

РЕЛЕВАНТНО ПРЕЦЕДЕНТНО ПРАВО У ЕВРОПСКОМ СУДУ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

www.javier-leon-diaz.com/docs/Right_Case_Law.htm	www.javier-leon-diaz.com/docs/Right_Case_Law.htm
--	--

ПРАВНИ ОКВИР

Прописи УНМИК www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/index.htm	UNMIK Regulations www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/index.htm
Службени лист Косова www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?lang=sr	Kosovo Local Gazette www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?lang=sr

КОРИСНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О ПРАВНОЈ ПОМОЋИ УОПШТЕ

<u>Европска комисија</u> ⁵⁸	<u>European Commission</u> ²
<u>Савет Европе</u> ⁵⁹	<u>Council of Europe</u> ³

⁵⁷ www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900SID/LGEL-5CTJBU?OpenDocument

⁵⁸ ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_gen_en.htm

⁵⁹ www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Operation_of_justice/Access_to_justice_and_legal_aid
www.lawsociety.org.uk/choosingandusing/payingforservices/adviceonlegalaiddlaw

ЛИНКОВИ О СРПСКИМ ИРЛ

<u>Извештај о Србији Центра за праћење интерног расељења</u> ⁶⁰	<u>Internal Displacement Monitoring Center Report on Serbia</u> ⁴
--	--

Презентације и други материјали из модула за обуку

Представљање Закона о малолетницима	Presentation on the Juvenile Justice Code
Главни претрес са аспекта тужиоца, судије и адвоката	Main Trial from the Perspective of a Prosecutor, Judge and Legal Officer
Коришћење опреме за аудио снимање и уобичајена пракса разматрање записника у току главног претреса	Use of the Audio Recording Equipment and the Common Practice of the Deliberation of Minutes in the Course of the Main Trial
Практичан увод у главни претрес прве инстанце према Привременом закону о кривичном поступку Косова (РСРСК)	A Practical Introduction to the First Instance Main Trial According to the PCPSK
Трговина људима на Косову	Trafficking of Human Beings in Kosovo
Улога правних саветника	The Role of the Legal Officers
Надлежност тужилаца ЕУЛЕКС-а у окружним судовима и у Врховном суду Косова	Jurisdiction and competences of the EULEX Prosecutors in the Districts and in the SPRK

⁶⁰ [http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpCountries\)/A6A36317DA8D29A1802570A7004CAB90?OpenDocument&expand=10&link=40.10&count=10000#40.10the](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpCountries)/A6A36317DA8D29A1802570A7004CAB90?OpenDocument&expand=10&link=40.10&count=10000#40.10the)

Европски Суд за људска права (ECHR)

Прецедентно право из Европског суда за људска права и Комитета за људска права

Постоје извесни изванредни извори информација о имовинском прецедентном праву у ECHR на следећем вебсајту, од којих су неки истакнути у даљен тексту.

Akdivar and Others v. Turkey (1996) i Damages (1998)*	Односи се на велика исељења, присилна пресељења и рушење села од стране Владе Турске. Суд је сматрао да се радило о кршењу и члана 8 Конвенције и члана 1 Протокола бр. 1 и наредио је Влади Турске да плати накнаду штете.
Akkus vs. Turkey, July 1997 , para. 30	Односи се на експропријацију земље и масовна исељења од стране Владе Турске ради изградње бране. Суд је сматрао да је постојало кршење члана 1 Протокола бр. 1 и наредио је Влади Турске да плати накнаду штете
Bilgin v. Turkey (2001)	Кршење ECHR A3 (забрана мучења), A8, (поштовање дома, имовине), A1,P1, и A13 (ефикасан правни лек)
Blečić v. Croatia (2006)*	Нема кршења ECHR A1, P1
Broniowski v. Poland (2004)	Кршење ECHR A1, P1
Brumărescu v. Romania (1999)	Односи се на повраћај домова у вези са експропријацијом куће од стране Владе Румуније 1950. године. Суд је сматрао да је постојало кршење члана 1 Протокола бр. 1.)
Cyprus v. Turkey (2001)*	Односи се на Грке са Кипра ресељене из северног Кипра. Суд је сматрао да постоји продужно кршење члана 8 Конвенција и члан 1 Протокола бр. 1 од стране Влада Турске
Doğan and Others v. Turkey (2004)*	Кршење ECHR A8 (дом и породични живот), A13 (ефикасан правни лек), и A1,P1
Dulaş v. Turkey (2001)*	Кршење ECHR A3, A8, A1,P1, A13, A25 (право подношење петиције суду) (додељена накнада штете)
Guillemin v. France (1997)	ECHR 50 (судски трошкови) (додељена накнада штете)
Jantner v. Slovakia (2003)	Нема кршења ECHR A1, P1 или A14
Jasiūnienė v. Lithuania (2003)*	ECHR кршење A6-1 и A1, P1 (додељена накнада штете) (Предмет се такође односи на неспровођење одлука)
Lithgow and Others v. United Kingdom (1986)	Нема кршења ECHR чланова P-1, 14 (недискриминација), 6-1 или 13 (ефикасан правни лек)

Loizidou v. Turkey (1996) and Damages (1998)*	Односи се на заузимање земље на северу Кипра од стране Влада Турске. Суд је сматрао да није било кршења члана 8 Конвенција али да је било кршења члана 1 Протокола бр. 1 и наредио је да Влада Турске обезбеди накнаду штете.
Orhan v. Turkey (2002)*	Кршење ECHR A2, A3, A5, A8, A1P1 и A13 (додељена накнада штете)
Pincová and Pinc v. The Czech Republic (2003)	Кршење ECHR A1, P1 (додељена накнада штете)
Sporrong and Lönnroth v. Sweden (1982)*	Односи се на дугорочну експропријацију дозвола за имовину, на 23 и 8 година, тим редом, и забрану градње на тој имовини. Суд је сматрао да је постојало кршење члана 1 Протокола 1 због дугог трајања током којег је постојала опасност експропријације имовине, па је стога власницима забрањена градња, мада до експропријације није дошло.
Străin and Others v. Romania (2005)	Кршење ECHR A6-1 и A1, P1 (додељена накнада штете)
Valová, Slezák and Slezák v. Slovakia (2004)	Кршење ECHR A1, P1 али нема кршења A6-1
Xenides-Arestis v. Turkey (2006)*	ECHR A41 (праведна накнада) (додељена накнада штете где је Влада желела да натера подносиоца да поново поднесе тужбу новооснованој комисији)
Zubani v. Italy (1996)	Односи се на одузимање фарме и исељење станара од стране општинске власти да би се земља искористила за градњу јефтиних и социјалних станова. Суд је сматрао да је постојало кршење члана 1 Протокола бр. 1 и наредио је Влади Италије да плати накнаду штете.
Zvolský & Zvolská v. The Czech Republic (2003)	Кршење ECHR A6-1 и A1, P1 (додељена накнада штете)
Zwierzyński v. Poland (2001)*	Кршење ECHR A1,P1 и 6-1 (додељена накнада штете)

* Мада су сви горе наведени предмети значајни за случајеве повраћаја станова и имовине, предмети означени звездицом могу бити посебно значајни за расељена лица са Косова и Метохије.

Комитет за људска права

Dr. Karel Des Fours Walderode v. Czech Republic (1996)	Кршење ICCPR A2, пара3 (а) (ефикасан правни лек) и A26 (недискриминација)
Eliska Fábryová v. The Czech Republic (1997)	Кршење ICCPR A26 (недискриминација)
Josef Frank Adam v. Czech Republic (1996)	ICCPR A2, пара3 (а) (ефикасан правни лек) и A26 (недискриминација)
Miroslav Blazek, George A. Hartman and George Krizek v. The Czech Republic	Кршење ICCPR A26 (недискриминација)

(2001)	
Robert Brok v. The Czech Republic (2001)	Кршење ICCPR A2, пара1 (једнакост пред законом и једнака законска заштита) и A26 (недискриминација)
Simunek, Hastings, Tuzilova and Prochazka v. The Czech Republic (1995)	ICCPR A26 violation

Значајне контакт информације

ЕУЛЕКС Косово

Контакти:

St. Muharrem Fejza, (Farmed Building)
P.O. Box: 268,10000 Pristina
Тел: +(381) 38 222 010 2000
Факс: +(381) 38 222 010 6333
E-mail: info@eulex-kosovo.eu

Мисија Уједињених нација на Косову

Контакти:

Mission HQ, Kosovo Polje
038-504-604
www.unmikonline.org

Косовска полиција

Контакти:

Str. Luan Haradinaj, p.n. Pristina
044 192, 038 092, 038 550 999
info@kosovopolice.com

Косовска царина

Контакти:

Kosovo Customs, Bulevardi Bill Clinton, p.n Pristina
Тел: 038 540 350, Факс: 038 540 836
E-mail: hq@dogana-ks.org
За пријаву корупције и кријумчарења: **038 500 095**

Косовска агенција за имовину

Контакти:

KPA Headquarters
Nazim Gafurri 31,
Pristina
Тел: +381 (0)38 249-936
+381 (0)38 249-918
Факс: +381 (0)38 2490-919
mailbox@kpaonline.org

Судски савет Косова (КЈС)

Контакти:

Str.Oborrii Rilindjes, Kontejneri br.03
Тел: 038 234 630 / 113
k.gjyqesor.ks@gmail.co

Услуге:

Судски савет Косова је највише тело судског система Косова. Активност КЈС је заштита судског система да би он остао професионалан, независан, непристрасан, интегрисан, птавичан и ефикасан. Она има компетенције и задужена је за именовање судија, тужилаца и

поротника, дисциплинске мере против судија, тужилаца и поротника при прекршајима понашања, као и за њихов професионални развој.

Полицијски инспекторат Косова

Контакти:

Str. Lidhja e Pejës, p.n, Kosovo Polje
+381 38 552 176
info.ipk@ks-gov.net

Услуге:

Мисија Инспектората полиције Косова је да надгледа начин на који Полиција Косова врши своју дужност, обезбеђујући професионално и ефикасно спровођење закона на Косову. Инспектори имају многа овлашћења за улаз и инспекцију полицијских станица и одељења, да интервјуишу полицајце без обзира на чин, за прикупљање података о извршењу дужности, за истрагу дисциплинских пријава и кад год је потребно, за конфискацију полицијских докумената.

Казнени систем Косова (KCS)

Контакти:

Adresa: Ministry of Justice,
Str. "Perandori Dioklecian", 10000 Pristina, Serbia
Тел: 038/200-18-340

Услуге:

KCS је одговоран за управљање затвореницима, притвореницима, малолетницима, у складу са важећим законима Косова, као и Европском конвенцијом и другим прописима издатим од стране одговарајућих институција. KCS је одговоран за управљање институцијама различитог нивоа безбедности надзором над лицима која су под окриљем KCS.

Office on Missing Lica i Forensics

Контакти:

OMPF building, QKU Area, Skopje Highway
11000, Pristina

Мандат:

Утврђивање и разрешење случајева лица несталих током сукоба 1998.-1999. и његових последица:

Сталним обавештавањем заинтересованих страна о напредовању истрага и враћања идентификованих остатака породицама правовремено и уз поштовање.

Ажурним вођењем записа и статистика о несталим лицима на Косову.

Праћењем случајева несавесног лечења

Медицинско-правном анализом места злочина и смрти

Сведочењем судских вештака у судовима

Јединица за пружање помоћи и заштиту жртава

Контакти:

Приштина	044 278 738
Грачаница	044 425 477
Гњилане	044 310 467
Косовска Каменица	044 310 467
Витина	044 310 467
Урошевац	044 161 138

Призрен 044 310 468
Пећ 044 348 164
Исток 044 352 934
Косовска Митровица 063 848 79 91

www.md-ks.org

“Perandori Dioklecian” street, 10000, Pristina

Услуге:

Јединица за пружање помоћи и заштиту жртава пружа правну помоћ свим жртвама злочина; бесплатног овлашћеног правног представника и преводиоца; уточиште и здравствене услуге; одећу, храну и друге услуге према потребама жртве, од почетка рада суда и тужилаштва до закључења правних питања. Обезбеђује и олакшава приступ правосудном систему жртвама физичког и психичког насиља пре, током и након судског процеса, с посебним нагласком на жртве насиља у породици, сексуалног злостављања, трговине људима, злоупотребе деце, покушаја самоубиства, итд.

Напомена: Линија за помоћ: 044 080 90 је линија ИСКЉУЧИВО за случајеве трговине људима (оперативне услуге).

Заштитник права грађана Косова

Контакти:

Priština Headquarters

Адреса: Agim Ramadani St, nn.

Тел: +381 (0) 38 501 401, 545 303

Факс: +381 (0) 38 545 302

Е-mail: ombudsperson@ombudspersonkosovo.org

Услуге:

Испитује жалбе свих на Косову који сматрају да су им људска права угрожена од стране неке јавне власти на Косову. Све услуге су бесплатне.

Косовска Агенција за борбу против корупције

Контакти:

Str. “Bajram Kelmendi”, br. 31, Pristina

00 381 (0) 38 248 563/5

info@akk-ks.org

Обавештења о корупцији: 044 082 82

Услуге:

Преношење Јавном тужиоцу Косова свих информација које се односе на могуће повреде везане за корупцију; покретање даљих истрага и спровођење административних тужби везаних за наводе корупције у оним случајевима када кривични процес није покренут; упозоравање власти Косова на њихове обавезе које проистичу из међународних докумената и давање препорука о њиховом извршењу;

Саветовање током припреме етичких кодекса у јавном и приватном сектору;

Давање разјашњења о неусклађености, конфликту интереса, поклонима и другим питањима из области корупције.

Дански савет за избеглице (DRC)

Контакти:

Adresa: Mark Isaku 30, Pristina

Тел: +381 (0)38 243 793/4 & +381 (0)38 245 481

Факс: +381 (0)38 243 796

Е-mail: representative@drc-kosovo.org

Услуге:

Од 2003. године, DRC се све више усмерава на повратак мањина на Косово, програмски приоритет који је развијен у блиској сарадњи са DRC за Србију и Црну Гору. DRC је такође укључен у обавезан повратак из Западне Европе. DRC остаје члан HBO Returns Coordination Group и налази се у Саветодавном одбору ProPeace Platform, удружења локалних HBO чији је мандат изградња мира.

Независна комисија за медије**Контакти:**

Gazmend Zajmi Str. br.1 / Pristina

Тел: 038/245-031

Факс: 038/245-034

E-mail: info@imc-ko.org

www.kpm-ks.org

www.imc-ko.org

Услуге:

Независна комисија за медије је једина власт на Косову одговорна за управљање, регулисање и доделу ресурса емисионог спектра, издавање лиценци и наплату обавеза за коришћење емисионих фреквенци.

Савет Косова за штампу**Контакти:**

Адреса: "Hajdar Dushi" Street no 7, Pristina

Тел: 044 291 810

E-mail: presscouncil.kosovo@gmail.com

Услуге:

Пишите нам кад год сматрате да су неке косовске новине или часопис, чланице нашег Савета, прекршиле принципе Кодекса, увредиле или оклеветале, употребиле говор мржње или одбиле право на јавни одговор.

Центар за правну помоћ и регионални развој (CLARD)**Контакти:**

Luan Haradinaj str. 9A/1 Pristina

+381 38 228 372

www.clardkosovo.org

Услуге:

CLARD је HBO који су основали појединци из разних професија и етничких група који су радили за међународне HBO преко 5 године у разним програмима и пројектима, који раде на разним задацима и доприносе спровођењу ових програма и пројеката.

NORMA**Контакти:**

Адреса: Sylejman Vokshi, 7/12, Pristina

Тел: +381 (0)38 249 778; +377 (0)44 126 428; +386 (0)49 126 428;

E-mail: shnorma@hotmail.com ; shoqatanorma@yahoo.com

Услуге:

Пружање правне помоћи женама; вођење семинара за женске групе о женским питањима, укључујући родно насиље; представљање жена у суду и подршка описмењавању жена у заједницама, као и обука на општинском нивоу о правним питањима, укључујући примену Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације према женама.

Комисија Косова за правну помоћ

Контакти:

Str. Zenel Salihu 30, Pristina

+ 381 (0) 38 200 18 224

<http://www.knj-ks.org>

Услуге:

Пет Канцеларија за правну помоћ у окрузима које су активне широм Косова, а пружају бесплатну правну помоћ у кривичном, грађанском и административном праву. Пружање бесплатне правне помоћи људима са економским тешкоћама који испуњавају критеријуме из УНМИК прописа br. 2006/36 о правној помоћи нарочито угроженим групама.

CRP/K – Програм за грађанско право/Косово

Контакти:

Str. Mbretesha Teute, NGO Building No#2, Kosovska Mitrovica

044 118 854, 028 539 458

crp.mi@crpkosovo.org

Услуге:

Регистрација грађана као грађана Косова и Метохије, укључујући регистрацију грађанског статуса са посебним освртом на заједнице Рома, Ашкалија и Египћана.

Спорови везани за имовинска права и легализацију статуса имовине (комерцијалне, пољопривредне и друге приватне имовине), оставинске процедуре.

Проналажење свих врста докумената кључних за процену грађанских права и обавеза појединаца

Пензиона права, социјална права, недискриминаторни приступ правима запослења, озваничење неформалних бракова, сексуално и родно васиље.

Мисија:

CRP/K обезбеђује бесплатну правну помоћ и саветовање везано за пол и старост за повратнике, избеглице и интерно расељена лица (ИРЛ) која припадају мањинским заједницама и угрожено локално становништво, са циљем подршке одрживом повратку и доприноса спречавању будућег расељења. Помоћ се пружа без обзира на пол, веру, националност и политичку припадност особе.

Судска канцеларија за везу (CLO)

Контакти:

Kralja Petra BB, Kosovska Mitrovica

+381 28 421 774, +377 44 425 649

Услуге:

Судска канцеларија за везу заједницама пружа услуге попут транспорта за стране да присуствују судским процесима; помоћи при подношењу грађанских и кривичних тужби; помоћ у потрази за старим тужбама у судским архивама; правних информација о питањима везаним за избеглице и интерно расељена лица; олакшавање овере уговора; упућивања на и везу са невладиним организацијама и помоћ опште природе током правног процеса. CLO олакшава приступ правди за заједнице које су етничке мањине на Косову.

Бројеви за контакт са канцеларијама за правну помоћ

Вебсајт Правне помоћи:

Питања опште природе се могу упутити преко вебсајта Правне помоћи: www.pravnapomoc.org

Бесплатан позив на број: 0800 108 208

Канцеларије Правне помоћи:

Београд	Трг Никола Пашића 12	тел. (011) 3342-115
Ниш	Генерала Транијеа 4	тел. (018) 254-993
Краљево	Хероја Маричића 47 тел.	(036) 315-760
Косовска Митровица	Краља Петра бб	тел. (028) 424-021
Грачаница	Зевет Центар	тел. (038) 64-735

Контакти на Косову за хитне случајеве

Важни бројеви телефона	
Особље правне помоћи на Косову	
Андријана Милетић	+381(0)64 826-2814
Јасмина Жупањац	+381(0)63 716-3683

Бројеви Полиције

ПОЛИЦИЈА: Приштина 92
ПОЛИЦИЈА: Пећ - 038 504 604 лок. 3118 или 3148
ПОЛИЦИЈА: Звечан - 028 665 130

ХИТНА ПОМОЋ: Приштина 94
ВАТРОГАСЦИ: Приштина 93

СУД	COURT	ТЕЛЕФОН/PHONE
ВРХОВНИ СУД КОСОВА	SUPREME COURT OF KOSOVO	038 243-347 Библиотека 038 243-346 038 243 345
ПРИВРЕДНИ СУД	COMMERCIAL COURT	044 118 515 038 548 911 038 554 747
ОКРУЖНИ СУД У ПРИШТИНИ	DISTRICT COURT IN PRISTINA	038 521 991 038 247 008, 006 Факс: 038 548 022
ОКРУЖНИ СУД У ПЕЋИ	DISTRICT COURT IN PEC	039 34 725 039 32 723 039 31 590
ОКРУЖНИ СУД ПРИЗРЕНУ	DISTRICT COURT PRIZREN	029 42 129 Факс: 029 44 122 029-22-125
ОКРУЖНИ СУД У ГЊИЛАНУ	DISTRICT COURT GNJILANE	0280-20-043 0280-20-145
ОКРУЖНИ СУД МИТРОВИЦА	DISTRICT COURT MITROVICA	044 177 122 038 502 488
ОПШТИНСКИ СУД ПРИШТИНА	MUNICIPAL COURT PRISTINA	038 248 029 038 248 028 L:155 Факс: 038 248 905
ОПШТИНСКИ СУД ПЕЋ	MUNICIPAL COURT PEC	039 33 355 039 33 179 039 33 275
ОПШТИНСКИ СУД ПРИЗРЕН	MUNICIPAL COURT PRIZREN	029 22 229
ОПШТИНСКИ СУД ГЊИЛАНЕ	MUNICIPAL COURT GNJILANE	0280 22 180 0280 24 043 0280 20 120
ОПШТИНСКИ СУД МИТРОВИЦА	MUNICIPAL COURT MITROVICA	028 33 914 038 502 489
ОПШТИНСКИ СУД ЂАКОВИЦА	MUNICIPAL COURT DJAKOVICA	0390 25 765
ОПШТИНСКИ СУД УРОШЕВАЦ	MUNICIPAL COURT UROSEVAC	0290 21 011 0290 20 261 044 225 518

ОПШТИНСКИ СУД СУВА РЕКА	MUNICIPAL COURT SUHA REKA	029 71 214
ОПШТИНСКИ СУД ПОДУЈЕВО	MUNICIPAL COURT PODUJEVO	038 570 001
ОПШТИНСКИ СУД ЛИПЉАН	MUNICIPAL COURT LIPLJAN	038 81 105 038 581 105
ОПШТИНСКИ СУД КАЧАНИК	MUNICIPAL COURT KACANIK	0290 80 310 044 173 107 038 502 445
ОПШТИНСКИ СУД ГЛОГОВАЦ	MUNICIPAL COURT GLOGOVAC	038 584 923 038 584 020
ОПШТИНСКИ СУД ИСТОК	MUNICIPAL COURT ISTOK	039 51 020 044252 672
ОПШТИНСКИ СУД КЛИНА	MUNICIPAL COURT KLINA	039 71 174
ОПШТИНСКИ СУД ДЕЧАНИ	MUNICIPAL COURT DECANI	0390 61 692 0390 61 464 044 178 808
ОПШТИНСКИ СУД ОРАХОВАЦ	MUNICIPAL COURT ORAHOVEC	029 76 555 029 224 555
ОПШТИНСКИ СУД ДРАГАШ	MUNICIPAL COURT DRAGAS	029 81 148 044 190 727
ОПШТИНСКИ СУД МАЛИШЕВО	MUNICIPAL COURT MALISEVO	038 569 011 038 569 037
ОПШТИНСКИ СУД КАМЕНИЦА	MUNICIPAL COURT KAMENICA	0280 71 509
ОПШТИНСКИ СУД ВИТИНА	MUNICIPAL COURT VITINA	0280 81 518 044 194 459
ОПШТИНСКИ СУД ВУЧИТРН	MUNICIPAL COURT VUCITRN	028 71 414 Факс: 028 71 204 028 70 815 (админ)
ОПШТИНСКИ СУД СРБИЦА	MUNICIPAL COURT SRBICA	028 82 104 028 82 072
ОПШТИНСКИ СУД ЛЕПОСАВИЋ	MUNICIPAL COURT LEPOSAVIC	028 83 506 028 83 778
ОПШТИНСКИ СУД ЗУБИН ПОТОК	MUNICIPAL COURT ZUBIN POTOK	028 460 096 063 846 5629 FAX: 028 461 053, 028 461 050
ОПШТИНСКИ СУД ШТРПЦЕ	MUNICIPAL COURT STRPCE	044-381-121

ОКРУЖНА ТУЖИЛАШТВА	DISTRICT PROSECUTORS	TELEFON/PHONE
ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО КОСОВА	PUBLIC PROSECUTOR OF KOSOVO	038 211-902 038 248 020 038 548 020
ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО ПРИШТИНА	PUBLIC PROSECUTOR OFFICE IN PRISTINA	038 232 617 038 532 619
ОКРУЖНО ТУЖИЛАШТВО У ПЕЋИ	PUBLIC DISTRICT PROSECUTOR OFFICE IN PEC	039 22 074
ОКРУЖНО ТУЖИЛАШТВО ПРИЗРЕН	PUBLIC DISTRICT PROSECUTOR OFFICE IN PRIZREN	029 44 210
ОКРУЖНО ТУЖИЛАШТВО ГЊИЛАНЕ	PUBLIC DISTRICT PROSECUTOR OFFICE IN GNJILANE	0280 20 143 0280 22 043
ОКРУЖНО ТУЖИЛАШТВО МИТРОВИЦА	PUBLIC DISTRICT PROSECUTOR OFFICE IN MITROVICA	028 31 346
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО ПРИШТИНА	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	038 248-873
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО ПЕЋ	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	039 32 550
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО ПРИЗРЕН	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	029 44 027 029-23 -163
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО ГЊИЛАНЕ	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	0280 24 143
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО МИТРОВИЦА	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	044 412 337
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО ЂАКОВИЦА	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	0390-22-419
ОПШТИНСКО ТУЖИЛАШТВО УРОШЕВАЦ	MUNICIPAL PUBLIC PROSECUTOR	0290 21 633

Прилог – Формулари и шаблони

ПРИЈАВНИ ЛИСТ ПРАВНЕ ПОМОЋИ LEGAL AID APPLICATION FORM

ЛИЧНИ ПОДАЦИ КОРИСНИКА BENEFICIARIES' PERSONAL DETAILS	
Име: First Name:	Презиме: Family Name:
Име родитеља: Parents' name	Датум и место рођења: Date and place of birth
Садашња адреса: Current address:	Број телефона: Telephone Number: Остале контакт информације (е-мајл) Other contact information (e-mail):
Претходна адреса Previous Address:	Боравишни статус/Residential Status: ☒ ИРЛ с КиМ које живи у Србији IDP from KiM Living in Serbia proper ☐ ИРЛ с КиМ које живи на Косову IDP from Kosovo Living in KiM ☐ Избеглице из Хрватске Refugees from Croatia Error! Reference source not found. Non Displaced Persons from KiM ☐ Остало/ Other Error! Reference source not found.
ЈМБГ:	Пол: ☒ Мушко ☐ Женско Gender: Male Female
Етничка група/Ethnic group: (Необавезно/ Optional) Србин/Serbian ☒ Ром/Roma ☐ Бошњак/Bosniak ☐ Ашкалија/Ashkali ☐ Горанац/Gorani ☐ Албанац/Albanian ☐ Египћанин/Egyptian ☐ Остало/Other Error! Reference source not found.	
Предмет препоручен/прослеђен од: Case Referred By:	
Како сте чули о ПРОЈЕКТУ ПРАВНЕ ПОМОЋИ РАСЕЉЕНИМ ЛИЦИМА? How did you hear about the PROJECT FOR LEGAL AID TO IDP'S? ☐ Радио-Телевизија/ Radio-Television ☐ Новине/ Newspaper ☐ Интернет/ Internet Site ☐ Препорука, ако јесте од кога?/ Referral, if so by whom? ☐ Остали извори/ Other source	

ПРАВНА ПОМОЋ Legal Aid	
Детаљи правног проблема: Details of legal problem:	
Приложена документа: Documents provided: 1. 2. 3.	
Да ли сте затражили помоћ неке друге НВО или локалног државног органа у вези овог проблема? Have you sought assistance from other NGOs or the local government authorities about the problem? Детаљи/Details:	
Препоручени ниво правне помоћи: Recommended level of legal aid: ☐ Правна информација и саветовање/ Legal information and advice ☐ Правна помоћ/ Legal Assistance ☒ Заступање на суду/ In-court representation	
Пружена правна помоћ/ Legal information and advice given: ☐ Ништа/None ☐ Упућивање неком приватном адвокату. Ком адвокату? Referral to private advocate. Which advocate? ☐ Упућивање некој НВО? Којој?/ Referral to NGO. Which NGO? ☐ Упућивање неком државном органу/ Referral to government agency. ☒ Остало/Other Опис пружене правне помоћи/Details of provided legal aid:	
Препорука за заступање на суду/државним органом: Recommendation regarding legal representation:	
Име правног саветника Legal Officer Name:	
Канцеларија правне помоћи:	

Legal Aid Office:

Потпис

Signature: **Error! Reference source not found.**

Датум

Date: , 2011

ПОДОБНОСТ ЗА ПРАВНУ ПОМОЋ (заступање)
ELIGIBILITY FOR LEGAL AID (legal representation)

Одобрено за правну помоћ

Approved for legal aid services? ☐ Да/Yes ☐ Не/No

Разлог:

Reasons: **Error! Reference source not found.**

Датум обавештавања апликанта о одлуци?

Date applicant notified of decision? **Error! Reference source not found.**

Потпис:

Signature: **Error! Reference source not found.**

Датум:

Date:

СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКИ СТАТУС КОРИСНИКА ⁶¹ Beneficiaries socio-economic status
Брачно стање/ Marital Status: Неожењен /Single ☐ Ожењен /Married ☐ Раздвојен /Separated ☐ Разведен /Divorced ☒ Удовац /Widowed ☐
Број издржаваних чланова домаћинства: No. of dependent household members:
Запослење: Employment Status: ☐ Без прихода/ No income ☐ Незапослен/ Unemployed ☐ Социјална помоћ / Social assistance ☐ Пензија/ Pension ☐ Месечна плата/ Monthly salary _____ ☐ Приходи од имовине/ Income from property ☐ Штедња/ Savings ☐ Остали приходи/ Other income
ОПИС СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКОГ ПОЛОЖАЈА ОСТАЛИХ ЧЛАНОВА ДОМАЋИНСТВА: SOCIO-ECONOMIC DETAILS OF OTHER MEMBERS OF HOUSEHOLD:
Зашто су приходи домаћинства недовољни да покрију правне трошкове по плаћању уобичајених трошкова домаћинства? Why is your household income not sufficient to cover your legal expenses after payment of reasonable household expenses?
ИЗЈАВА/APPLICANT'S DECLARATION
Потврђујем да су информације и приложена документа истините и тачне. Разумео сам да моје право на правну помоћ може бити обустављено ако је засновано на приложеној лажној информацији или документу и у том случају Пројекат од мене може тражити накнаду свих трошкова плаћених у моје име. Разумео сам да Пројекат може захтевати додатне информације и документацију ради потврђивања мог права на правну помоћ и такође у ову сврху се може распитивати и код владиних организација и институција. Разумео сам да морам одмах информисати Пројекат о било каквој промени о околности које могу утицати на моје право на правну помоћ. У случају успеха у грађанском поступку финансираном од стране Пројекта разумео сам да Пројекат има право на накнаду трошкова од друге стране. Разумео сам да Пројекат правне помоћи сарађује са Министарством за Косово и Метохију Републике

⁶¹ To be fulfilled only for cases proposed for legal representation.

Србије и сагласам сам да могу да размењују податке поводом мог предмета.

Разумео сам и сагласан сам да у случају престанка Пројекта правне помоћи ресељеним лицима, мој предмет може бити прослеђен Министарству за Косово и Метохију Републике Србије и следбенику пројекта. Такође сам разумео да копија предмета, уколико је завршен, може бити архивиран за пет година.

I declare that the information and documentation I have provided in support of this application are true and correct.

I understand that my entitlement to legal aid may be terminated if I am found to have provided false information or documentation, and that the Project may seek to recover from me any legal aid funds paid on my behalf.

I understand that the Project may request further information and documentation in order to confirm my entitlement to legal aid and may also make enquiries of government agencies for these purposes.

I understand that I must inform the Project immediately of any change in my circumstances that would affect my entitlement to receive legal aid.

I understand that in case of successful finalization of my case in a civil court action Project may reclaim their legal expenses from the opposite party.

I understand that the Project is working in conjunction with the Ministry for Kosovo and Metohija of Republic of Serbia and I am allowing them to share details related to my case.

I understand and agree that upon the cessation of the Project for legal aid to IDP's my case might be transferred to the Ministry for Kosovo and Metohija of Republic of Serbia and a successor legal aid provider. I also understand that a copy of my file, if closed, may be kept in archive for up to five years.

Потпис/ Signature _____

Датум/ Date _____

ПУНОМОЋЈЕ

Којим ја _____ (име корисника), од оца/мајке: _____, рођен:
____.____.____.године у _____, општина _____, ЈМБГ: _____, са
пребивалиштем у _____, тренутно на адреси: _____, лична карта бр.
_____ ПУ _____,

Овлашћујем и опуномоћујем

Правног саветника (Име правног саветника) пројекта *ПОДРШКА ИЗБЕГЛИЦАМА И ИНТЕРНО
РАСЕЉЕНИМ ЛИЦИМА У СРБИЈИ* који финансира ЕВРОПСКА УНИЈА да у моје име и за мој рачун
може предузети правне и фактичке радње у предмету:

Пуномоћје није ограничено, и важи до опозива.

У случају потребе пуномоћник може пренети овлашћења на трећу особу ради извршавања
правних и фактичких радњи у вези са мојим предметом.

Дана: __/__/2011
у _____

ДАВАЛАЦ ПУНОМОЋЈА:

AUTHORIZATION LETTER

I (Name of Client), name of father, DoB, PoB, JMBG, residential address from Kosovo, present address u Serbia, Id card no, issued by

authorize

Legal adviser (Name of Legal Officer) from *FURTHER SUPPORT TO REFUGES AND IDP'S PROJECT* financed by EUROPEAN UNION to undertake on my behalf and in my benefit legal and factual actions in:

Authorization is not timely limited, i lasts until it is revoked.

U case of need authorized person can authorize third person to replace him/her za purpose of fulfillment of authorization tasks.

Date: __/__/2011

Place: _____

Signature of authorization issuer:

CONTRACT ON PROVISION OF FREE LEGAL AID

Concluded and signed on _____ (date and place) between:

1. _____ (Name of beneficiary) with residence in _____, and temporary residence in _____, (personal number) in text – BENEFICIARY, and
2. **PROJECT FURTHER SUPPORT TO REFUGEES AND IDP's IN SEBIA**
represented by _____, based in Belgrade, Nikola Pasic Square 12/7 in text PROVIDER

Article 1

Provider is obliging himself in period starting from contract signing until the project ending on October 01, 2012 to provide to beneficiary free legal aid in accordance with applicable legislation in Republic of Serbia and Province of Kosovo and Metohija /UNMIK. In the process of provision of free legal aid all international and professional standards would be respected, as well as standards in area of protection and materialization of human and civil rights.

Article 2

Free legal aid envisaged by this contract is related to: (type of case – HPD, KPA, court, administrative body, type of procedure, competent institution, and contract duration period).

Article 3

The beneficiary has the obligation to provide the Provider with all documents and information relevant for case. The beneficiary guarantees that all information, documents and facts presented to Provider are true and accurate.

Article 4

The provider is obliging himself that in accordance with professional standards will respect confidentiality of case, and would not without consent of beneficiary disclose details of it. The provider does not bear responsibility for outcome of case or decisions of competent institutions. The provider obliges himself to regularly inform beneficiary on current status of case. Provider does not bear responsibility for potential illegal, incompetent or any other practice contrary to legislation or justice by courts or administrative bodies/institutions.

Article 5

For the payment of court and administrative costs that occur during initial or later phases of proceedings of case, decides Provider in written form in each case separately. In case of positive outcome of procedure Provide is entitled to charge procedural expenditures from opposite party on bases of legally non-appealable and executive decision.

Article 6

In case of breach of contractual provisions Provider has right to unilaterally cancel *Contract on provision of legal aid*.

Both contractual parties are authorized to unilaterally cancel contract with written announcement to other party 30 days in advance.

Provider is obliging himself in accordance with professional standards that during contract cancelation period will undertake all necessary legal and factual actions in interest of beneficiary, and that after expiration of cancelation period will hand over to beneficiary complete copy of his/her file.

Article 7

Beneficiary is aware that Provider is collaborating with Ministry for Kosovo and Metohija of Republic of Serbia. The Provider will not disclose any confidential information about the case without the prior written consent of the beneficiary.

Article 8

All misunderstandings contractual parties will try to resolve in amicable manner. In case of dispute I basic court in Belgrade has jurisdiction.

Article 9

This contract is prepared in two copies, one per each contractual party.

PROVIDER:

BENEFICIARY:

УГОВОР О ПРУЖАЊУ БЕСПЛАТНЕ ПРАВНЕ ПОМОЋИ

Закључен и потписан дана (место и датум) године, између:

1. (Име корисника), са пребивалиштем у (место), и боравиштем у (место), (улица), (ЈМБГ), у даљем тексту – КОРИСНИК,
- и
2. **ПРОЈЕКТА ДАЉА ПОДРШКА ИЗБЕГЛИЦАМА И ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИМ ЛИЦИМА У СРБИЈИ** кога представља _____, са седиштем у Београду, Трг Николе Пашића бр. 12/7, у даљем тексту ПРУЖАЛАЦ

Члан 1.

Пружалац правне помоћи обавезује се да у периоду од тренутка потписивања уговора до окончања пројекта 01.10.2012. кориснику пружи бесплатну правну помоћ у складу са свим важећим законима и прописима у Републици Србији и Покрајини Косово и Метохија/УНМИК. Приликом пружања бесплатне правне помоћи биће поштовани сви међународни и професионални стандарди, као и стандарди у области заштите и остваривања грађанских и људских права.

Члан 2.

Бесплатне правна помоћ предвиђена овим уговором односи се на: (унети врсту предмета нпр. ХПД, КИА, суд, орган управе, врста поступка, пред којим судом/органом, и време на које је уговор закључен.)

Члан 3.

Корисник је у обавези да Пружаоцу преда сва документа и саопшти све информације које су од значаја за конкретан предмет. Корисник гарантује да су све информације, документа и чињенице које предочи Пружаоцу веродостојне и истините.

Члан 4.

Пружалац се у складу са правилима струке обавезује на поштовање права потпуне поверљивости у предмету, и да детаље конкретног предмета неће износити трећим лицима без изричитог пристанка корисника. Пружалац не сноси одговорност за исход поступка и одлуке надлежних органа. Пружалац се обавезује да редовно обавештава корисника о тренутном статусу предмета. Пружалац не сноси одговорност за евентуално противзаконито, нестручно или какво друго поступање противно праву и правди учињено од стране судова или органа управе.

Члан 5.

Пружалац одлучује о плаћању судских и административних трошкова који се јављају приликом покретања или у току поступка, и то писмено у сваком предмету посебно. Пружалац има право да у случају позитивне одлуке у предмету где је Пружалац обезбедио заступање наплати судске или административне трошкове од стране која је изгубила спор, а све на основу правоснажне и извршне одлуке.

Члан 6.

У случају кршења одредаба Уговора, Пружалац има право да једнострано раскине *Уговор о пружању правне помоћи*.

Свака уговорна страна овлашћена је да једнострано раскине уговор уз достављање писаног обавештења другој уговорној страни 30 дана унапред.

Пружалац се обавезује да у складу са правилима струке током трајања отказног рока предузима неопходне правне и фактичке радње у интересу корисника, као и да му преда копију целокупаног списка предмета након истека отказног рока.

Члан 7.

Корисник је упознат да Пружалац сарађује са Министарством за Косово и Метохију Републике Србије и сагласан је да Пружалац може да размењује податке из његовог/њеног предмета са Министарством за КиМ Републике Србије.

Корисник је сагласан да у случају престанка Пројекта правне помоћи, Пружалац у складу са својом проценом његов/њен предмет може бити прослеђен Министарству за КиМ Републике Србије и следбенику пројекта. Такође, корисник је упознат да копија предмета, уколико је затворен, може бити архивиран за период од пет година.

Члан 8.

Све неспоразуме уговорне стране ће покушати да решен на мирољубив начин.
У случају спора надлежан је I основни суд у Београду.

Члан 9.

Овај Уговор је сачињен у два примерка, по једна примерак за сваку уговорну страну.

ПРУЖАЛАЦ:

КОРИСНИК:

ПРОЈЕКАТ ПОДРШКА ИЗБЕГЛИЦАМА И ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИМ ЛИЦИМА У СРБИЈИ

Канцеларија у _____

адреса

(КОРИСНИКОВО ИМЕ И ПРЕЗИМЕ)

(Корисникова адреса)

Поштовани/а _____,

Са жаљењем Вас обавештавамо да због природе нашег пројекта нисмо у могућности да пружимо правну помоћ поводом Вашег правног проблема.

Чињеница да је овај Пројекат није у могућности да Вам помогне поводом овог конкретног правног проблема не значи да немате право да покушате да заштитите своја права. Препоручујемо да покушате да заштитите и остварите своја права у сарадњи са другим организацијама или адвокатима.

А опција – Препоручујемо да контактирате _____ (ако постоји могућност да буде препоручен неко ко може преузети предмет информација о организацији/адвокату уз контакт детаље требало би да буде овде наведена) специјализован/а у правној области у коју и Ваш предмет спада.

Б опција – Безуспешно смо покушали да пронађемо пружаоца правне помоћи који би Ва могао помоћи поводом Вашег правног проблема. У случају да желите да наставите да поступак за заштиту Ваших права препоручујемо да контактирате адвоката. У контакту са адвокатом могли бисте да добијете правни савет о основаности Вашег захтева за заштиту права, како да покренете поступак и које су могућности успешног решавања спора.

Можете нас контактирати ако желите да добијете додатне информације о разлозима због којих нисмо у могућности да Вам помогнемо.

С поштовањем,

У _____
_____, 20__

(ИМЕ ПРАВНОГ САВЕТНИКА)

SAMPLE LETTER FOR BENEFICIARIES REFERRAL

FURTHER SUPPORT TO REFUGEES AND IDP'S IN SERBIA PROJECT

Office in _____
address

(CLIENT's NAME)
(CLIENT's ADDRESS)

Dear (CLIENT's FULL NAME)

With regret to have to inform you our mandate does not allow for providing you with legal assistance.

The fact that the Project is unable to assist you with this concrete issue does not necessarily mean that you do not have right to try to protect our rights. We recommend you to try to protect and materialize your rights through assistance of an NGO, or a private lawyer.

A option – We are recommend you to contact _____ (if it is possible to recommend someone who may be able to assist the client then that information should be put here along with contact details) specialized in the legal matters at stake in your case.

B option - We have attempted without success to locate another legal aid provider to assist you with your other claims. If you should wish to continue to pursue legal action in relation to claim you should contact a private attorney. He or she may be able to advise you concerning the merits of the case, how your case should be initiated and how what the chances for success are.

Please do not hesitate to contact us should you require further explanation of the reasons for our inability to assist you.

Respectfully,

In _____
_____, 20__

(NAME OF LEGAL OFFICER)

CASE CLOSING FORM/ОБРАЗАЦ ЗА ЗАТВАРАЊЕ ПРЕДМЕТА

Beneficiaries' Name/Име корисника _____

Legal officer/Правни саветник _____

Beneficiaries Current Address/Корисникова тренутна адреса:

Case Type/Врста предмета: _____

Date Opened/Датум отварања _____

Date Closed/Датум затварања _____

Since beneficiaries file will eventually be destroyed it is important that all original and important documents be returned to client in person or registered mail.

Пошто ће након истека рока корисников предмет бити уништен важно је да сва оригинална и важна документа буду враћена кориснику лично или препорученом поштом.

Beneficiary was informed about case closure procedure/Корисник је обавештен о поступку затварања предмета: _____

This task was completed on what date/Ово задужење је обављено дана: _____

Date when file was archived/Датум архивирања предмета: _____

Date after file should be destroyed/Датум након ког предмет може бити уништен: _____

OUTCOME/РЕЗУЛТАТ

Date/Датум: _____ Name/Име: _____

Signature/Потпис: _____

Signature of Supervisor – I have reviewed this file, and it is suitable for closure and to be stored in archive.

Потпис Контролора – Прегледао сам овај предмет, и подобан је за затварање и архивирање.

Supervisor/Контролор: _____
(Name & signature/Име и потпис)

ОБРАЗАЦ ДОПИСА КОРИСНИКУ О ЗАТВАРАЊУ ПРЕДМЕТА

ПРОЈЕКАТ ПОДРШКА ИЗБЕГЛИЦАМА И ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИМ ЛИЦИМА У СРБИЈИ

Канцеларија у _____
адреса

(КОРИСНИКОВО ИМЕ И ПРЕЗИМЕ)
(Корисникова адреса)

Поштовани/а _____,

Обавештавам Вас да услед _____ (навести разлоге за затварање предмета) смо принуђени да затворимо Ваш предмет. У претходном периоду били смо у могућности да Вам пружимо бесплатну правну помоћ у Вашем предмету поводом:

(кратак опис конкретне правне помоћи пружене кориснику).

Ваш предмет је службено затворен у нашој канцеларији и заступање у Вашем предмету је окончано. Сва пуномоћја која сте нам дали биће отказана прд надлежним институцијама. Документа која смо прибавили или која сте нам доставили за Ваш предмет ће Вам бити враћена ако сте за то заинтересовани. Ваш предмет ће бити архивиран у наредних 5 (пет) година, а након тога ће бити уништен.

У случају да Вам је потребно ддоатно обавештење или информација позивамо Вас да нас контактирате. Хвала Вам!

С поштовањем,

У _____
_____, 20__

(ИМЕ ПРАВНОГ САВЕТНИКА)

SAMPLE OF CLOSING LETTER TO BENEFICIARY

FURTHER SUPPORT TO REFUGEES AND IDP'S IN SERBIA PROJECT

Office in _____
address

(CLIENT's NAME)
(CLIENT's ADDRESS)

Dear (CLIENT's FULL NAME)

I am informing you that because _____ (reasons for case closure) we had to close your case. In the previous period we were able to provide you with legal aid in your case:
(brief description of concrete legal aid provided to beneficiary).

Your file is now officially closed in this office and your representation by us is now concluded. All issued Powers of Attorney will be canceled in front of competent institutions. All documents that have been provided or that you provided for your case will be returned to you if you so request. A copy of your file will be archived for the next five years for our records, after which it will be destroyed.

Should you require any further information please feel free to contact this office.
Thank you!

Respectfully,

In _____
_____, 20__

(NAME OF LEGAL OFFICER)

Водећи принципи о интерном расељењу⁶²

Увод – Обим и циљ

1. Ови Водећи принципи се односе на специфичне потребе интерно расељених лица широм света. Они идентификују права и гаранције који се односе на заштиту лица од присилног расељења и на њихову заштиту и помоћ у току расељење као и у току повратка или поновог насељавања и реинтеграције.

2. За потребе ових Принципа, интерно расељена лица су лица или групе лица који су били присиљени или принуђени да побегну или да напусте своје домове или места уобичајеног пребивалишта, посебно као резултат или да би избегли утицаје оружаног сукоба, ситуација општег насиља, повреде људских права или природних или катастрофа које је изазвао човек, а који нису прешли међународно признату државну границу.

3. Ови Принципи одражавају и у складу су са међународним законима о људским правима и међународним хуманитарним правом. Они садрже смернице за:

- (а) Представника Генералног секретара о интерно расељеним лицима при вршењу мандата;
- (б) Државе, када се суоче са феноменом интерног расељења;
- (ц) Све друге власти, групе и лица у њиховим односима са интерно расељеним лицима; и
- (д) Међувладине и невладине организације када се ради о питањима интерног расељења.

4. Ове Водеће принципе треба што шире дистрибуирати и примењивати.

Поглавље I. Општи принципи

Принцип 1

1. Интерно расељена лица морају уживати, потпуно једнако, иста права и слободе по међународним и домаћим законима као и друга лица у њиховој земљи. Она не смеју бити дискриминисана у уживању свих права и слобода по основи што су интерно расељена.

2. Ови Принципи су без предрасуда у односу на кривичну одговорност појединца према међународном закону, нарочито у односу на геноцид, злочине против човечности и ратне злочине.

Институција Брукингс – Универзитет Берн: Пројекат о интерном расељењу

Принцип 2

1. Ове Принципе морају поштовати све власти, групе и лица без обзира на њихов правни статус и морају се примењивати без штетних разлика. Поштовање ових Принципа не сме утицати на правни статус било којих укључених власти, група или лица.

2. Ови Принципи се не смеју тумачити тако да ограничавају, мењају или ометају одредбе било којих инструмената међународних људских права или међународног хуманитарног права или права постојећих према домаћем закону. Посебно, ови Принципи су без предрасуда у односу на право тражења и уживања азила у другим земљама.

Принцип 3

1. Националне власти имају примарну дужност и одговорност да обезбеде заштиту и хуманитарну помоћ интерно расељеним лицима унутар своје јурисдикције.

⁶² УН документ. E/CN.4/1998/53/Add.2

2. Интерно расељена лица имају право да траже и да добију заштиту и хуманитарну помоћ од тих власти. Она не смеју бити прогоњена или кажњена због таквог захтева.

Принцип 4

1. Ови Принципи се морају примењивати без било какве дискриминације, попут по раси, боји коже, полу, језику, вери или веровању, политичком или другом мишљењу, националном, етничком или друштвеном пореклу, правном или социјалном статусу, старости, инвалидитету, имовини, рођењу, или било којим другим сличним критеријумима.

2. Одређена интерно расељена лица, попут деце, нарочито малолетници без пратње, труднице, мајке са малом децом, жене које су главе породице, инвалидна лица и старија лица, морају имати право на заштиту и помоћ коју захтева њихово стање и поступак који узима у обзир њихове посебне потребе.

Поглавље II. Принципи који се односи на заштиту од расељења

Принцип 5

Све власти и међународни актери морају поштовати и осигурати поштовање својих обавеза у складу са међународним правом, укључујући људска права и хуманитарно право, под свим околностима, ради спречавања и избегавања услова који би могли довести до расељења лица.

Принцип 6

1. Свако људско биће мора имати право на заштиту од произвољног расељења из свог дома или места уобичајеног пребивалишта.

2. Забрана произвољног расељења укључује расељење:

(а) Које је засновано на политикама апартхејда, “етничког чишћења” или сличних пракси усмерених ка/или које проистичу из промене етничког, верског или расног састава популације на коју то утиче;

(б) У ситуацијама оружаног сукоба, осим ако безбедност укључених цивила или војни императив то захтевају;

(в) У случају великих развојних пројеката, који нису оправдани убедљивим и изузетно важним јавним интересима;

(г) У случају катастрофа, осим ако безбедност и здравље оних на које то утиче захтевају њихову евакуацију и

(д) Када се користи за колективно кажњавање.

3. Расељење не сме трајати дуже него што околности захтевају.

Принцип 7

1. Пре било какве одлуке која захтева расељење лица, власти о којима је реч морају осигурати да се испитају све изводљиве алтернативе да би се сасвим избегло расељење. Када нема алтернатива, морају се предузети све мере да се расељење и његови негативни утицаји сведу на минимум.

2. Власти које предузимају такво расељење морају обезбедити, у највећој изводљивој мери, да се расељеним лицима обезбеди одговарајући смештај, да се таква расељења врше у задовољавајућим условима безбедности, исхране, здравља и хигијене и да се чланови исте породице не раздвајају.

3. Ако до расељења дође у ситуацијама које нису у току хитних фаза оружаних сукоба и катастрофа, мора се придржавати следећих гаранција:

- (а) Специфичну одлуку морају донети државне власти које по закону имају право да нареду такве мере;
- (б) Морају се предузети одговарајуће мере да се расељенима гарантује потпуна информација о разлозима и процедурама за њихово расељење, а где је то могуће, о накнади штете и пресељењу;
- (в) Мора се тражити слободан информисани пристанак оних који ће бити расељени;
- (г) Власти о којима се ради морају настојати да укључи оне на које то утиче, нарочито жене, у планирање и управљање сопственим пресељењем;
- (д) Где је потребно, мере спровођења закона морају вршити надлежне правне власти и
- (ђ) Мора се поштовати право на ефикасан правни лек, укључујући преглед таквих одлука од стране одговарајућих судских власти,.

Принцип 8

Расељење се не сме вршити на начин који крши право на живот, достојанство, слободу и безбедност оних на које то утиче.

Принцип 9

Државе имају посебну обавезу да од расељења заштите домородачке народе, мањине, сељаке, пасторалисте и друге групе које су посебно зависне од и везане за своју земљу.

Поглавље III. Принципи који се односе на заштиту у току расељења

Принцип 10

1. Свако људско биће има инхерентно право на живот које се мора заштитити законом. Нико се не може произвољно лишити живота. Интерно расељена лица се морају заштитити, а посебно од:

- (а) Геноцида;
 - (б) Убиства;
 - (в) Погубљења по кратком поступку или произвољног погубљења и
 - (г) Присилног нестанка, укључујући отмицу или непризнат притвор, који прете смрћу или имају за последицу смрт.
- Претње и подстицање на извршење било ког горе наведеног чина се морају забранити.

2. Напади или друга дела насиља против интерно расељених лица која не учествују или више не учествују у непријатељствима су забрањена у свим околностима. Интерно расељена лица се морају заштитити, а посебно од:

- (а) Директних или неселктивних напада или других дела насиља, укључујући стварање региона у којима су напади на цивиле допуштени;
- (б) Гладовања као метода борбе;
- (в) Њиховог коришћења као штитова за војне циљеве против напада или као штитова, за потпомагање или за ометање војних операција;
- (г) Напада на њихове кампове или насеља и
- (д) Коришћења пешадијских мина.

Принцип 11

1. Свако људско биће има право на достојанство и физички, ментални и морални интегритет.

2. Интерно расељена лица, без обзира да ли је њихова слобода ограничена или не, морају се заштитити, а посебно од:

(а) Силовања, сакаћења, мучења, суровог, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања и других увреда личног достојанства, попут дела родног насиља, присиљавања на проституцију и свих облика блудних радњи;

(б) Ропства или било ког савременог облика ропства, попут продаје ради брака, сексуалне експлоатације, или присилног рада деце и

(в) Дела насиље усмерених на ширење страха међу интерно расељеним лицима. Претње и подстицање на вршење било којег од наведених дела се морају забранити.

Принцип 12

1. Свако људско биће има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити подвргнут произвољном хапшењу или притварању.

2. Да би се ово право односило на интерно расељена лица, она не смеју бити интернирана и ограничена на камп. Ако је у изузетним околности такво интернирање или затварање апсолутно потребно, то не сме трајати дуже него што околности захтевају.

3. Интерно расељена лица се морају заштитити од дискриминационог хапшења и притвора који би били резултат њиховог расељења.

4. Ни у ком случају се интерно расељена лица не могу држати као таоци.

Принцип 13

1. Ни под каквим околностима се расељена деца не могу регрутовати нити се од њих може захтевати или им се допустити да учествују у непријатељствима.

2. Интерно расељена лица се морају заштитити од дискриминаторних пракси регрутовања у било какве оружане снаге или групе као резултат свог расељења. Посебно су у свим околностима забрањене све сурове, нехумане или деградирајуће праксе које подстичу повиновање или кажњавају неповиновање регрутацији.

Принцип 14

1. Свако интерно расељено лице има право на слободу кретања и слободу избора пребивалишта.

2. Посебно, интерно расељена лица имају право слободног кретања у и из кампова или других насеља.

Принцип 15

Интерно расељена лица имају:

(а) Право да траже безбедност у неком другом делу земље;

(б) Право да напусте своју земљу;

(в) Право да траже азил у некој другој земљи и

(г) Право да буду заштићена од присилног повратке или поновног насељавања на било ком месту где би њихов живот, безбедност, слобода и/или здравље били изложени ризику.

Принцип 16

1. Сва интерно расељена лица имају право да знају њихову судбину и где се налазе нестали рођаци.

2. Власти о којима се ради морају настојати да установе судбину и где се налазе интерно расељена лица пријављена као нестала и да сарађују са релевантним међународним организацијама које су ангазоване на овом задатку. Оне морају обавестити најближу родбину о напредовању истраге и о свим резултатима.

3. Власти о којима се ради морају настојати да прикупе и идентифкују посмртне остатке преминулих, да спрече њихово пљачкање или сакаћење и да олакшају враћање тих остатака најближој родбини или да их одложе уз поштовање.

4. Гробнице интерно расељених лица треба заштитити и поштовати у свим околностима. Интерно расељена лица треба да имају право приступа гробовима преминулих рођака.

Принцип 17

1. Свако људско биће има право на поштовање свог породичног живота.

2. Да би се омогућило ово право за интерно расељена лица, члановима породице који желе да остану заједно се то мора допустити.

3. Породице које су раздвојене расељењем треба поново окупити што је пре могуће. Морају се предузети сви одговарајући кораци да се убрза окупљање таквих породица, нарочито ако су укључена и деца. Одговорне власти морају олакшати упите чланова породице и охрабрити и сарађивати са радом хуманитарних организација ангажованих на задатку поновног окупљања породица.

4. Сви чланови интерно расељених породица чија је лична слобода ограничена интернацијом или ограничавањем на кампове морају имати право да остану заједно.

Принцип 18

1. Сва интерно расељена лица имају право на одговарајући стандард живота.

2. Као минимум, без обзира на околности и без дискриминације, надлежне власти морају интерно расељеним лицима обезбедити и осигурати безбедан приступ следећем:

(а) Основној храни и питкој води;

(б) Основном уточишту и стану;

(ц) Одговарајућој одећи и

(д) Неопходним медицинским услугама и санитарним условима.

3. Морају се учинити посебни напори да се обезбеди пуно учешће жена у планирању и расподели ових основних потрепштина.

Принцип 19

1. Свим рањеним и болесним интерно расељеним лицима као и инвалидним лицима морају се у најпотпунијем остварљивом обиму и уз најмање могуће одлагање обезбедити потребна медицинска нега и пажња, без разлика по било којим основама осим медицинских. Када је потребно, интерно расељена лица морају имати приступ психолошким и социјалним услугама.

2. Посебну пажњу треба обратити на здравствене потребе жена, укључујући приступ онима који брину о здрављу жена и услугама попут бриге о репродуктивном здрављу, као и одговарајућем саветовању за жртве сексуалног и другог злостављања.

3. Посебну пажњу такође треба обратити на спречавање заразних и инфективних болести, укључујући СИДУ, међу интерно расељеним лицима.

Принцип 20

1. Свако људско биће има право да свуда буде признато као особа пред законом.

2. Да би се за интерно расељена лица овај ефекат остварио, власти о којима се ради морају им издати сва документа потребна да би уживали и користили своја законска права, попут пасоша, личних идентификационих докумената, крштеница и венчаних листова. Посебно, власти морају олакшати издавање нових докумената или замену докумената која су узгубљена током расељавања, без постављања неразумних услова, попут захтева да се неко врати у област уобичајеног пребивалишта да би добио ова или друга потребна документа.

3. Жене и мушкарци морају имати једнака права при стицању потребних докумената и морају имати право на таква документа буду издата на њихова имена.

Принцип 21

1. Нико се не може произвољно лишити имовине.

2. Имовина интерно расељених лица мора у свим околностима бити заштитићена, а посебно од следећих поступака:

- (а) Пљачке;
- (б) Директних или неселктивних напада или других дела насиља;
- (в) Коришћења као штита за војне операције или циљеве;
- (г) Коришћења као предмета одмазде и
- (д) Коришћења или одузимања као облика колективног кажњавања.

3. Имовина коју интерно расељена лица оставе за собом мора бити заштитићена од уништења и произвољног и незаконитог одузимања, заузимања или коришћења.

Принцип 22

1. Без обзира да ли живе у камповима, интерно расељена лица, не смеју бити дискриминисана као резултат свог расељења у уживању следећих права:

- (а) Право на слободу мишљења, савести, религије или вере, става и изражавања;
- (б) Право да слободно тражење прилике за запослење и да учествују у економским активностима;
- (ц) Право да се удружују и равноправно учествују у питањима заједнице;
- (д) Право да гласају и да учествују у питањима владе и јавним питањима, укључујући право на приступ средствима потребним да искористе ово право и
- (е) Право да комуницирају на језику који разумеју.

Принцип 23

1. Свако људско биће има право на образовање.

2. Да би се спровело ово право за интерно расељена лица, власти о којима се ради морају осигурати да таква лица, а посебно расељена деца, добију образовање које мора бити бесплатно и обавезно на примарном нивоу. Образовање треба да поштује њихов културни идентитет, језик и веру.

3. Треба учинити посебне напоре да би се обезбедило потпуно и равноправно учешће жена и девојака у образовним програмима.

4. Чим услови допусте, објекти за образовање и обуку се морају учинити доступним интерно расељеним лицима, посебно адолесцентима и женама, без обзира да ли живе у камповима или не.

Поглавље IV. Принципи хуманитарне помоћи

Принцип 24

1. Сва хуманитарна помоћ се мора извршавати у складу са принципима хуманости и непристрасности и без дискриминације.

2. Хуманитарна помоћ за интерно расељена лица се не сме скретати, посебно из политичких или војних разлога.

Принцип 25

1. Примарна дужност и одговорност за обезбеђење хуманитарне помоћи интерно расељеним лицима лежи на националним властима.

2. Међународне хуманитарни организације и други одговарајући учесници имају право да понуде своје услуге као подршку интерно расељенима. Таква понуда се не сме сматрати непријатељским чином или мешањем у унутрашње ствари државе и мора се разматрати у доброј вери. Пристанак се не сме произвољно одбити, нарочито када власти о којима је реч нису у стању или нису вољне да обезбеде потребну хуманитарну помоћ.

3. Све власти о којима је реч морају одобрити и олакшати слободан пролаз хуманитарне помоћи и одобрити лицима која су ангажована у достављању такве помоћи брз и неометен приступ интерно расељенима.

Принцип 26

Лица ангажована око хуманитарне помоћи, њеног транспорта и залиха се морају поштовати и заштитити. Она не смеју бити предмет напада или других дела насиља.

Принцип 27

1. Када дају помоћ, међународне хуманитарне организације и други одговарајући актери треба да узму у обзир потребе заштите и људска права интерно расељених лица и да у том погледу предузму одговарајуће мере. При томе, те организације и актери треба да поштују релевантне међународне стандарде и кодексе понашања.

2. Претходни параграф је без прејудуцирања у односу на одговорност заштите коју имају међународне организације са мандатом за ову сврху, а чије услуге се могу нудити или које захтевају државе.

Поглавље V. Принципи везани за повратак, поново насељавање и реинтеграцију

Принцип 28

1. Надлежне власти имају примарну дужност и одговорност да успоставе услове, као и да обезбеде средства, који омогућавају интерно расељеним лицима добровољан, безбедан и достојанствен повратак у њихове домове или места уобичајеног пребивалишта, или поновно добровољно насељење у неком другом делу земље. Такве власти морају настојати да олакшају реинтеграцију повратника или поново насељених интерно расељених лица.

2. Треба учинити посебне напоре да би се обезбедило пуно учешће интерно расељених лица у планирању и управљању сопственим повратком или поновним насељавањем и реинтеграцијом.

Принцип 29

1. Интерно расељена лица која су се вратила у своје домове или на места уобичајеног пребивалишта или која су се поново населила у неки други део земља не смеју бити дискриминисана зато што су била расељена. Она морају имати право да у потпуности и равноправно учествују у јавним питањима на свим нивоима и да имају једнак приступ јавним услугама.

2. Надлежне власти имају дужност и одговорност да помогну повратницима и/или поново насељеним интерно расељеним лицима да у обиму у којем је то могуће, поврате своју имовину коју су оставила за собом или која је одузета након њиховог расељења. Када повраћај такве имовине није могућ, надлежне власти морају обезбедити или помоћи таквим лицима да добију одговарајућу накнаду штете или други облик праведног обештећења.

Принцип 30

При извршењу њихових мандата, све власти о којима је реч морају одобрити и олакшати међународним хуманитарним организацијама и другим одговарајућим актерима, брз и неометан приступ интерно расељеним лицима да би им помогле у њиховом повратку или поновном насељавању и реинтеграцији.

Принципи повраћаја станова и имовине за избеглице и расељена лица⁶³

Преамбула

Признајући да милиони избеглице и расељених лица широм света и даље живе у неизвесним и несигурним околностима и да све избеглице и расељена лица имају право на добровољни повратак у своје првобитне или претходне уобичајене домове и на земљу, уз безбедност и достојанство;

Подвлачећи да добровољни повратак уз безбедност и достојанство мора бити заснован на слободном, обавештеном избору појединца и да избеглицама и расељеним лицима треба обезбедити потпуне, објективне, ажуриране и тачне информације, укључујући и оне о физичким, материјалним и правним питањима безбедности у земљама или местима порекла;

Потврђујући права избеглих и расељених жена и девојчица и препознајући потребу да се предузму позитивне мере ради обезбеђења да њихова права на повраћај станова, земље и имовине буду гарантована;

Сматрајући добродошлим многе националне и међународне институције које су успостављене последњих година ради обезбеђења права на повраћај имовине за избеглице и расељена лица, као и многе националне и међународне законе, стандарде, изјаве о политикама, уговоре и смернице које су признале и потврдиле право на повраћај станова, земље и имовине;

Уверени да је право на повраћај станова, земље и имовине неопходно за разрешење конфликта, а након конфликта за изградњу мира, безбедан и одржив повратак и успостављање владавине права и да је пажљиво праћење програма повраћаја имовине од стране међународних организација и држава на које то утиче неопходно ради осигурања њиховог делотворног спровођења;

Уверени такође да спровођење успешних програма повраћаја станова, земље и имовине, као кључног елемента ресторативне правде, доприноси делотворном одвраћању од будућих ситуација расељења и изградњи одрживог мира;

Поглавље I. Обим и примена

1. Обим и примена

1.1 Овде садржани *Принципи повраћаја станова и имовине за избеглице и расељена лица* су створени да помогну свим релевантним актерима, националним и међународним, при решавању правних и техничких питања везаних за повраћај станова, земље и имовине у ситуацијама када је расељење довело до тога да су лица била произвољно или незаконито лишена својих ранијих домова, земље, имовине или места уобичајеног пребивалишта.

1.2 *Принципи повраћаја станова и имовине за избеглице и расељена лица* се подједнако односе на све избеглице, интерно расељена лица и на друга расељена лица у сличној ситуацији која су побегла преко националних граница али која можда не испуњавају правну

⁶³ E/CN.4/Sub.2/2005/17

дефиницију избеглице (у даљем тексту 'избеглице и расељена лица'), која су произвољно или незаконито лишена својих некадашњих домова, земље, имовине или места уобичајеног пребивалишта, без обзира на природу или околности које су првобитно довеле до расељења.

Поглавље II. Право на повраћај станова и имовине

2. Право на повраћај станова и имовине

2.1 Све избеглице и расељена лица имају право да им се врате сви станови, земља и/или имовина којих су били произвољно или незаконито лишена, или да им се да накнада за све станове, земљу и/или имовину које је чињенички немогуће вратити, онако како то установи независан, непристрасан суд.

2.2 Државе морају очигледно поставити приоритет права на повраћај имовине као преференцијалног правног лека за расељење и као кључног елемента ресторативне правде. Право на повраћај имовине постоји у облику посебног Приручника о праву на повраћај станова и имовине за избеглице и расељена лица и оно није прејудуцирано ни стварним повратком нити неповратком избеглица и расељених лица који имају право на повраћај станова, земље и имовине.

Поглавље III. Свеобухватни принципи

3. Право на недискриминацију

3.1 Свако има право да не буде дискриминисан по основу расе, боје коже, пола, језика, религије, политичког или другог мишљења, националног или социјалног порекла, имовине, рођења или другог статуса.

3.2 Државе морају осигурати да *de facto* и *de jure* дискриминација по горњим основама буде забрањена и да се сва лица, укључујући избеглице и расељена лица, сматрају једнаким пред законом.

4. Право на једнакост мушкараца и жена

4.1 Државе мора осигурати једнако право мушкараца и жена и једнако право дечака и девојчица, на повраћај станова, земље и имовине. Посебно, државе морају осигурати једнако право мушкараца и жена и једнако право дечака и девојчица, *inter alia* на добровољни повратак у безбедности и достојанству; правну безбедност закупа; власништва над имовином; једнак приступ наследишту; као и коришћењу, контроли и приступу стану, земљи и имовини.

4.2 Државе треба да обезбеди да програми, политике и праксе повраћаја станова, земље и имовине признају права сувласништва и мушких и женских глава породице као експлицитну компоненту процеса повраћаја имовине и да програми, политике и праксе повраћаја имовине одражавају родно сензитиван приступ.

4.3 Државе мора осигурати да програми, политике и праксе повраћаја станова, земље и имовине не постављају жене и девојчице у неповољнији положај. Државе треба да усвоје позитивне мере да би обезбедиле родну једнакост у овом погледу.

5. Право на заштититу од расељења

5.1 Свако има право на заштититу од произвољног расељавања из свога дома, са земље или места уобичајеног пребивалишта.

5.2 Државе треба да укључе заштитите од расељења у домаће законодавство, у складу са међународним људским правима, хуманитарним законом и сродним стандардима и треба да прошире те заштитите на све који су под њиховом правном јурисдикцијом или ефективном контролом.

5.3 Државе морају забранити присилно расељење, рушење кућа и уништење пољопривредних области и произвољну конфискацију или експропријацију земље као казнену меру или као начин или метод ратовања.

5.4 Државе морају предузети кораке да обезбеде да нико не буде подвргнут расељењу било од стране државних или недржавних актера. Државе такође морају обезбедити да се појединци, корпорације и други ентитети у оквиру њихове правне јурисдикција или ефективне контроле уздрже од извршења расељења или учествовања у расељењу на друге начине.

6. Право на приватност и поштовање дома

6.1 Свако има право на заштиту од произвољног или незаконитог ометања своје приватности и свог дома.

6.2 Државе морају осигурати да свако има заштиту одговарајућег поступка против произвољног или незаконитог ометања своје приватности и свог дома.

7. Право на мирно уживање имовине

7.1 Свако има право да мирно ужива своју имовину.

7.2 Државе може коришћење и уживање имовине подредити само јавном интересу и подвргнути је условима садржаним у закону и општим принципима међународног права. Кад год је могуће, 'друштвени интерес' ће се тумачити рестриктивно, са значењем само привременог ометања права на мирно уживање поседа.

8. Право на одговарајући смештај

8.1 Свако има право на одговарајући смештај.

8.2 Државе треба да усвоје позитивне мере усмерене на олакшање ситуације избеглица и расељених лица која живе у неодговарајућем смештају.

9. Право на слободу кретања

9.1 Свако има право на слобода кретања и право да одабере своје пребивалиште. Нико не може произвољно или незаконито бити присиљен да остане у оквиру одређене територије, области или региона. Слично томе, нико не може произвољно или незаконито бити присиљен да напусти одређену територију, област или регион.

9.2 Државе морају осигурати да слобода кретања и право на избор сопственог пребивалишта не подлежу било каквим ограничењима осим оних одређених законом, потребних ради заштитите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала или права и слободе других и која су у складу са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима.

Поглавље IV. Право на добровољан повратак уз безбедност и достојанство

10. Право на добровољан повратак уз безбедност и достојанство

10.1 Све избеглице и расељена лица имају право на добровољан повратак у своје пређашње домове, на земљу или на места уобичајеног пребивалишта, уз безбедност и достојанство. Добровољни повратак уз безбедност и достојанство мора се заснивати на слободном, информисаном, избору појединца. Избеглицама и расељеним лицима треба обезбедити потпуне, објективне и тачне информације, укључујући и оне о физичким, материјалним и правним питањима безбедности у земљама или местима порекла.

10.2 Државе морају допустити избеглицама и расељеним лицима која желе да се добровољно врате у своје пређашње домове, на земљу или на места уобичајеног пребивалишта да то и учине. Ово право не може бити ускраћено под условима државне сукцесије, нити може подлегати произвољним или незаконитим временским ограничењима.

10.3 Избеглице и расељена лица не смеју бити присиљени, или на други начин приморана, било директно или индиректно, да се врате у своје пређашње домове, на земљу или на места уобичајеног пребивалишта. Избеглице и расељена лица треба да имају могућност да ефективно траже трајна решења за расељење која нису повратак, ако тако желе, без прејудуцирања њиховог права на повраћај станова, земље и имовине.

10.4 Када је потребно, државе треба да захтевају од других држава или међународних организација финансијску и/или техничку помоћ потребну ради олакшавања ефективног добровољног повратка избеглица и расељених лица уз безбедност и достојанство.

Поглавље V. Механизми спровођења са аспекта права, политика, процедура и институција

11. Компатибилност са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима

11.1 Државе треба да обезбеде да све процедуре, институције, механизми и правни оквири за повраћај станова, земље и имовине буду у потпуности компатибилни са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима и да се у оквиру тога признаје право на добровољни повратак уз безбедност и достојанство.

12. Националне процедуре, институције и механизми

12.1 Државе треба да успоставе и подржавају праведне, правовремене, независне, транспарентне и недискриминаторне процедуре, институције и механизме за процену и спровођење тужби за повраћај станова, земље и имовине. У случајевима када постојеће процедуре, институције и механизми могу делотворно да решавају ова питања, треба ставити на располагање одговарајуће финансијске, људске и друге ресурсе ради олакшања праведног и правовременог повраћаја имовине.

12.2 Државе треба да обезбеде да процедуре, институције и механизми повраћаја станова, земље и имовине узимају у обзир године старости и пол и да признају једнака права мушкараца и жена, као и једнака права дечака и девојчица и да одражавају свеобухватни принцип “најбољих интереса” детета.

12.3 Државе треба да предузму све одговарајуће административне, законодавне и правосудне мере да подрже и олакшају процес повраћаја станова, земље и имовине. Државе треба да обезбеде свим релевантним агенцијама одговарајуће финансијске, људске и друге ресурсе да успешно обаве свој посао праведно и на време.

12.4 Државе треба да установе смернице које обезбеђују делотворност свих релевантних процедура, институција и механизма повраћаја станова, земље и имовине, укључујући смернице које се односе на организацију институција, обуку особља и оптерећење предметима, процедуре истрага и рекламација, верификацију власништва над имовином или других права својине, као и механизма доношења одлука, спровођења и жалби. Државе може у ове процесе интегрисати алтернативне или неформалне механизме решавања спорова, у мери у којој ти механизми делују у складу са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима, укључујући право на недискриминацију.

12.5 Тамо где је дошло до општег растакања владавине права, или где државе нису у могућности да спроведу процедуре, институције и механизме потребне да се олакша процес повраћаја станова, земље и имовине праведно и правовремено, државе треба да траже техничку помоћ и сарадњу релевантних међународних агенција ради успостављања привремених режима да обезбеде избеглицама и расељеним лицима процедуре, институције и механизме потребне за обезбеђење делотворних правних лекова за повраћај имовине.

12.6 Државе треба процедуре, институције и механизме за повраћаја станова, земље и имовине да укључе у мировне уговоре и уговоре о добровољној репатријацији. Мировни уговори треба да укључе специфичне обавезе страна да на одговарајући начин реше сва питања везана за станове, земљу и имовину која захтевају правни лек према међународним законима или која, ако остану нерешена, прете да подрију мировни процес, уз истовремено постављање очигледног приоритета права на повраћај имовине као преференцијалног правног лека у том смислу.

13. Приступачност процедура тужби везаних за повраћај имовине

13.1 Свако ко је био произвољно или незаконито лишен стана, земље и/или имовине треба да има могућност да независном и непристрасном телу поднесе тужбу за повраћај имовине и/или накнаду штете и да добије одлуку у вези своје тужбе. Државе не треба да постављају било какве предуслове за подношење тужбе за повраћај имовине.

13.2 Државе треба да обезбеде да сви аспекти тужби везаних за процес повраћаја имовине, укључујући жалбене процедуре, буду праведни, правовремени, приступачни, бесплатни и да узимају у обзир године старости и пол. Државе треба да усвоје позитивне мере да обезбеде да жене могу потпуно равноправно да учествују у овом процесу.

13.3 Државе треба да обезбеде за раздвојена и деца без пратње могу да учествују и да буду и потпуности заступљена у процесу тужби везаних за повраћај имовине и да све одлуке везане за тужбе за повраћај имовине раздвојене и деце без пратње буду у складу са свеобухватним принципом “најбољих интереса” детета.

13.4 Државе треба да обезбеде да процес тужби везаних за повраћај имовине буде приступачан за избеглице и друга расељена лица без обзира на њихово место пребивалишта у току периода расељење, укључујући и у земљама порекла, земљама азила или земљама у које су побегли. Државе треба да обезбеде да сва лица на која то утиче буду обавештена о процесу тужби за повраћај имовине и да информације о том процесу буду лако доступне, укључујући и у земљама порекла, земљама азила или земљама у које су побегли.

13.5 Државе треба да настоје да успоставе центре и канцеларије за обраду тужби везаних за повраћај имовине широм тиме обухваћених области где тренутно живе потенцијални тужиоци.

Да би олакшале максималан приступ лицима на која то утиче, треба омогућити да се тужбе везане за повраћај имовине подносе поштом или преко заступника, као и лично. Државе такође треба да размотре успостављање покретних јединица да би се обезбедио приступ свим потенцијалним тужиоцима.

13.6 Државе треба да обезбеде да корисници станова, земље и/или имовине, укључујући закупце, имају право да учествују у процесу тужби за повраћај имовине, укључујући путем подношења колективних тужби за повраћај имовине.

13.7 Државе треба да сачине формуларе за тужбе за повраћај имовине који су једноставни, лако разумљиви и да их користе и учине доступним на матерњем језику или језицима група на које то утиче. Треба обезбедити компетентну помоћ лицима при попуњавању и подношењу свих потребних формулара захтева за повраћај имовине и таква помоћ треба да се обезбеди на начин који узима у обзир године старости и пол.

13.8 Када формулари тужби за повраћај имовине не могу да се довољно поједноставе услед инхерентне комплексности процеса тужбе, државе треба да ангажују квалификована лица да интервјуишу потенцијалне тужиоце у поверењу и на начин који узима у обзир године старости и пол, да би се прикупиле потребне информације и у њихово име попунили формулари тужби за повраћај имовине.

13.9 Државе треба да установи јасан временски период за подношење тужби везаних за повраћај имовине. Обавештење о временском периоду треба да се широко дистрибуира и он треба да буде довољно дуг да обезбеди да сви на које то утиче имају одговарајућу прилику да поднесу тужбу за повраћај имовине, имајући на уму број потенцијалних тужилаца, потенцијалне тешкоће везане за информисање и приступ, распрострањеност расељења, приступачност процеса групама које су потенцијално у неповољном положају и угроженим појединцима и политичку ситуацију у земљи или региону порекла.

13.10 Државе треба да обезбеде да се лицима којима је потребна посебна помоћ, укључујући неписмена и инвалидна лица, обезбеди таква помоћ која ће осигурати да им не буде ускраћен приступ процесу тужби за повраћај имовине.

13.11 Државе треба, ако је могуће бесплатно, да обезбедити одговарајућу правну помоћ онима који желе да поднесу тужбу за повраћај имовине. Мада правну помоћ може потицати из или владиних или невладиних извора (без обзира да ли су национални или међународни), таква правна помоћ треба да испуњава одговарајуће стандарде квалитета, недискриминације, поштења и непристрасности како не би прејудиицирала тужбе везане за процес повраћаја имовине.

13.12 Државе треба да обезбеде да нико не буде прогоњен или кажњен зато што је поднео тужбу за повраћај имовине.

14. Одговарајуће консултације и учешће у доношењу одлука

14.1 Државе и други укључени међународни и национални учесници треба да обезбеде да се програми добровољне репатријације и повраћаја станова, земље и имовине извршавају уз одговарајућу консултацију и уз учешће лица, група и заједница на које то утиче.

14.2 Државе и други укључени међународни и национални учесници треба нарочито да обезбеде да жене, домородачки народи, расне и етничке мањине, старије особе, инвалиди и деца буду одговарајуће заступљени и укључени у процесе доношења одлука везаних за

повраћај имовине и да имају одговарајућа средства и информације да би могли делотворно учествовати. Потребама угрожених појединаца укључујући старије особе, неудате жене које су главе породица, раздвојену и децу без пратње и инвалиде треба обратити посебну пажњу.

15. Записи и документација о становима, земљи и имовини

15.1 Државе треба да успоставе или поново успоставе национални вишенаменски катастар или друге одговарајуће системе за регистрацију права везаних за станове, земљу и имовину као интегралну компоненту свих програма повраћаја имовине, поштујући права избеглица и расељених лица у том процесу.

15.2 Државе треба да обезбеде да сваки судски, квазисудски, административни или уобичајени проглас везан за законито власништво над, или права на, стан, земљу и/или имовину прате мере да се обезбеди регистровање или демаркација тог стана, земље и/или права на имовину како је потребно да би се осигурала правна сигурност њиховог држања. Те одлуке морају бити у складу са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима, укључујући право на недискриминацију.

15.3 Где је то одговарајуће, државе треба да обезбеде да системи регистрације бележе и/или признају поседничка права традиционалних и домородачких заједница над заједничком земљом.

15.4 Државе и друге одговорне власти или институције треба да обезбеде да постојећи системи регистрације не буду уништени током конфликта и након конфликта. Мере за спречавање уништења записа о становима, земљи и имовини треба да укључе заштиту *in situ* или, ако је потребно, краткорочно премештање на безбедну локацију или под надзор. Ако се преселе, записе треба вратити што је пре могуће након завршетка непријатељстава. Државе и друге одговорне власти такође могу размотрити успостављање процедура за копирање записа (укључујући и дигитални формат), за њихов безбедан пренос и за признавање аутентичности тих копија.

15.5 На захтев тужиоца или његовог заступника, државе и друге одговорне власти или институције треба да обезбеде примерке свих документарних доказа које поседују а који су потребни за подношење и/или да се поткрепи тужба за повраћај имовине. Такви документарни докази треба да се обезбеђују бесплатно, или уз минималну накнаду.

15.6 Државе и друге одговорне власти или институције које врше регистрацију избеглица или расељених лица треба да настоје да прикупе информације које се односе на олакшавање процеса повраћаја имовине, на пример путем укључивања питања која се односе на локацију и статус претходног дома, земље, имовине или места уобичајеног пребивалишта избеглице или расељеног лица у формулар регистрације. Такве информације треба тражити кад год се од избеглица и расељених лица прикупљају информације, укључујући и током бега.

15.7 У ситуацијама масовног расељења када је мало документарних доказа о власништву или правима својине, Државе могу усвојити конклузивну претпоставку да лица која беже из својих домова у току неког датог периода који је обележен насиљем или катастрофом то чине из разлога који су повезани са насиљем или катастрофом и да ће према томе имати право на повраћај станова, земље и имовине. У таквим случајевима, административне и судске власти могу независно установити чињенице у вези са недокументованим тужбама за повраћај имовине.

15.8 Државе не смеју признати као валидну било какву трансакцију везану за стан, земљу и/или имовину, укључујући све преносе учињене под принудом, или на други начин уз приморавање или присилу, било директну или индиректну, или који су извршени у супротности са међународним стандардима људских права.

16. Права закупаца и других невластника

16.1 Државе треба да обезбеде да у оквиру програма повраћаја имовине буду призната права закупаца, носилаца станарских права и других законитих станара или корисника станова, земље и имовине. У максималној могућој мери, државе треба да обезбеде да таква лица буду у могућности да се врате и да поново заузму и користе своје станове, земљу и имовину, слично онима који имају формална права власништва.

17. Секундарни станари

17.1 Државе треба да обезбеде да секундарни станари буду заштићени од произвољног или незаконитог присилног расељења. У случајевима када се исељења таквих станара сматрају оправданим и неизбежним за потребе повраћаја станова, земље и имовине, државе морају обезбедити да се исељења врше на начин који је у складу са међународним законом о људским правима и стандардима, на начин који секундарним станарима пружа заштиту адекватног процеса, укључујући, *inter alia*, прилику за истинско консултовање, одговарајуће и разумно обавештење и обезбеђење правних лекова, укључујући прилике за коришћење правних средстава.

17.2 Државе треба да обезбеде да заштита адекватног процеса проширена на секундарне станаре не прејудуцира права легитимних власника, закупаца и других носилаца права да поврате посед над станом, земљом и имовином о којима је реч на праведан и правовремен начин.

17.3 У случајевима када су исељења секундарних станара оправдана и неизбежна, државе треба да предузму позитивне мере да заштите од бескућништва и других повреда њиховог права на одговарајући смештај оне који немају средстава да приступе било каквом другом одговарајућем смештају осим оног у којем се тренутно налазе. Државе треба да преузму обавезе да идентификују и да обезбеде алтернативне станове и/или земљу за такве станаре, укључујући и привремено, као такав начин да олакшају правовремени повраћај станова, земље и имовине избеглицама и расељеним лицима. Недостатак таквих алтернатива, међутим, не мора да одложи спровођење одлука релевантних тела које се односе на повраћај станова, земље и имовине.

17.4 У случајевима када су стан, земљу и имовину секундарни станари продали трећим лицима поступајући у доброј вери, државе могу размотрити успостављање механизма обезбеђења накнаде штете оштећеним трећим лицима. Међутим, непожељне особине расељења које лежи у основи, вероватно могу довести до конструктивног обавештења о незаконитости куповине напуштене имовина, предупредујући стварање *bona fide* имовинских интереса у таквим случајевима.

18. Законске мере

18.1 Државе треба да осигурају да право избеглица и расељених лица на повраћај станова, земље и имовине буде признато као неопходна компонента владавине права. Државе треба да осигурају право на повраћај станова, земље и имовине свим потребним законским средствима, укључујући путем усвајања, амандмана, реформе, или укидања релевантних закона, прописа и/или пракси. Државе треба да развију правни оквир за заштиту права на

повраћај станова, земље и имовине који је јасан, доследан и где је потребно, консолидован у само један закон.

18.2 Државе треба да обезбеде да сви релевантни закони јасно описују свако лице и/или групу на које то утиче који имају законско право на повраћај станова, земље и имовине, нарочито избеглице и расељена лица. Субсидиарни тужиоци треба да буду признати на сличан начин, укључујући резидентне чланове породице у време расељења, супружнике, партнере у домаћинству, издржавана лица, законите наследнике и друге који треба да имају право на тужбу по истој основи као примарни тужиоци.

18.3 Државе треба да обезбеде да национално законодавство за повраћај станова, земље и имовине има интерну доследност, као и да је компатибилно са претходно постојећим уговорима, попут мировних уговора и уговора о добровољној репатријацији, док год су сами ти уговори компатибилни са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима.

19. Забрана произвољних и дискриминаторних закона

19.1 Државе не треба ни да усвајају ни да примењују законе који прејудицирају процес повраћаја имовине, нарочито путем произвољних, дискриминаторних, или на други начин неправедних закона о напуштању или застарелости.

19.2 Државе треба сместа да предузму кораке да укину неправедне или произвољне законе и законе који на неки други начин имају дискриминаторни ефекат на уживање права на повраћај станова, земље и имовине и треба да обезбеде правне лекове за оне који су неправедно оштећени претходном применом таквих закона.

19.3 Државе треба да обезбеде да све националне политике везане за право на повраћај станова, земље и имовине у потпуности гарантују права жена и девојчица на то да не буду дискриминисане и на једнакост и у закону и у пракси.

20. Спровођење одлука и пресуда о повраћају имовине

20.1 Државе треба да именују специфичне јавне агенције којима ће се поверити спровођење одлука и пресуда о повраћају станова, земље и имовине.

20.2 Путем закона и другим одговарајућим средствима, државе треба да обезбеде да локалне и националне власти буду законски обавезне да поштују, и спроводе одлуке и пресуде које су донела релевантна тела а односе се на повраћај станова, земље и имовине.

20.3 Државе треба да усвоје специфичне мере за спречавање јавне опструкције спровођења одлука и пресуда за повраћај станова, земље и имовине. Претње или нападе на службенике и агенције који спроводе програме повраћаја имовине треба у потпуности истражити и гонити.

20.4 Државе треба да усвоје специфичне мере за спречавање уништења или пљачкања станова, земље и имовина који су у спору или су напуштени. Да би се уништавање и пљачка свели на минимум, државе треба да развију процедуре за попис садржаја присвојених станова, земље и имовине у контексту програма повраћаја станова, земље и имовине.

20.5 Државе треба да спроведу кампање информисања јавности усмерене на обавештавање секундарних станара и других релевантних страна о њиховим правима и о законским последицама непоштовања одлука и пресуда о повраћају станова, земље и имовине,

укључујући и тога да се заузети станови, земља и имовина не напусте добровољно и оштећења и/или плљачкања заузетих станова, земље и имовине.

21. Накнада штете

21.1 Све избеглице и расељена лица имају право на пуну и делотворну накнаду штете као интегралну компоненту процеса повраћаја имовине. Накнада штете може бити у новцу или у натури. Да би се повиновале принципу ресторативне правде, државе морају обезбедити да се накнада штете користи као правни лек само када правни лек повраћаја имовине није чињенички могућ или када оштећена страна хотимично и добровољно прихвати накнаду штете уместо повраћаја имовине, или када услови договореног мировног споразума омогуће комбинацију повраћаја имовине и накнаде штете.

21.2 По правилу, државе треба да обезбеде да се повраћај имовине сматра чињенички немогућим само под изузетним околностима, наиме када су стан, земља и/или имовина уништени или када више не постоје, по одлуци независног, непристрасног суда. Чак и под тим околностима, носилац права на стан, земљу и/или имовину треба кад год је могуће да има опцију да поправи или поново изгради. У неким ситуацијама, комбинација накнаде штете и повраћаја имовине може бити најбољи правни лек и облик ресторативне правде.

Поглавље VI. Улога међународне заједнице, укључујући међународне организације

22. Одговорност међународне заједнице

22.1 Међународна заједница треба да промовише и заштити право на повраћај станова, земље и имовине, као и право на добровољни повратак уз безбедност и достојанство.

22.2 Међународне финансијске, трговачке, развојне и друге сродне институције и агенције, укључујући државе чланице или доноре које имају право гласа у таквим телима, треба у потпуности да узму у обзир забрану незаконитог или произвољног расељења, а посебно забрану у складу са међународним законом о људским правима и сродним стандардима који се односе на праксе присилног исељења.

22.3 Међународне организације треба да раде са националним владама и да размењују стручна знања о развоју националних политика и програма повраћаја станова, земље и имовине и да помогну да се обезбеди њихова компатибилност са међународним људским правима, законом за избеглице и хуманитарним законом и сродним стандардима. Међународне организације такође треба да подрже праћење њиховог спровођења.

22.4 Међународне организације, укључујући Уједињене нације, треба да теже да обезбеде да мировни споразуми и споразуми о добровољној репатријацији садрже одредбе повезане са повраћајем станова, земље и имовине, укључујући *inter alia* путем успостављања националних процедура, институција, механизма и правних оквира.

22.5 При спровођењу свог мандата, међународне мировне операције треба да помогну да се осигура и стабилизује средина у којој се одговарајуће политике и програми повраћаја станова, земље и имовине могу успешно спровести.

22.6 У зависности од контекста мисије, треба тражити међународне мировне операције као подршку заштити права на повраћај станова, земље и имовине, укључујући путем спровођења

одлука и пресуда о повраћају имовине. Земље чланице Савета безбедност треба да размотре укључивање ове улоге у мандат мировних операција.

22.7 Међународне организације и мировне операције треба да избегавају заузимање, изнајмљивање или куповину станова, земље и имовине над којима за које носилац права тренутно нема приступ или контролу и треба од свога особља да захтевају то исто. Слично томе, међународне организације и мировне операције треба да обезбеде да тела или процеси под њиховом контролом или надзором не врше директну или индиректну опструкцију повраћаја станова, земље и имовине.

Поглавље VII. Тумачење

23. Тумачење

23.1 *Принципи о повраћају станова и имовине за избеглице и расељена лица* се не смеју тумачити тако да ограничавају, мењају или на други начин прејудуцирају права призната према међународним људским правима, закону за избеглице и хуманитарном закону и сродним стандардима, или права у складу са овим законима и стандардима онако како се признају по међународном закону.